

UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kahdeksas jaosto)

13 päivänä heinäkuuta 2011 *

Asioissa T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07,

ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, kotipaikka Bryssel (Belgia), edustajinaan aluksi asianajajat V. Turner ja D. Mes, sittemmin asianajajat O. W. Brouwer ja J. Blockx,

kantajana asiassa T-144/07,

ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, kotipaikka Neuhausen auf den Fildern (Saksa),

ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH, kotipaikka Hampuri (Saksa),

edustajinaan aluksi asianajajat U. Itzen ja K. Blau-Hansen, sittemmin Itzen, Blau-Hansen ja S. Thomas, ja lopuksi Blau-Hansen ja Thomas,

kantajana asiassa T-147/07,

* Oikeudenkäyntikielät: hollanti ja saksa.

ThyssenKrupp Ascenseurs Luxemburg Sàrl, kotipaikka Howald (Luxemburg),
edustajinaan asianajajat K. Beckmann, S. Dethof ja Itzen,

kantajana asiassa T-148/07,

ThyssenKrupp Elevator AG, kotipaikka Düsseldorf (Saksa), edustajinaan asianajajat
T. Klose ja J. Ziebarth,

kantajana asiassa T-149/07,

ThyssenKrupp AG, kotipaikka Duisburg (Saksa), edustajinaan aluksi asianajajat
M. Klusmann ja Thomas, sittemmin Klusmann,

kantajana asiassa T-150/07,

ThyssenKrupp Liften BV, kotipaikka Krimpen aan den IJssel (Alankomaat), edusta-
jinaan asianajajat Brouwer ja A. Stoffer,

kantajana asiassa T-154/07,

vastaan

Euroopan komissio, asioissa T-144/07 ja T-154/07 asiamiehinään A. Bouquet ja R. Sauer, avustajinaan asianajajat F. Wijckmans ja F. Tuytschaever, asioissa T-147/07 ja T-148/07 asiamiehinään aluksi R. Sauer ja O. Weber, sittemmin R. Sauer ja K. Mojzesowicz, ja asioissa T-149/07 ja T-150/07 asiamiehinään R. Sauer ja K. Mojzesowicz,

vastaajana,

joissa on kyse vaatimuksista kumota [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä 21.2.2007 tehty komission päätös K(2007) 512 lopullinen (Asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) tai toissijaisesti alentaa kantajille määrättyjen sakkojen määrää,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. E. Martins Ribeiro (esittelevä tuomari) sekä tuomarit N. Wahl ja A. Dittrich,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Andová,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä sekä 3.9., 7.9. ja 10.9.2009 pidetyissä istunnoissa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Nyt käsiteltävissä asioissa on kyse vaatimuksista kumota [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä 21.2.2007 tehty komission päätös K(2007) 512 lopullinen (Asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) (jäljempänä riidanalainen päätös), jonka tiivistelmä on julkaistu 26.3.2008 Euroopan unionin virallisessa lehdessä (EUVL C 75, s. 19), tai toissijaisesti alentaa kantajille määrättyjen sakkojen määrää.

- 2 Euroopan yhteisöjen komissio on katsonut riidanalaisessa päätöksessä, että seuraavat yhtiöt ovat rikkoneet EY 81 artiklaa:
 - Kone Belgium SA (jäljempänä Kone Belgia), Kone GmbH (jäljempänä Kone Saksa), Kone Luxembourg Sàrl (jäljempänä Kone Luxemburg), Kone BV Liften en Roltrappen (jäljempänä Kone Alankomaat) ja Kone Oyj (jäljempänä KC) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Kone)

 - Otis SA (jäljempänä Otis Belgia), Otis GmbH & Co. OHG (jäljempänä Otis Saksa), General Technic-Otis Sàrl (jäljempänä GTO), General Technic Sàrl (jäljempänä GT), Otis BV (jäljempänä Otis Alankomaat), Otis Elevator Company (jäljempänä OEC) ja United Technologies Corporation (jäljempänä UTC) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Otis)

- Schindler SA (jäljempänä Schindler Belgia), Schindler Deutschland Holding GmbH (jäljempänä Schindler Saksa), Schindler Sàrl (jäljempänä Schindler Luxemburg), Schindler Liften BV (jäljempänä Schindler Alankomaat) ja Schindler Holding Ltd (jäljempänä Schindler Holding) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Schindler)

 - ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV (jäljempänä TKLA), ThyssenKrupp Aufzüge GmbH (jäljempänä TKA), ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH (jäljempänä TKF), ThyssenKrupp Elevator AG (jäljempänä TKE), ThyssenKrupp AG (jäljempänä TKAG), ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl (jäljempänä TKAL) ja ThyssenKrupp Liften BV (jäljempänä TKL) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina ThyssenKrupp)

 - Mitsubishi Elevator Europe BV (jäljempänä MEE).
- 3 Kantajat TKLA, TKA, TKF, TKAL, TKE, TKAG ja TKL kuuluvat ThyssenKrupp-konserniin, joka toimii hissialalla, teräs- ja autoteollisuudessa sekä teknologia- ja palvelualalla. Konsernin emoyhtiö on pörssissä noteerattu yhtiö TKAG. TKE on TKAG:n tytäryhtiö, jonka yhtiöpääoma on kokonaan TKAG:n hallussa. TKE vastaa konsernin hissialasta välillisenä holdingyhtiönä (riidanalaisen päätöksen 33–37 perustelukappale).
- 4 ThyssenKrupp toimii liukuporras- ja hissialalla kansallisten tytäryhtiöidensä kautta. Näihin kuuluvat eritoten TKLA (Belgia), TKA ja TKF (Saksa), TKAL (Luxemburg) ja TKL (Alankomaat) (riidanalaisen päätöksen 33–37 perustelukappale). Kaikki muut edellä mainitut tytäryhtiöt paitsi TKL, joka ei ole TKE:n tytäryhtiö, ovat suoraan tai välillisesti kokonaisuudessaan TKE:n ja TKAG:n tytäryhtiöitä.

Hallinnollinen menettely

1. *Komission tutkimus*

- 5 Kesän 2003 aikana komissiolle toimitettiin tietoja, jotka koskivat neljän suurimman eurooppalaisen hissi- ja liukuporrasvalmistajan välisen kartellin mahdollista olemassaoloa; nämä Euroopan unionissa kaupallista toimintaa harjoittavat toimijat ovat Kone, Otis, Schindler ja ThyssenKrupp (riidanalaisen päätöksen 3 ja 91 perustelukappale).

Belgia

- 6 Komissio teki 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17, [EY] 81 ja [EY] 82 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus (EYVL 1962, 13, s. 204), 14 artiklan 2 ja 3 kohdan nojalla tarkastuksia 28.1.2004 alkaen sekä vuoden 2004 maaliskuun aikana muun muassa Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin Belgiassa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 92, 93, 95 ja 97 perustelukappale).
- 7 Kone, Otis, ThyssenKrupp ja Schindler laativat sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 2002, C 45, s. 3; jäljempänä vuoden 2002 yhteistyötiedonanto) nojalla peräkkäiset hakemukset. Kyseiset yritykset täydensivät näitä hakemuksia (riidanalaisen päätöksen 94, 96, 98 ja 103 perustelukappale).

- 8 Koneelle myönnettiin 29.6.2004 edellä mainitun tiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla ehdollinen vapautus sakoista (riidanalaisen päätöksen 99 perustelukappale).
- 9 Komissio lähetti vuoden 2004 syys- ja joulukuun välisenä aikana myös [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 18 artiklan nojalla tietojensaantipyynnöitä Belgiassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Belgiassa oleville asiakkaille sekä belgialaiselle Agoria-järjestölle (riidanalaisen päätöksen 101 ja 102 perustelukappale).

Saksa

- 10 Komissio teki 28.1.2004 alkaen sekä vuoden 2004 maaliskuun aikana asetuksen N:o 17/14 artiklan 3 kohdan nojalla tarkastuksia muun muassa Otisin ja Thyssen Kruppin Saksassa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 104 ja 106 perustelukappale).
- 11 Kone täydensi 12.2. ja 18.2.2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla 2.2.2004 tekemänsä Belgiaa koskevaa hakemusta Saksaa koskevilla tiedoilla. Samoin Otis täydensi maaliskuun 2004 ja helmikuun 2005 välisenä aikana Belgiaa koskevaa hakemustaan Saksaa koskevilla tiedoilla. Schindler esitti 25.11.2004 kyseisen tiedonannon nojalla hakemuksen, jossa oli Saksaa koskevia tietoja ja jota se täydensi joulukuun 2004 ja helmikuun 2005 välisenä aikana. Myös ThyssenKrupp toimitti lopulta joulukuussa 2005 komissiolle Saksaa koskevan hakemuksen saman tiedonannon nojalla (riidanalaisen päätöksen 105, 107, 112 ja 114 perustelukappale).

- 12 Komissio lähetti syys- ja marraskuun 2004 välisenä aikana myös asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan nojalla tiedonsaantipyyntöjä Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Saksassa oleville asiakkaille sekä VDMA-, VFA- ja VMA-järjestöille (riidanalaisen päätöksen 110, 111 ja 113 perustelukappale).

Luxemburg

- 13 Kone täydensi 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta 5.2.2004 Luxemburgia koskevilla tiedoilla. Otis ja ThyssenKrupp esittivät vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Luxemburgia koskevan suullisen hakemuksen. Schindler esitti saman tiedonannon nojalla Luxemburgia koskevan hakemuksen (riidanalaisen päätöksen 115, 118, 119 ja 124 perustelukappale).
- 14 Komissio teki 9.3.2004 alkaen asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisia tarkastuksia muun muassa Schindlerin ja ThyssenKruppin Luxemburgissa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 116 perustelukappale).
- 15 Koneelle myönnettiin 29.6.2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla ehdollinen vapautus sakoista sen Luxemburgia koskevan hakemuksen osalta (riidanalaisen päätöksen 120 perustelukappale).
- 16 Komissio lähetti syys- ja lokakuussa 2004 asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan nojalla tiedonsaantipyyntöjä Luxemburgissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Luxemburgissa oleville asiakkaille sekä Luxemburgin hissialan ammattiliitolle (riidanalaisen päätöksen 122 ja 123 perustelukappale).

Alankomaat

- 17 Otis laati maaliskuussa 2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Alankomaita koskevan hakemuksen, jota se täydensi myöhemmin. ThyssenKrupp laati huhtikuussa 2004 saman tiedonannon nojalla hakemuksen, jota se myös täydensi myöhemmin useaan otteeseen. Kone täydensi 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta vielä 19.7.2004 Alankomaita koskevilla tiedoilla (riidanalaisen päätöksen 127, 129 ja 130 perustelukappale).
- 18 Otisille myönnettiin 27.7.2004 kyseisen tiedonannon 8 kohdan a alakohdan nojalla ehdollinen vapautus sakoista (riidanalaisen päätöksen 131 perustelukappale).
- 19 Komissio teki 28.4.2004 alkaen asetuksen N:o 17/14 artiklan 3 kohdan mukaisia tarkastuksia muun muassa Koneen, Schindlerin, ThyssenKruppin ja MEE:n Alankomaissa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa sekä Boschduin-järjestön toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 128 perustelukappale).
- 20 Komissio lähetti syyskuussa 2004 asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan nojalla tiedon-
saantipyynnöitä Alankomaissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille,
useille Alankomaissa oleville asiakkaille sekä VLR- ja Boschduin-järjestöille (riidanalaisen päätöksen 133 ja 134 perustelukappale).

2. Väitetiedoksianto

- 21 Komissio antoi 7.10.2005 väitetiedoksiannon, joka oli osoitettu nimenomaan edellä 2 kohdassa mainituille yrityksille. Kaikki väitetiedoksiannon adressaatit esittivät kirjallisia huomautuksia vastauksena komission väitteisiin (riidanalaisen päätöksen 135 ja 137 perustelukappale).
- 22 Kuulemista ei järjestetty, koska yksikään väitetiedoksiannon adressaatti ei esittänyt tällaista vaatimusta (riidanalaisen päätöksen 138 perustelukappale).

3. Riidanalainen päätös

- 23 Komissio teki 21.2.2007 riidanalaisen päätöksen, jossa se totesi, että yritykset, joille päätös oli osoitettu, olivat osallistuneet neljään erilliseen, monitahoiseen ja jatkuvaan EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseen neljässä jäsenvaltiossa ja jakaneet markkinoita keskenään sopimalla tai neuvottelemalla tarjouskilpailujen sekä hissien ja liukuportaiden myynti-, asennus-, huolto- ja modernisointisopimusten jakamisesta (riidanalaisen päätöksen 2 perustelukappale).
- 24 Riidanalaisen päätöksen adressaateista komissio totesi, että Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa sijaitsevien tytäryhtiöiden lisäksi näiden yritysten emoyhtiöiden oli katsottava olevan yhteisvastuussa EY 81 artiklan rikkomisista, joihin kunkin yhtiön tytäryhtiöt olivat syyllistyneet, koska emoyhtiöt olivat voineet vaikuttaa ratkaisevasti niiden kaupalliseen politiikkaan rikkomisen aikana ja niiden voitiin

olettaa käyttäneen kyseistä valtaa (riidanalaisen päätöksen 608, 615, 622, 627 ja 634–641 perustelukappale). MEE:n emoyhtiöitä ei pidetty yhteisvastuullisina niiden tytäryhtiön toiminnasta, koska ei voitu näyttää toteen, että ne olisivat vaikuttaneet ratkaisevasti sen toimintaan (riidanalaisen päätöksen 643 perustelukappale).

- 25 Komissio sovelsi riidanalaisessa päätöksessä sakkojen määrän laskentaan menetelmää, joka on esitetty asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja [EHTY] 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annetuissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä vuoden 1998 suuntaviivat). Komissio tutki myös, täyttivätkö kyseessä olevat yritykset – ja jos täyttivät, missä määrin – vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa vahvistetut edellytykset.
- 26 Komissio luokitteli rikkomiset erittäin vakaviksi, kun otetaan huomioon niiden laatu ja se, että jokainen niistä koski kulloisenkin jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta, vaikka niiden todellista vaikutusta ei voitu mitata (riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappale).
- 27 Voidakseen ottaa huomioon kyseessä olevien yritysten todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle komissio jakoi maat useisiin ryhmiin niiden hissi- ja/tai liukuporrasmarkkinoilla saavuttaman liikevaihdon perusteella, tarvittaessa niiden huolto- ja modernisointipalveluista saavuttama liikevaihto mukaan luettuna (riidanalaisen päätöksen 672 ja 673 perustelukappale).
- 28 Kun tarkastellaan Belgiassa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone ja Schindler oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohjaksi oli rikkomisen vakavuuden perusteella määritetty 40 000 000 euroa. Otis oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 27 000 000 euroa. ThyssenKrupp oli luokiteltu kolmanteen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 16 500 000 euroa (riidanalaisen

päätöksen 674 ja 675 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti 45 900 000 euroon ja 33 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska rikkominen jatkui seitsemän vuotta ja kahdeksan kuukautta (9.5.1996–29.1.2004), komissio korotti kyseisille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 75 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi vahvistettiin Koneen osalta 70 000 000 euroa, Otisin osalta 80 325 000 euroa, Schindlerin osalta 70 000 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 57 750 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 692 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 708–710 perustelukappale). Kyseisten yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 733, 734, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Kone vapautettiin kokonaan sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla kyseisen tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 20 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Schindlerin sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 760–777 perustelukappale).

29 Kun tarkastellaan Saksassa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone, Otis ja ThyssenKrupp oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohja oli 70 000 000 euroa. Schindler oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 17 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 676–679 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti 119 000 000 euroon ja 140 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690

ja 691 perustelukappale). Koska Koneen, Otisin ja ThyssenKruppin rikkominen jatkui kahdeksan vuotta ja neljä kuukautta (1.8.1995–5.12.2003), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 80 prosentilla. Koska Schindlerin rikkominen jatkui viisi vuotta ja neljä kuukautta (1.8.1995–6.12.2000), komissio korotti tälle yritykselle määrätyn sakon laskentapohjaa 50 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 126 000 000 euroa, Otisin osalta 214 200 000 euroa, Schindlerin osalta 25 500 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 252 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 693 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697–707 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 727–729, 735, 736, 742–744, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Koneen sakon määrää alennettiin ensinnäkin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa säädetyllä 50 prosentin enimmäismäärällä ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämistä jättämisen perusteella. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 25 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toisaalta 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämistä jättämisen perusteella. Schindlerin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 15 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan kolmannessa luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toisaalta 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämistä jättämisen perusteella. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämistä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 778–813 perustelukappale).

³⁰ Luxemburgissa toimineesta kartellista voidaan todeta, että Otis ja Schindler oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohja oli 10 000 000 euroa. Kone ja ThyssenKrupp oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja niiden sakon laskentapohja oli 2 500 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 680–683 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille

määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti 17 000 000 euroon ja 5 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska rikkominen jatkui kahdeksan vuotta ja kolme kuukautta (7.12.1995–9.3.2004), komissio korotti kyseisille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 80 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 4 500 000 euroa, Otisin osalta 30 600 000 euroa, Schindlerin osalta 18 000 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 9 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 694 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 711–714 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 730, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Kone vapautettiin kokonaan sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämistä jättämisen perusteella. Schindlerin ja ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin vain 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämistä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 814–835 perustelukappale).

- ³¹ Kun tarkastellaan Alankomaissa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 55 000 000 euroa. Otis oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 41 000 000 euroa. Schindler oli luokiteltu kolmanteen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 24 500 000 euroa. ThyssenKrupp ja MEE oli luokiteltu neljänteen ryhmään, ja niiden sakon laskentapohja oli 8 500 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 684 ja 685 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti 69 700 000 euroon ja 17 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska Otisin ja ThyssenKruppin rikkominen jatkui viisi vuotta ja kymmenen kuukautta (15.4.1998–5.3.2004), komissio korotti näille

yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 55 prosentilla. Koska Koneen ja Schindlerin rikkominen jatkui neljä vuotta ja yhdeksän kuukautta (1.6.1999–5.3.2004), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 45 prosentilla. Koska MEE:n rikkominen jatkui neljä vuotta ja yhden kuukauden (11.1.2000–5.3.2004), komissio korotti tälle yritykselle määrätyn sakon laskentapohjaa 40 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 79 750 000 euroa, Otisin osalta 108 035 000 euroa, Schindlerin osalta 35 525 000 euroa, ThyssenKruppin osalta 26 350 000 euroa ja MEE:n osalta 11 900 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 695 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 715–720 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksyi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 724–726, 731, 732, 737, 739–741, 745–748 ja 751–755 perustelukappale). Otis vapautettiin sakoista kokonaan vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohtadassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Schindlerin ja MEE:n sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 836–855 perustelukappale).

32 Riidanalaisen päätöksen päätösosa kuuluu seuraavasti *:

”1 artikla

1. Belgiassa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita

* – Tässä ja jäljempänä tuomiossa esitetyt lainaukset päätöksestä on suomennettu yhteisöjen tuomioistuimessa, koska EYVL:ssä ei ole julkaistu suomenkielistä tekstiä.

koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004;
- Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKLA]: 9.5.1996–29.1.2004.

2. Saksassa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Saksa]: 1.8.1995–5.12.2003;

- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Saksa]: 1.8.1995–5.12.2003;

- Schindler: Schindler Holding – ja [Schindler Saksa]: 1.8.1995–6.12.2000; ja

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] ja [TKF]: 1.8.1995–5.12.2003.

3. Luxemburgissa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Luxemburg]: 7.12.1995–29.1.2004;

- Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgia], [GTO] ja [GT]: 7.12.1995–9.3.2004;

- Schindler: Schindler Holding – ja [Schindler Luxemburg]: 7.12.1995–9.3.2004; ja

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKAL]: 7.12.1995–9.3.2004.

4. Alankomaissa seuraavat yritykset ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

- Kone: [KC] ja [Kone Alankomaat]: 1.6.1999–5.3.2004;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Alankomaat]: 15.4.1998–5.3.2004;
- Schindler: Schindler Holding – ja [Schindler Alankomaat]: 1.6.1999–5.3.2004;
- ThyssenKrupp: [TKAG] ja [TKL]: 15.4.1998–5.3.2004; ja
- [MEE]: 11.1.2000–5.3.2004.

2 artikla

1. Päätöksen 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuista Belgiassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Belgia] yhteisvastuullisesti 0 euroa;

- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Belgia] yhteisvastuullisesti 47 713 050 euroa;

- Schindler: Schindler Holding – ja [Schindler Belgia] yhteisvastuullisesti 69 300 000 euroa; ja

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKLA] yhteisvastuullisesti 68 607 000 euroa.

2. Päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuista Saksassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Saksa] yhteisvastuullisesti 62 370 000 euroa;

- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Saksa] yhteisvastuullisesti 159 043 500 euroa;

- Schindler: Schindler Holding – ja [Schindler Saksa] yhteisvastuullisesti 21 458 250 euroa; ja

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] ja [TKF] yhteisvastuullisesti 374 220 000 euroa.

3. Päätöksen 1 artiklan 3 kohdassa tarkoitetuista Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Luxemburg] yhteisvastuullisesti 0 euroa;
- Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgia], [GTO] ja [GT] yhteisvastuullisesti 18 176 400 euroa;
- Schindler: Schindler Holding – ja [Schindler Luxemburg] yhteisvastuullisesti 17 820 000 euroa; ja
- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKAL] yhteisvastuullisesti 13 365 000 euroa.

4. Päätöksen 1 artiklan 4 kohdassa tarkoitetuista Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

- Kone: [KC] ja [Kone Alankomaat] yhteisvastuullisesti 79 750 000 euroa;
- Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Alankomaat] yhteisvastuullisesti 0 euroa;
- Schindler: Schindler Holding – ja [Schindler Alankomaat] yhteisvastuullisesti 35 169 750 euroa;

- ThyssenKrupp: [TKAG] ja [TKL] yhteisvastuullisesti 23 477 850 euroa; ja

- [MEE]: 1 841 400 euroa.

--”

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

- ³³ Kantajat nostivat nyt käsiteltävät kanteet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 7.5.2007 (asioissa T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07) ja 8.5.2007 (asiassa T-154/07) jättämillään kannekirjelmillä.
- ³⁴ Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (kahdeksas jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja esitti työjärjestyksensä 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena asianosaisille kirjallisia kysymyksiä sekä pyysi niitä toimittamaan asiakirjoja. Nämä noudattivat pyyntöä asetetussa määräajassa.
- ³⁵ Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 asianosaisten lausumat sekä vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 3.9.2009, 7.9.2009 ja 10.9.2009 pidetyissä istunnoissa. Tämän jälkeen asioiden T-144/07 ja T-148/07 suullinen käsittely päätettiin.

- 36 Asioiden T-147/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat toimittivat suullisissa käsittelyissä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pyytämät asiakirjat.
- 37 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat toimittivat 14.9.2009 ja 15.9.2009 päivätyillä kirjeillä kirjaamoon oikaisun kanneperusteeseensa, joka koski virheellisesti todettua rikkomisen toistumista.
- 38 Suullinen käsittely aloitettiin uudelleen 20.10.2009 annetuilla määräyksillä asioissa T-144/07 ja T-148/07.
- 39 Kantajien oikaisut liitettiin edellä 37 kohdassa mainittujen asioiden asiakirja-aineistoon. Komissio esitti oikaisuja koskevat huomautuksensa ja totesi, että niiden tutkittavaksi ottamisen edellytykset puuttuivat. Kantajat esittivät huomionsa tästä, ja tämän jälkeen kyseisten asioiden suullinen käsittely päätettiin.
- 40 Kuultuaan asianosaisia kyseisestä asiasta suullisessa käsittelyssä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätti työjärjestyksensä 50 artiklan mukaisesti yhdistää käsiteltävät asiat tuomion antamista varten.
- 41 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat vaativat, että unionin yleinen tuomioistuin

– kumoo riidanalaisen päätöksen niitä koskevilta osin

- toissijaisesti alentaa määrätyn sakon määrää

- velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

⁴² Komissio vaatii kussakin asiassa, että unionin yleinen tuomioistuin

- hylkää kanteen

- velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Asiakysymykset

1. Alustavat huomautukset

⁴³ Asioissa T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 nostetuilla kanteilla on kaksiosainen tavoite: kantajat vaativat ensisijaisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista ja toissijaisesti kantajille määrättyjen sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista.

- 44 Kantajat esittävät kanteensa tueksi kymmenen kanneperustetta. Kaksi ensimmäistä kanneperustetta, jotka koskevat komission toimivallan puuttumista ja rikkomisen yhteisvastuun määrittämistä väärin perustein, liittyvät riidanalaisen päätöksen kumoamisvaatimukseen.
- 45 Muut kahdeksan kantajien esittämää kanneperustetta liittyvät sakkojen määrän vahvistamiseen ja koskevat siis sakkojen kumoamisvaatimusta tai niiden määrän alentamisvaatimusta. Ensimmäinen kanneperuste, johon asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat vetoavat, koskee non bis in idem -periaatteen loukkaamista. Toinen kanneperuste, johon asioiden T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat vetoavat, koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sekä puolustautumisoikeuden loukkaamista vahvistettaessa sakkojen laskentapohjia rikkomisten vakavuuden perusteella. Kolmas kanneperuste, johon kaikki kantajat vetoavat, koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, EY 253 artiklan rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sovellettaessa konsernikohtaista kerrointa varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiseksi sakon laskentapohjan vahvistamisen yhteydessä. Neljäs kanneperuste, johon kaikki kantajat vetoavat, koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista sekä suhteellisuusperiaatteen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista, kun sakkojen laskentapohjaa korotettiin 50 prosentilla rikkomisen uusimisen perusteella. Viides kanneperuste, johon kaikki kantajat vetoavat, koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista ja luottamuksensuojan periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista kantajien tekemää yhteistyötä arvioitaessa. Kuudes peruste, johon kaikki kantajat vetoavat, koskee luottamuksensuojan periaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista määritettäessä muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella sakkoihin myönnettävän alennuksen määrää. Seitsemäs peruste, johon kaikki kantajat vetoavat, koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista. Kahdeksas peruste, johon asioiden T-144/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat vetoavat, koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sakkojen lopullista määrää laskettaessa.

2. Vaatimukset riidanalaisen päätöksen kumoamiseksi

Kanneperuste, joka koskee komission toimivallan puuttumista

- ⁴⁶ Käsiteltävä kanneperuste käsitellään kahdessa osassa. Ensimmäinen osa koskee EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista sen osalta, että kyseiset kartellit eivät vaikuttaneet jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Toinen osa, joka on esitetty toissijaisena, koskee asetuksen N:o 1/2003 rikkomista, yhteistyöstä kilpailuviranomaisten verkostossa annetun komission tiedonannon rikkomista (EUVL 2004, C 101, s. 43) (jäljempänä verkostotiedonanto) ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista, koska komission olisi pitänyt jättää rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin ryhtymisen asiasta vastaavien kansallisten viranomaisten tehtäväksi.

Ensimmäinen osa, joka koskee EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista sen osalta, etteivät kyseiset kartellit vaikuttaneet jäsenvaltioiden väliseen kauppaan

- ⁴⁷ Komissio väittää riidanalaisen päätöksen 602 perustelukappaleessa, että ”neljän pääasiallisen hissi- ja liukuporrasvalmistajan (joihin Alankomaissa kuuluu myös [MEE]) toteuttaman hankkeiden jakamisjärjestelmän soveltaminen ja täytäntöönpano kussakin asianomaisessa jäsenvaltiossa – tilausten edelleen toimittaminen huomioon ottaen – oli omiaan erkaannuttamaan ne liiketoimintamalleista, joita ne muutoin olisivat noudattaneet”. Komissio viittaa tässä yhteydessä seuraaviin seikkoihin:

- 48 Ensimmäiseksi komissio toteaa, että ”tietyt hissien ja liukuportaiden myyntiä ja asentamista koskevat rajat ylittävät toimet sekä huolto- ja nykyaikaistamispalvelut tapahtuvat unionissa” (riidanalaisen päätöksen 86 perustelukappale; ks. myös riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappale).
- 49 Komission mukaan sen asiakirja-aineistossa ”on useita esimerkkejä rajat ylittävästä liiketoiminnasta, johon osallistui pääasiassa pk-yrityksiä mutta myös ainakin yksi suuryritys [MEE], joka toimii myös Belgian markkinoilla Alankomaissa sijaitsevista tytäryhtiöstään käsin” (riidanalaisen päätöksen 87 perustelukappale). Lisäksi komissio toteaa, että ”kyseiset neljä pääasiallista valmistajaa osallistuvat myös satunnaisesti Euroopan unionin sisäisiin jäsenvaltioiden rajat ylittäviin tarjouskilpailuihin”, ja mainitsee muutaman esimerkin tämän väitteen tueksi (riidanalaisen päätöksen 88 perustelukappale; ks. myös riidanalaisen päätöksen 78 perustelukappale). Komission mukaan ”asiakkaat tekevät yhä enemmän hankintoja kotimaan rajojen ulkopuolelta” (riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappale).
- 50 Komission mukaan vallalla on niin ikään ”suuntaus, jonka mukaan (monikansalliset) suuryritykset ja yrityskonsernit, joilla on toimipaikkoja monissa jäsenvaltioissa, kuten kansainväliset hotelliketjut, suosivat useita jäsenvaltioita kattavien sopimusten tekemistä” (riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappale).
- 51 Toiseksi komissio viittaa neljän suurimman eurooppalaisen hissi- ja liukuporrasvalmistajan harjoittamaan tilausten edelleen toimittamiskäytäntöön. Komission mukaan ”rajatylittävien liiketoimien lukumäärä olisi korkeampi, jos [kyseiset] valmistajat eivät soveltaisi tarkoituksellista menettelyä, jolla pyritään kieltäytymään kaikista rajat ylittävistä hintapyynnöistä ja pyydetään asiakkaita kääntymään kyseisen kansallisen tytäryhtiön puoleen” (riidanalaisen päätöksen 90 perustelukappale; ks. myös riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappale).

- 52 Kolmanneksi komissio korostaa oikeudellisessa arvioinnissaan, että ”se, että horisontaalinen konserni kattaa vain yhden jäsenvaltion, ei merkitse, etteivät lainvastaiset sopimukset voisi vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan” (riidanalaisen päätöksen 595 perustelukappale). Komissio muistuttaa myös, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti ”[s]itä vaikutusta, joka sopimuksella voi olla jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on arvioitava ottaen erityisesti huomioon osapuolten asema ja merkitys kyseisten tuotteiden markkinoilla [asia C-306/96, Javico, tuomio 28.4.1998, Kok., s. I-1983, 17 kohta]” (riidanalaisen päätöksen 600 perustelukappale). Komissio tukeutuu myös siihen, että ”kun otetaan huomioon neljän suurimman hissi- ja liukuporrasvalmistajan liikevaihdon merkittävä osuus, jonka ne saavuttavat hissien ja liukuportaiden myynnissä, asennuksessa, ylläpidossa ja nykyaikaistamisessa, ja kun otetaan huomioon, että ne ovat luoneet ja alkaneet soveltaa tilausten edelleentamiskäytäntönsä ohella hankkeiden jakamisjärjestelmää, joka ulottuu Belgian, Luxemburgin, Saksan ja Alankomaiden koko alueelle, on syytä olettaa, että ulkomaisien yritysten mahdollisuuksia myydä kyseisissä maissa tuotteitaan ja palvelujaan on heikennetty, koska niiden olisi täytynyt toimia sellaista valmistajien ryhmää vastaan, joka on edustanut tarjoajien enemmistöä markkinoilla” (riidanalaisen päätöksen 600 perustelukappale).
- 53 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat pitävät pääosin kiinni siitä, etteivät rikkomiset ole merkittävästi heikentäneet jäsenvaltioiden välistä kauppaa, joten rikkomisissa ei ole kyse EY 81 artiklan rikkomisesta.
- 54 Kuten jo EY 81 ja EY 82 artiklan sanamuodosta käy ilmi, jotta yhteisön kilpailusääntöjä voitaisiin soveltaa yhteistoimintajärjestelyyn tai väärinkäyttöön, tämän järjestelyn tai väärinkäytön on oltava omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (yhdistetyt asiat C-295/04-C-298/04, Manfredi ym., tuomio 13.7.2006, Kok., I-6619, 40 kohta).

- 55 Tämän edellytyksen, joka koskee vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, tulokinnassa ja soveltamisessa on lähdettävä siitä, että sen tarkoituksena on rajata unionin oikeuden ja jäsenvaltioiden oikeuden soveltamisala kilpailuoikeuden alalla. Unionin oikeus käsittää näin ollen kaikki yhteistoimintajärjestelyt ja menettelyt, jotka voivat vaarantaa jäsenvaltioiden välisen vapaan kaupan siten, että jäsenvaltioiden välisten yhtenäismarkkinatavoitteiden toteutumista haitataan, erityisesti eristämällä kansalliset markkinat taikka muuttamalla yhtenäismarkkinoiden kilpailurakennetta (edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Manfredi ym., tuomion 41 kohta; asia C-238/05, Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomio 23.11.2006, Kok., s. I-11125, 33 kohta ja asia C-407/04 P, Dalmine v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-829, 89 kohta).
- 56 Jotta päätös, sopimus tai menettelytapa on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on oltava nähtävissä riittävällä todennäköisyydellä ja kaikkien asiaan vaikuttavien oikeudellisten seikkojen ja tosiseikkojen perusteella, että niillä voi tosiasiallisesti tai mahdollisesti olla suoraa tai välillistä vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan tavalla, joka voisi haitata jäsenvaltioiden välisten yhtenäismarkkinoiden toteuttamista. Tämän lisäksi vaaditaan, ettei tämä vaikutus ole merkityksetön (edellä 52 kohdassa mainittu asia Javico, tuomion 16 kohta; yhdistetyt asiat C-215/96 ja C-216/96, Bagnasco ym., tuomio 21.1.1999, Kok., s. I-135, 47 kohta; edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Manfredi ym., tuomion 42 kohta; edellä 55 kohdassa mainittu asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 34 kohta ja edellä 55 kohdassa mainittu asia Dalmine v. komissio, tuomion 90 kohta).
- 57 Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan johtuu siten yleensä useista tekijöistä yhdessä, jotka erikseen eivät välttämättä olisi ratkaisevia (ks. edellä 56 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Bagnasco ym., tuomion 47 kohta; edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Manfredi ym., tuomion 43 kohta ja edellä 55 kohdassa mainittu asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 35 kohta).

- 58 Kantajien mukaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa mainitut rikkomiset eivät vaikuta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, koska hissi- ja liukuporrassalan toiminta on järjestetty kansallisesti tai paikallisesti, kun otetaan muun muassa huomioon, että hissien ja liukuportaiden asennus ja huolto ovat kokeneille ammattilaisille kuuluvia töitä, jotka voidaan toteuttaa vain paikallisesti taloudellisen tehokkuuden varmistamiseksi, nopeiden toimenpiteiden määräajoista kiinni pitämiseksi sekä kansallisen sääntelyn vuoksi. Eri valtioiden välillä tapahtuva toiminta on kantajien mukaan poikkeuksellista. Komissio itsekin katsoi, että kartellit olivat kansallisia.
- 59 On pantava merkille, etteivät kantajat kiistä sitä, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetut neljä kartellia ulottuivat koko Belgian, Saksan, Luxemburgin ja Alankomaiden alueelle (riidanalaisen päätöksen 595 ja 600 perustelukappale).
- 60 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kartelli, joka ulottuu yhden jäsenvaltion koko alueelle, on jo luonteensa puolesta sellainen, että se lujittaa kansallista markkinoiden eristämistä ja haittaa näin EY:n perustamissopimuksessa tavoiteltua taloudellista vuorovaikutusta (asia 8/72, Vereeniging van Cementhandelaren v. komissio, tuomio 17.10.1972, Kok., s. 977, 29 kohta; asia C-309/99, Wouters ym., tuomio 19.2.2002, Kok., s. I-1577, 95 kohta; edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Manfredi ym., tuomion 45 kohta; edellä 55 kohdassa mainittu asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 37 kohta; yhdistetyt asiat T-213/95 ja T-18/96, SCK ja FNK v. komissio, tuomio 22.10.1997, Kok., s. II-1739, 179 kohta ja yhdistetyt asiat T-259/02-T-264/02 ja T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomio 14.12.2006, Kok., s. II-5169, 180 kohta).
- 61 Tästä oikeuskäytännöstä seuraa, että on olemassa vähintäänkin vahva oletus siitä, että kilpailua rajoittava menettelytapa, jota sovelletaan jonkin jäsenvaltion koko alueella, on omiaan edistämään markkinoiden eristämistä ja vaikuttamaan unionin

sisäiseen kauppaan. Tämä oletama voidaan sivuuttaa ainoastaan siinä tapauksessa, että sopimuksen ominaisuuksien ja siihen liittyvän taloudellisen asiayhteyden tutkimus osoittaa asian olevan toisin (edellä 60 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 181 kohta).

62 Toisin kuin kantajat asioissa T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 väittävät, komissio ei ensinnäkään käyttänyt perusteenaan pelkästään kyseistä oikeuskäytäntöä, kun se riidanalaisessa päätöksessä päätteli, että kartellit ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla. Edellä 47–52 kohdasta käy nimittäin ilmi, että komissio käytti mainitussa päätöksessä perusteenaan myös hissien ja liukuportaiden myyntiä ja asentamista sekä huolto- ja nykyaikaistamispalveluja koskevia tiettyjä rajatylittäviä liiketoimia, joihin osallistui muun muassa riidanalaisessa päätöksessä mainitut neljä keskeistä hissivalmistajaa (riidanalaisen päätöksen 87, 88 ja 596 perustelukappale).

63 Seuraavaksi on todettava, että kyseisten markkinoiden erityisominaisuuksia – jotka osoittavat markkinoiden kansallisen tai paikallisen luonteen – koskevat kantajien väitteet eivät ole sellaisia, jotka vaikuttaisivat riidanalaisessa päätöksessä mainittujen asiakirjatodisteiden todistusvoimaan (riidanalaisen päätöksen 88 ja 90 perustelukappale) ja jotka vahvistaisivat riidanalaisessa päätöksessä mainitun jäsenvaltioiden välisen kaupan olemassaolon. Sama pätee myös valtioiden välisen toiminnan poikkeuksellisuutta koskeviin väitteisiin, joissa kyseenalaistetaan ainoastaan jäsenvaltioiden välisen kaupan jakamisen arkaluonteisuus mutta ei itse kaupan olemassaoloa.

64 Kuten riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, Koneen, Otisin, Schindlerin ja Thyssen-Kruppin harjoittama tilausten edelleentoimittamiskäytäntö ”osoittaa itsessään, että

asiakkailta on tietty intressi lähestyä kansallisten rajojen ulkopuolella olevia toimittajia” (riidanalaisen päätöksen 596 perustelukappale). Lisäksi komissio totesi muun muassa ulkomaisten yritysten osallistumisen kansallisiin tarjouskilpailuihin (riidanalaisen päätöksen 78 perustelukappale) tai valtioiden rajat ylittävien tarjouskilpailujen olemassaolon (riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappale). Voidaan ajatella, kuten komissio totesi riidanalaisen päätöksen 90 perustelukappaleessa, että rajat ylittävien liiketoimien lukumäärä olisi korkeampi, elleivät mainitut neljä suurta valmistajaa olisi soveltaneet tarkoituksellista menettelyä, jolla pyrittiin kieltäytymään lähes kaikista rajat ylittävistä pyynnöistä ja pyydettiin asiakkaita kääntymään kyseisen kansallisen tytäryhtiön puoleen.

65 Näin ollen on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan tilausten edelleen toimittaminen johtui toiminnan luonteesta. Se on nimittäin ristiriitainen jo pelkästään kyseisillä markkinoilla toteutettavien tiettyjen rajat ylittävien liiketoimien olemassaolon perusteella.

66 Tämän seurauksena on todettava, että komissio saattoi perustellusti katsoa edeltävissä kohdissa esiin tuotujen toteamusten pohjalta ja vakiintunutta oikeuskäytäntöä soveltaen (ks. edellä 60 kohta), että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitetut kartellit olivat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

67 Tarkasteltaessa kysymystä siitä, voidaanko kyseinen vaikutus määrittää merkittäväksi, on syytä palauttaa mieliin, että sitä vaikutusta, joka sopimuksella tai yhdenmu-kaistetuilla menettelytavoilla voi olla jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on arvioitava ottaen erityisesti huomioon osapuolten asema ja merkitys kyseisten tuotteiden markkinoilla (asia 99/79, Lancôme ja Cosparfrance Nederland, tuomio 10.7.1980, Kok.,

s. 2511, 24 kohta; edellä 52 kohdassa mainittu asia Javico, tuomion 17 kohta ja asia T-77/92, Parker Pen v. komissio, tuomio 14.7.1994, Kok., s. II-549, 40 kohta).

- 68 Riidanalaisessa päätöksessä mainitut hissivalmistajat ”edustivat yhdessä tarjoajien enemmistöä markkinoilla” (riidanalaisen päätöksen 600 perustelukappale), eli niiden osuus oli noin 81 prosenttia hissien ja liukuportaiden myynnistä Euroopassa (vuoden 2004 myynti hissimäärinä ilmaistuna) (riidanalaisen päätöksen 83 perustelukappale). Valmistajien koko ja taloudellinen vahvuus oli siis riittävän merkittävä, jotta niiden harjoittamat riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettujen menettelyt olivat omiaan vaikuttamaan tuntuvalta tavalla jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (ks. vastaavasti asia 19/77, Miller International Schallplatten v. komissio, tuomio 1.2.1978, Kok., s. 131, 10 kohta ja edellä 60 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat SCK ja FNK v. komissio, tuomion 181 kohta).
- 69 Komissiolla ei myöskään ollut – toisin kuin kantajat väittävät – velvollisuutta osoittaa, että riidanalaiset sopimukset vaikuttivat käytännössä tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan tai että valtioiden välinen kauppa olisi lisääntynyt rikkomisten päättymisen jälkeen. EY 81 artiklan 1 kohdassa edellytetään nimittäin ainoastaan, että kilpailua rajoittavat sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (edellä 55 kohdassa mainittu asia Asnef-Equifax ja Administración del Estado, tuomion 43 kohta ja yhdistetyt asiat T-217/03 ja T-245/03, FNCBV ym. v. komissio, tuomio 13.12.2006, Kok., s. II-4987, 68 kohta).
- 70 Edellä esitetystä seuraa, että komissio saattoi perustellusti katsoa, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettujen kartellien vaikutaneen tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla.
- 71 Kanneperusteen ensimmäinen osa on näin ollen hylättävä.

Toinen osa, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 rikkomista, verkostotiedonannon rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista, koska komission olisi pitänyt jättää rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin ryhtyminen asiasta vastaavien kansallisten viranomaisten tehtäväksi

- 72 Komissio perustelee riidanalaisen päätöksen 543 perustelukappaleessa toimivaltaansa soveltaa EY 81 artiklan 1 kohtaa mainitussa päätöksessä vahvistettuihin kartelleihin seuraavasti:

” – Asetuksessa N:o 1/2003 on säilytetty rinnakkaisen toimivallan yhteisjärjestely [EY] 81 artiklan 1 kohdan soveltamista varten. Asetuksessa ei etenäkään ole muutettu komission toimivaltaa tutkia kaikkia väitetyjä rikkomisia ja tehdä päätöksiä [EY] 81 artiklan nojalla, myös rikkomistapauksissa, joiden pääasialliset vaikutukset koskevat vain yhtä jäsenvaltiota. [Yhteistyöstä kilpailuviranomaisten verkostossa annettussa] tiedonannossa määritetään tehtävien jako komission ja jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisten kesken. Asetuksessa N:o 1/2003 ja [yhteistyöstä kilpailuviranomaisten verkostossa annettussa] tiedonannossa ei kummassakaan säädetä oikeuksista eikä odotuksista yritykselle, kun on kyse sen asian käsittelystä kilpailuviranomaisen taholla. Niissä ei myöskään estetä komissiota puuttumasta [EY] 81 artiklan oletettuun rikkomiseen, esimerkiksi yhden ainoan jäsenvaltion alueella tapahtuneisiin asioihin – –.”

- 73 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät lähinnä, että vaikka asioissa sovelletaan EY 81 artiklaa, komissio ei ollut toimivaltainen aloittamaan menettelyä ja määräämään sakkoja. Kantajien mukaan komission aloittama menettely rikkoi verkostotiedonantoa ja loukkasi luottamuksensuojan periaatetta. Kansalliset kilpailuviranomaiset olisivat parhaiten soveltuneet rikkomisia koskevien toimenpiteiden aloittamiseen asetuksen N:o 1/2003 5 ja 35 artiklan ja verkostotiedonannon 8 ja 14 kohdan mukaisesti. Asioiden T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät myös, että verkostotiedonannolla

olisi velvoittava vaikutus kilpailuviranomaisiin, mikä johtui siihen sisältyvästä hallinnon laillisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteesta ja luottamuksensuojan periaatteen kunnioittamisesta. Asioiden T-147/07 ja T-149/07 kantajat korostavat niin ikään, että kansallisten kilpailuviranomaisten ryhtyminen rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin olisi ollut tehokkaampaa, koska asiasta vastaavien komission virkamiesten kielitaito oli riittämätön.

74 Mainittujen kantajien mukaan se, että komissio antoi Itävallan kilpailuviranomaisten ryhtyä EY 81 artiklan rikkomiseen verrattavia rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin Itävallan hissi- ja liukuporrasmarkkinoilla, kuvastaa verkostotiedonannossa vahvistettujen toimivallan jaon periaatteiden mielivaltaista soveltamista. Asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät tässä yhteydessä, että niitä kohdeltiin huonommin kuin niitä olisi kohdeltu siinä tapauksessa, että asian käsittely olisi annettu verkostotiedonannon nojalla toimivaltaisille viranomaisille, koska silloin Belgian, Luxemburgin ja Alankomaiden viranomaiset olisivat myöntäneet niille sakoista vapauttamista koskevat päätökset.

75 Ensiksi on syytä palauttaa mieliin, että kun on kyse toimivallan jakautumisesta komission ja kansallisten viranomaisten kesken, aiemmin voimassa ollut keskitetty järjestelmä lopetettiin asetuksella N:o 1/2003, ja sillä mahdollistettiin toissijaisuusperiaatteen mukaisesti kansallisten kilpailuviranomaisten laajempi osallistuminen. Näin siis jäsenvaltioiden on asetuksen N:o 1/2003 35 artiklan mukaisesti nimettävä yksi tai useampi kilpailuviranomainen, joka vastaa EY 81 ja 82 artiklan soveltamisesta, ja mainituilla viranomaisilla on asetuksen N:o 1/2003 5 artiklan nojalla oikeus panna

täytäntöön unionin kilpailuoikeutta (ks. vastaavasti asia T-339/04, France Télécom v. komissio, tuomio 8.3.2007, Kok., s. II-521, 79 kohta).

- 76 Asetuksessa N:o 1/2003 vahvistettu yhteistyö komission ja kansallisten kilpailuviranomaisten kesken ei kuitenkaan mahdollista sitä, että komission olisi käsiteltävässä asiassa pitänyt antaa kansallisten kilpailuviranomaisten ryhtyä eri rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin. Asetuksen N:o 1/2003 säännöksistä sen sijaan seuraa, että komissio säilyttää unionin kilpailusääntöjen rikkomisten tutkinnassa ja havaitsemisessa hallitsevan aseman, jota mainitun asetuksen nojalla kansallisille kilpailuviranomaisille myönnetty rinnakkainen toimivalta ei heikennä. Asetuksen N:o 1/2003 11 artiklan 6 kohdassa säädetään, että komissiolla on mahdollisuus aloittaa menettely tehdäkseen päätöksen, vaikka kansallinen viranomainen käsittelee jo asiaa, kunhan asianomaista kansallista viranomaista on kuultu. Lisäksi mainitussa säännöksessä todetaan, että kun komissio aloittaa menettelyn, jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset menettävät toimivaltansa unionin kilpailusääntöjen soveltamiseen kyseisessä asiassa.
- 77 Kun tarkastellaan verkostotiedonantoa, jota kantajien mukaan rikottiin käsiteltävässä asiassa, on syytä huomauttaa, että tiedonannon 31 kohdan mukaan se ei suo rikkomiseen osallistuneille yrityksille oikeutta vaikuttaa siihen, mikä viranomainen asian käsittelee. Kantajilla ei siis ole perusteita väittää, että niillä olisi kyseisen tiedonannon mukaisesti oikeus siihen tai perusteltuja odotuksia siitä, että kansalliset kilpailuviranomaiset ryhtyvät riidanalaisessa päätöksessä todettuja rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin (ks. vastaavasti edellä 75 kohdassa mainittu asia France Télécom v. komissio, tuomion 83 kohta).
- 78 Komissio katsoi siis riidanalaisen päätöksen 543 perustelukappaleessa perustellusti, ettei ”asetuksessa N:o 1/2003 eikä [verkosto]tiedonannossa säädetä yritystä koskevista oikeuksista eikä odotuksista, kun on kyse sen asian käsittelystä tietyn kilpailuviranomaisen toimesta”.

- 79 Vaikka oletettaisiinkin, että verkostotiedonanto voisi synnyttää yrityksiä koskevia oikeuksia tai luottamuksensuojan, joiden mukaan tietty viranomainen käsittelee asiaa, mainitun tiedonannon 8 ja 14 kohtaan perustuvaa kantajien väitettä ei voitaisi hyväksyä.
- 80 Tästä on todettava ensinnäkin, että verkostotiedonannon 8 kohdalla, jossa esitetään olosuhteet, joissa "[v]iranomaisen voidaan katsoa soveltuvan käsittelemään asiaa", ei ole velvoittavaa vaikutusta. Verbin "voida" käyttö osoittaa, että kyseessä on pelkätään tehtävien jaon mahdollisuus, jota ei voida pitää komission veloitteena olla käsittelemättä asiaa, kun 8 kohdassa esitetyt olosuhteet täyttyvät (edellä 75 kohdassa mainittu asia *France Télécom v. komissio*, tuomion 84 kohta).
- 81 Siltä osin kuin verkostotiedonannon 14 kohdassa voidaan luoda oikeuksia tai perusteltuja odotuksia, kun siinä todetaan, että komissio "soveltuu" erityisen hyvin käsittelemään asiaa, kun tietyt siinä esitetyt olosuhteet täyttyvät, tämä vahvistaisi komission toimivallan nyt käsiteltävässä asiassa. Verkostotiedonannon 14 kohdan mukaisesti komissiota on nimittäin pidettävä erityisen hyvin soveltuvana käsittelemään asiaa, "kun yksi tai useampi sopimus tai menettelytapa – – vaikuttaa kilpailuun useammasa kuin kolmessa jäsenvaltiossa", ja näin on asian laita riidanalaisessa päätöksessä todetuissa rikkomisissa.
- 82 Kun kolmanneksi tarkastellaan verkostotiedonannon 15 kohtaa, joka kantajien mukaan – koska kyse ei ole yksittäisestä rikkomisesta – muodostaa ainoan perusteen komission toimivallalle ja jossa esitetyt olosuhteet eivät täyty nyt käsiteltävässä asiassa,

riittää, kun todetaan komission tapaan, että säännös on käsiteltävän asian kannalta merkityksetön, koska siinä viitataan oletettavaan, jonka yhteydessä komissio soveltuisi erityisen hyvin käsittelemään asiaa.

83 Koska verkostotiedonantoa ei nyt käsiteltävässä asiassa jätetty noudattamatta, ei ole tarpeen ottaa kantaa mainitun tiedonannon velvoittavan vaikutuksen perusteena olevien hallinnon laillisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteiden väitettyyn loukkaamiseen.

84 Lisäksi Itävallan kilpailuviranomaisten tekemä samansuuntaista kansallista rikkomista koskeva päätös ei myöskään ole sellainen, että sen perusteella komission olisi pitänyt jättää rikkomisiin puuttuminen Belgian, Saksan, Luxemburgin ja Alankomaiden kansallisten kilpailuviranomaisten tehtäväksi. Kuten edellä 75–78 kohdassa tehdystä analyysistä ilmenee, mikään unionin säännös ei velvoita komissiota toimimaan mainitulla tavalla. Lisäksi komission selvityksistä käy joka tapauksessa ilmi, ettei toiminta ollut mielivaltaista. Riidanalaisessa päätöksessä mainittuihin neljään kartelliin liittyvät tutkimukset aloitettiin nimittäin kiistatta 32 kuukautta aikaisemmin kuin Itävallassa toiminutta kartellia koskeva tutkimus, ja sillä hetkellä, kun Itävallan kartellia koskeva vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehty ensimmäinen hakemus esitettiin, riidanalaisessa päätöksessä mainittujen kartellien tutkimukset oli jo saatu päätökseen ja päätösluonnos oli jo laadittu. Komission tutkimusten rajaamista neljään riidanalaisessa päätöksessä mainittuun kartelliin perusteltiin asioiden käsittelyn viivästyttämisen riskillä.

85 Kolmanneksi asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat eivät voineet viitata väitettyihin sakoista vapauttamista koskeviin päätöksiin, jotka

ne olivat kertomansa mukaan saaneet Belgian, Luxemburgin ja Alankomaiden viranomaisilta, sen väitteensä tueksi, jonka mukaan komission olisi pitänyt jättää rikkomisiin puuttuminen mainittujen kansallisten viranomaisten tehtäväksi. Kyseiset kansalliset päätökset olivat nimittäin väliaikaisia (ks. jäljempänä 167–174 kohta) ja kuuluivat korkeintaan kansalliseen menettelyyn. Asetuksen N:o 1/2003 11 artiklan 6 kohdan mukaisesti komissiolla on kuitenkin milloin tahansa oikeus aloittaa menettely, ja jäsenvaltioiden kilpailuviranomaiset menettävät näin toimivaltansa asian käsittelyyn.

- 86 Kun neljänneksi tarkastellaan asioiden T-147/07 ja T-149/07 kantajien esittämää väitettä, joka liittyy asiakirja-aineistosta vastaavien komission virkamiesten väitettyihin kielellisiin puutteisiin, väite on hylättävä, koska komissio on monikielinen toimielin, jonka on katsottava pystyvän työskentelemään unionin kaikilla virallisilla kielillä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok., s. II-491, 640 kohta). Kantajat eivät myöskään voi väittää, että englanninkielinen ilmoitus väitetiedoksiannosta ja riidanalainen päätös, vaikka kantajat olisivat käyttäneet hallinnollisessa menettelyssä saksan tai hollannin kieltä, olisi haitannut niiden puolustautumisoikeuksien käyttämistä, koska ne myönsivät suostuneensa asiakirjojen tiedoksi antamiseen englannin kielellä ja koska niiden väitteet ovat joka tapauksessa perusteettomia.
- 87 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, ettei kanneperusteen toista osaa voida myöskään hyväksyä.
- 88 Näin ollen komission toimivallan puuttumista koskeva kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

Kanneperuste, joka liittyy EY 81 artiklan rikkomisten syyksilukemista, syyttömyysolettamaa, rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti, yhdenvertaista kohtelua ja puolustautumisoikeuksia koskevien periaatteiden loukkaamiseen sekä EY 253 artiklan rikkomiseen luottaessa tytäryhtiöiden rikkomisia emoyhtiöiden syyksi

Alustavat huomautukset

- ⁸⁹ Käsiteltävässä kanneperusteessa, joka yhtäältä koskee riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettuihin emoyhtiöihin liittyvän rikkomistoteamuksen laillisuutta ja toisaalta mainituille emoyhtiöille riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa määrättyjen sakkojen laillisuutta, asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat kyseenalaistavat TKE:n ja TKAG:n yhteisvastuun kilpailuvastaisesta toiminnasta, johon niiden tytäryhtiöt Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa ovat syllistyneet.
- ⁹⁰ Kun tarkastellaan emoyhtiön yhteisvastuuta tytäryhtiönsä toiminnasta, on palautettava mieleen, että se, että tytäryhtiö on eri oikeushenkilö, ei riitä sulkemaan pois mahdollisuutta, että sen toiminta johtuu emoyhtiöstä (asia 48/69, Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok., s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 132 kohta).
- ⁹¹ Unionin kilpailuoikeus koskee nimittäin yritysten toimintaa, ja yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (ks. asia C-97/08 P, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, Kok., s. I-8237, 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 92 Yhteisöjen tuomioistuin on myös täsmentänyt, että yrityksen käsitteellä on tässä samassa asiayhteydessä katsottava tarkoitettavan taloudellista yksikköä, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen yksikön muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (ks. asia 170/83, Hydrotherm Gerätebau, tuomio 12.7.1984, Kok., s. 2999, 11 kohta; edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 55 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia T-234/95, DSG v. komissio, tuomio 29.6.2000, Kok., s. II-2603, 124 kohta). Tuomioistuin on näin korostanut, että kilpailusääntöjen soveltamisessa eri oikeushenkilöllisyydestä johtuva muodollinen ero kahden yhtiön välillä ei ole ratkaisevaa; merkityksellistä on niiden markkinakäyttäytymisen mahdollinen yhteneväisyys. Voi siis osoittautua tarpeelliseksi selvittää, muodostavatko kaksi yhtiötä, jotka ovat eri oikeushenkilöitä, sellaisen yhden ja saman yrityksen tai taloudellisen kokonaisuuden tai kuuluvatko ne sellaiseen yhteeseen ja samaan yritykseen tai taloudelliseen kokonaisuuteen, joka käyttäytyy yhdenmukaisesti markkinoilla (edellä 90 kohdassa mainittu asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 140 kohta ja asia T-325/01, DaimlerChrysler v. komissio, tuomio 15.9.2005, Kok., s. II-3319, 85 kohta).
- 93 Kun tällainen taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta (ks. edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 56 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 94 Näin ollen tytäryhtiön toiminta voidaan lukea emoyhtiön syyksi erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita, kun otetaan erityisesti huomioon taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet näiden kahden oikeudellisen yksikön välillä (ks. asia C-294/98 P, Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10065, 27 kohta; yhdistetyt asiat C-189/02P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 117 kohta ja edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 95 Tällaisessa tapauksessa emo- ja tytäryhtiö nimittäin kuuluvat samaan taloudelliseen kokonaisuuteen ja muodostavat näin ollen edellä 91 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetun yhden ainoan yrityksen. Näin ollen se, että emo- ja tytäryhtiö muodostavat EY 81 artiklassa tarkoitetun yhden ainoan yrityksen, mahdollistaa sen, että komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa kyseisen emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen (edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 59 kohta).
- 96 Erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa kokonaan tytäryhtiönsä, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, tällä emoyhtiöllä voi yhtäältä olla ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiön toimintaan, ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva oletama, jonka mukaan kyseisellä emoyhtiöllä tosiasiallisesti on ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiönsä toimintaan (ks. edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 60 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 97 Tällaisessa tilanteessa riittää, että komissio osoittaa emoyhtiön omistavan tytäryhtiön kokonaan voidakseen olettaa, että emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutusvalta kyseisen tytäryhtiön kauppapolitiikkaan. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä oletama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla (ks. edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 61 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 98 Vaikka asiassa C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio, 16.11.2000 annetun tuomion (Kok., s. I-9925) 28 ja 29 kohdassa on mainittu sen ohella, että emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä kokonaan, muita seikkoja – kuten se, että emoyhtiön vaikutusta tytäryhtiönsä kaupalliseen politiikkaan ei kiisteta, sekä kahden yhtiön yhteinen edustus hallinnollisessa menettelyssä –, unionin yleinen tuomioistuin kuitenkin

mainitsi kyseiset seikat yksinomaan tarkoituksena esittää kaikki seikat, joihin unionin yleinen tuomioistuin oli perustanut päättelynsä, eikä asettaakseen edellä 96 kohdassa mainitun oletaman soveltamisen edellytykseksi sitä, että esitetään muita todisteita siitä, että emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ollut vaikutusvaltaa (edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 62 kohta).

- 99 Edellä mainittujen periaatteiden perusteella on syytä tutkia TKE:n ja TKAG:n joutumista vastuuseen rikkomisista, joihin TKLA, TKA, TKF ja TKAL ovat syyllistyneet, sekä TKAG:n joutumista vastuuseen rikkomisesta, johon TKL on syyllistynyt.

Riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettujen rikkomisten lukeminen TKE:n ja TKAG:n syyksi

- 100 Komissio katsoi riidanalaisen päätöksen 634, 635, 636 ja 641 perustelukappaleessa, että TKE:tä oli pidettävä – tytäryhtiönsä välillisesti kokonaan omistavana emoyhtiönä – yhteisvastuussa rikkomisista, joihin sen tytäryhtiöt TKLA, TKAL, TKA ja TKF olivat Belgiassa, Luxemburgissa ja Saksassa syyllistyneet. Komissio katsoi niin ikään, että TKAG:tä oli pidettävä – tytäryhtiön kokonaan omistavana emoyhtiönä – yhteisvastuussa rikkomisista, joihin samat tytäryhtiöt sekä TKL olivat Alankomaissa syyllistyneet (riidanalaisen päätöksen 634, 635, 636, 637 ja 641 perustelukappale).

- 101 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa seuraavaa:

” – – kuten komissio esitti [riidanalaisen päätöksen] 619 [perustelukappaleessa], se piti perusteettomana TKE:n väitettä, jonka mukaan se, ettei TKE:n ja sen tytäryhtiöiden hallituksissa ollut päällekkäisyyksiä rikkomisten aikana, sulkisi sen vastuun

ulkopuolelle. Lisäksi emoyhtiölle kuuluvan vastuun osoittamiseen ei 626 perustelukappaleessa esitetyn tavoin vaadita sitä, että kahden yrityksen toiminnassa olisi päällekkäisyyksiä. Komissio pitää siis riittämättömänä TKE:n väitettä, jonka mukaan 'TKE on vain välillinen holdingyhtiö, joka ei vastaa hoitamiensa yritysten juoksevista asioista,' eikä se tästä syystä olisi voinut vaikuttaa kyseisiin tytäryhtiöihin. Yhdessä ja samassa taloudellisessa kokonaisuudessa voidaan nimittäin olettaa, että tytäryhtiö soveltaa olennaisilta osin emoyhtiön antamia ohjeita, ja emoyhtiö voi käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa sen kauppapolitiikkaan, vaikkei se vastaisikaan tytäryhtiön juoksevista asioista. Se, että TKE on antanut konsernille sisäiset ohjeet, joissa se on käskenyt tytäryhtiöitään keskittymään sisäisiin markkinoihinsa, ja että tytäryhtiöt ovat noudattaneet näitä ohjeita, osoittaa, että TKE on hyödyntänyt mahdollisuuttaan käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöidensä kaupalliseen toimintaan. – –"

102 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 640 päätöksessä niin ikään, että "TKE ja sen asianomaiset tytäryhtiöt eivät esittäneet väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa minkäänlaisia selventäviä tietoja niiden välisistä sosiaalisista suhteista, hierarkiarakenteesta eivätkä raportointivelvoitteista kumotakseen oletettaman, jonka mukaan tytäryhtiöt eivät päättäneet itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään" ja pääättelee, että "TKAG ja kokonaan sen määräysvallassa oleva tytäryhtiö TKE eivät ole kumonnet vastuun olettamaa, joka koskee Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneita rikkomisia".

103 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät lähinnä, että kilpailusääntöjen rikkomisen lukemista emoyhtiöiden syyksi koskevia periaatteita on loukattu. Lisäksi ne esittävät useita väitteitä, joiden avulla ne pyrkivät osoittamaan, että edellä 99 kohdassa tarkoitettut ThyssenKrupp-konsernin tytäryhtiöt (jäljempänä ThyssenKruppin tytäryhtiöt) päättävät kauppapolitiikastaan

itsenäisesti emoyhtiöidensä vaikuttamatta siihen. Ne väittävät lopuksi, että komissio on loukannut rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti koskevaa periaatetta, syytömysolettamaa, puolustautumisoikeuksia ja perusteluvollisuutta.

– Olettama, joka koskee TKAG:n ja TKE:n vastuuta niiden tytäryhtiöiden toiminnasta

104 Ensiksi on syytä todeta, että on selvää, että rikkomisajankohtana TKAG:n välittömässä määräysvallassa oli koko TKE:n yhtiöpääoma ja että TKE:n välittömässä määräysvallassa puolestaan oli koko TKA:n yhtiöpääoma ja välillisessä määräysvallassa TKAL:n, TKLA:n ja TKF:n koko yhtiöpääoma. Lisäksi TKAG oli myös TKL:n emoyhtiö. Näin ollen edellä 96 kohdassa mainitut oikeuskäytäntöviittaukset huomioon ottaen syntyy olettaja, jonka mukaan TKAG ja TKE vaikuttivat ratkaisevasti niiden tytäryhtiöiden toimintaan. Näin ollen asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät voi väittää, ettei komissio olisi ottanut huomioon todistustaakan jakautumisen periaatteita, kun on kyse tytäryhtiöiden riippuvuudesta emoyhtiöstään.

105 Asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät myös, että tytäryhtiöiden toiminnan lukeminen emoyhtiön syyksi ei ole mahdollista, jos tämä ei ole aineellisesti osallistunut rikkomiseen rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti koskevan periaatteen mukaisesti, mikä ilmenee niin ikään komission päätöskäytännöstä.

106 Tästä on todettava, että kyseisen periaatteen nojalla yritykselle voidaan määrätä seuraamus vain seikoista, joihin sen itsensä katsotaan syyllistyneen, ja tätä periaatetta sovelletaan kaikissa hallinnollisissa menettelyissä, jotka saattavat johtaa seuraamusten määräämiseen unionin kilpailusääntöjen nojalla (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat

T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok., s. II-3757, 63 kohta).

- 107 Tämä periaate on kuitenkin sovittava yhteen yrityksen käsitteen kanssa. Perusteena sille, että komissio voi määrätä päätöksellään yrityskonsernin emoyhtiölle sakkoa, ei nimittäin ole se, että emoyhtiö olisi yllyttänyt tytäryhtiötään kilpailusääntöjen rikkomiseen, eikä varsinkaan se, että emoyhtiö on osallistunut kyseiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen, vaan se, että ne muodostavat yhden ainoan EY 81 artiklassa tarkoitettun yrityksen (ks. vastaavasti asia T-203/01, Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. II-4071, 290 kohta). On todettava, että TKAG:lle ja TKE:lle on määrätty henkilökohtainen seuraamus kilpailusääntöjen rikkomisesta, jonka tekijöiksi nimenomaan ne on katsottu niiden tiiviiden taloudellisten ja oikeudellisten suhteiden vuoksi, jotka yhdistivät ne tytäryhtiöihinsä (ks. vastaavasti edellä 94 kohdassa mainittu asia Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomion 34 kohta).
- 108 Kun lisäksi tarkastellaan kantajien viittauksia komission päätöskäytäntöön, on syytä todeta, että komission esittämät arvioinnit aikaisempien asioiden tosiseikoista eivät ole siirrettävissä käsiteltävään asiaan (ks. vastaavasti asia T-282/06, Sun Chemical Group ym. v. komissio, tuomio 9.7.2007, Kok., s. II-2149, 88 kohta) ja että muita asioita koskevat päätökset voivat olla vain viitteellisiä, kun asioiden olosuhteet eivät ole identtisiä (ks. vastaavasti asia C-167/04 P, JCB Service v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8935, 201 ja 205 kohta ja asia C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4405, 60 kohta). Tästä seuraa, ettei käsiteltävässä asiassa ole loukattu periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti.
- 109 Toiseksi asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että emoyhtiön asettamista vastuuseen tytäryhtiönsä toiminnasta voidaan harkita vain, jos tämä on objektiivisesti välttämätöntä kilpailusääntöjen käytännön tehokkuuden varmistamiseksi.

- 110 Tällainen väite pohjautuu edellä 90–98 kohdassa mainitun oikeuskäytännön virheelliseen tulkintaan, ja se on näin ollen hylättävä. Siltä osin kuin komissio on voinut perustellusti katsoa TKAG:n, TKE:n ja ThyssenKruppin tytäryhtiöiden muodostavan EY 81 artiklan soveltamisen kannalta yhden ainoan yrityksen ja kyseinen yritys on näin ollen tuomittu rikkomisista, joihin sen itse oletetaan syyllistyneen, komissio ei ole velvoitettu – tutkittaessa emoyhtiön vastuuseen joutumista rikkomisesta, johon sen tytäryhtiö on syyllistynyt – varmistamaan, onko tällainen syyksilukeminen välttämätöntä unionin kilpailuoikeuden tehokkaan vaikutuksen varmistamiseksi.
- 111 Kolmanneksi asioiden T-144/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat katsovat, että edellä 96 kohdassa esitetty vastuun oletama loukkaa syyttömyysolettamaa ja että se on Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklan 2 kohdan sekä 7.12.2000 Nizzassa julistetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 48 artiklan 1 kohdan (EYVL C 364, s. 1) vastainen.
- 112 On huomautettava, että syyttömyysolettama, sellaisena kuin se ilmenee muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohdasta, kuuluu perusoikeuksiin, jotka unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan tunnustetaan unionin oikeusjärjestyksessä ja jotka on vahvistettu myös EU 6 artiklan 2 kohdassa sekä perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohdassa. Kun otetaan huomioon kyseessä olevien rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, syyttömyysolettaman periaate soveltuu erityisesti kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyviin yrityksiä koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. asia T-279/02, Degussa v. komissio, tuomio 5.4.2006, Kok., s. II-897, 115 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 113 Syyttömyysolettama tarkoittaa sitä, että jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen (yhdistetyt asiat T-22/02 ja T-23/02, Sumitomo Chemical ja Sumika Fine Chemicals v. komissio, tuomio 6.10.2005, Kok., s. II-4065, 106 kohta).
- 114 Tarkasteltaessa sitä, onko edellä 96 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä vahvistetun kaltainen kilpailusääntöjen rikkomisen syyksilukemista koskeva sääntö Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohdan mukainen, on korostettava Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen katsoleen, ettei tämä määräys ole ristiriidassa rikoslaeissa esiintyvien faktisten tai legaalisten olettamien kanssa, vaan vaatii asettamaan niille kohtuulliset rajat, joissa otetaan huomioon asian vakavuus ja suojataan puolustautumisoikeuksia (ks. asia Salabiaku v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 7.10.1988, A-sarja, nro 141-A, 28 kohta; ks. myös vastaavasti asia Grayson ja Barnham v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.9.2008, Recueil des arrêts et décisions, 2008, 40 kohta). Sitä, että kilpailuasioita koskevassa oikeudenkäynnissä tehdään tiettyjä päätelmiä tyypillisestä tapahtumien kulusta kokemussääntöjen perusteella, ei voida kuitenkaan pitää syyttömyysolettaman loukkaamisena, ja asianomaiset yritykset voivat vapaasti kumota nämä päätelmät (ks. analogisesti julkisasiamies Kokottin 19.2.2009 esittämä ratkaisuehdotus asiassa C-8/08, T-Mobile Netherlands ym., tuomio 4.6.2009, Kok., s. I-4529 ja I-4533, ratkaisuehdotuksen 93 kohta).
- 115 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio kuitenkin totesi aivan aluksi riidanalaisessa päätöksessä nojautumatta minkäänlaisiin faktisiin tai legaalisiin olettamiin, että ThyssenKruppin tytäryhtiöt ovat syyllistyneet EY 81 artiklan rikkomiseen Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa.
- 116 Kun otetaan huomioon, että EY 81 artikla koskee yritysten toimintaa, komissio on sen jälkeen tutkinut, kuuluivatko myös ThyssenKruppin tytäryhtiöiden emoyhtiöt taloudelliseen yksikköön, joka on syyllistynyt rikkomisiin. Se on muun muassa edellä 96 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenevän vastuuolettaman pohjalta todennut, että TKAG ja TKE olivat vaikuttaneet ratkaisevasti tytäryhtiöidensä

toimintaan. Kyseisillä emoyhtiöillä, joille väitetiedoksianto on osoitettu, on myös puolustautumisoikeuksien mukaisesti ollut mahdollisuus kumota tämä olettava esitämällä todisteita, joilla voidaan osoittaa niiden tytäryhtiöiden itsenäisyys. Komissio on kuitenkin riidanalaisen päätöksen 641 kohdassa katsonut, ettei olettamaa ollut kumottu.

- 117 Koska edellä 96 kohdassa tarkoitettu olettava on kumottavissa ja se kattaa ainoastaan tytäryhtiötä koskevan jo todetun rikkomisen lukemisen emoyhtiön syyksi ja koska se on myös osa puolustautumisoikeuksien mukaista menettelyä, väite syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamisesta on hylättävä.
- 118 Asian T-149/07 kantaja väittää neljänneksi, että sakon määräämiseen TKE:lle ei ole objektiivista perustetta ja että se on ristiriidassa sen kanssa, ettei komissio ole määrännyt sakkoa muille välissä toimiville yrityksille.
- 119 Myös tällainen väite on hylättävä. Mahdollisuus määrätä sakkoja koko konsernin emoyhtiölle, jonka tytäryhtiö on syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen, ei nimittäin ole vastoin sitä, että välilliselle holdingyhtiölle tai itse tytäryhtiölle määrätään seuraamuksia, mikäli komissio on pystynyt katsomaan mainittujen yritysten muodostavan yhden ainoan yrityksen. Näin ollen samankaltaisen olettaman mukaan komissio voi päättää, jos rikkomisen syyksi lukemisen ehdot täyttyvät, määräävänsä seuraamuksen joko kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneelle tytäryhtiölle, välilliselle emoyhtiölle, jonka määräysvallassa tytäryhtiö oli kyseisen ajanjakson aikana, tai koko konsernin emoyhtiölle (ks. vastaavasti edellä 60 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 331 kohta).

120 Edellä esitetystä seuraa, että on hylättävä kaikki väitteet, joka liittyvät nyt käsiteltävässä asiassa sen olettaman soveltamiseen, jonka mukaan TKAG ja TKE olivat vastuussa niiden tytäryhtiöiden toiminnasta.

– Kantajien esittämät seikat, joiden tarkoituksena on kumota olettama, jonka mukaan TKAG ja TKE olivat vastuussa niiden tytäryhtiöiden toiminnasta

121 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät lähinnä, että vaikka oli olemassa olettama siitä, että TKAG ja TKE olivat vastuussa tytäryhtiöidensä toiminnasta, kyseinen olettama on kumottu, koska komissiolle oli osoitettu hallinnollisen menettelyn aikana ja erityisesti 1.3.2005 ja 20.9.2006 pidetyissä kokouksissa, että ThyssenKruppin tytäryhtiöt ovat toimineet ja toimivat taloudellisesti ja oikeudellisesti itsenäisesti.

122 Ensiksi asioiden T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että TKAG on vain holdingyhtiö, joka osallistui kartellien osana olleiden paikallisten yritysten osuuksien hallinnointiin ainoastaan muiden holdingyhtiöiden välityksellä, ja että TKE on vain välillinen holdingyhtiö, joka ei osallistunut hissi- ja liukuporrassalan liiketoimintaan. Kyseiset väitteet on hylättävä, koska pelkkä holdingyhtiön tai välillisen holdingyhtiön luonne ei ole sinänsä omiaan kumoamaan olettamaa, joka koskee emoyhtiön vastuuta sen tytäryhtiöiden toiminnasta. Tässä yhteydessä on nimienomaan muistutettava, että kun kyse on nyt käsiteltävän asian tavoin konsernista, holdingilla tarkoitetaan yhtiötä, jonka tarkoituksena on koota yhteen osakkuudet eri

yhtiöissä ja jonka tehtäviin kuuluu varmistaa niiden johdon yhtenäisyys (asia T-69/04, Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2567, 60 ja 63 kohta).

- 123 Asioiden T-147/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät toiseksi, että hisseistä vastaavan ThyssenKruppin toimintalohkon hajautetun operatiivisen rakenteen vuoksi tytäryhtiöt, joilla oli omat henkilö- ja materiaaliressurssinsa, olivat osallistuneet rikkomisiin ilman, että TKE ja TKAG olisivat tähän vaikuttaneet.
- 124 Kyseisillä väitteillä ei voida kumota olettaa, joka koskee TKAG:n ja TKE:n vastuuta ThyssenKruppin tytäryhtiöiden toiminnasta, koska väitteiden tueksi ei ole esitetty todisteita. On joka tapauksessa todettava, että TKAG:n tytäryhtiöiden jako toimintalohkoihin, kuten hisseistä vastaavaan toimintalohkoon, joka kuuluu kaikki ThyssenKruppin tytäryhtiöt yhdistävän TKE:n vastuulle – jonka vastuulle kuuluu lisäksi TKL, joka kuitenkin ei ole TKE:n tytäryhtiö –, osoittaa ennemminkin, että kyseiset emoyhtiöt käyttävät ratkaisevaa vaikutusvaltaa mainittuihin tytäryhtiöihin.
- 125 Kolmanneksi ei myöskään voida hyväksyä asioiden T-147/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajien väitettä, jonka mukaan TKE:n ja TKAG:n ja niiden tytäryhtiöiden johtoelementtien välillä ei ollut päällekkäisyyksiä. On korostettava, ettei kyseisten väitteiden tueksi ole esitetty minkäänlaista asiakirjanäyttöä, vaikka todisteita olisi voitu esittää esimerkiksi mainittujen yritysten yhtiöjärjestysten mukaisten elinten jäsenten nimiluettelosta rikkomisen aikana (ks. vastaavasti edellä 122 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 69 kohta). TKAG:n, TKE:n ja ThyssenKruppin tytäryhtiöiden väliset organisatoriset, taloudelliset ja oikeudelliset yhteydet voivat puolestaan osoittaa, että edelliset vaikuttavat jälkimmäisten strategiaan, minkä vuoksi niitä voidaan perustellusti pitää yhtenä taloudellisena kokonaisuutena (ks. vastaavasti asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-5049, 83 kohta).

- 126 Asioiden T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat korostavat neljänneksi, että ne ovat osallistuneet menettelyyn itsenäisesti ja antaneet väitetiedoksiintoon kukin oman vastauksensa.
- 127 Kyseisellä väitteellä ei myöskään voida kumota olettaa, joka koskee TKAG:n ja TKE:n vastuuta tytäryhtiöidensä toiminnasta. Unionin tuomioistuin on katsonut, että se tosiseikka, että emoyhtiö on esiintynyt hallinnollisessa menettelyssä suhteessa komissioon konsernin ainoana edustajana kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen osalta, voi vahvistaa, että se todella on vaikuttanut ratkaisevasti tytäryhtiönsä toimintaan (edellä 98 kohdassa mainittu asia *Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio*, tuomion 29 kohta). Konsernin tytäryhtiöiden erikseen väitetiedoksiintoon antamat vastaukset eivät kuitenkaan sinänsä ole todiste kyseisten tytäryhtiöiden itsenäisyydestä.
- 128 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät viidenneksi, että riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappale on epätarkka siltä osin kuin komissio on katsonut, että TKE:n ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiöidensä toimintaan johtui siitä, että TKE oli antanut tytäryhtiöilleen konsernin sisäiset ohjeet, joissa tytäryhtiöitä kehoitettiin keskittymään sisäisiin markkinoihin, vaikka kyseiset ohjeet vain heijastivat kansallisten tytäryhtiöiden kauppapolitiikkaa. Keskittyminen kansallisiin markkinoihin aiheutui kantajien mukaan tytäryhtiöiden välisestä tehtävänjaosta, joka johtui markkinoiden erityisolosuhteista.
- 129 Väite pohjautuu siihen, että riidanalaisen päätöksen 634–639 perustelukappale on ymmärretty virheellisesti. Mainituista perustelukappaleista ilmenee nimittäin komission katsoneen, että TKE:tä on pidettävä vastuussa rikkomisista, joihin sen tytäryhtiöt ovat syyllistyneet, nimenomaan sen perusteella, että tytäryhtiöiden yhtiöpääoma oli kokonaan TKE:n määräysvallassa, ja tästä johtuvan sen oletettaman – jota ei ole kumottu – perusteella, että TKE vaikutti ratkaisevasti tytäryhtiöidensä kauppapolitiikkaan. Komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa myös sen, että TKE on antanut konsernille sisäiset ohjeet, joissa se määräsi tytäryhtiönsä

keskittymään sisäisiin markkinoihinsa, ja sen, että tytäryhtiöt ovat noudattaneet näitä ohjeita, osoittavan, että TKE on hyödyntänyt mahdollisuuttaan käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöidensä kaupalliseen toimintaan. Kyseinen perustelu on kuitenkin vastaus TKE:n väitteeseen, jonka se esitti väitetiedoksiantoan antamassaan vastauksessa ja jonka mukaan TKE on vain välillinen holdingyhtiö, joka ei vastaa määräysvallassaan olevien yritysten juoksevista asioista (ks. edellä 122 kohta).

- ¹³⁰ Joka tapauksessa – ja päinvastoin kuin kantajat väittävät – hisseistä vastaavaan konsernin toimintalohkoon kuuluville tytäryhtiöille TKE:n laatimat ohjeet, joiden mukaan tytäryhtiöiden on keskityttävä kansallisiin markkinoihinsa, osoittavat, kuten komissio on tähdentänyt, TKE:n ratkaisevan vaikutusvallan paitsi sen tytäryhtiöihin myös TKL:ään, joka niin ikään kuuluu mainittuun toimintalohkoon asian T-149/07 kantajan suullisessa käsittelyssä antaman vahvistuksen mukaisesti.
- ¹³¹ Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että komissio on perustellusti katsonut riidanalaisen päätöksen 641 perustelukappaleessa, etteivät asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat ole kumonnet olettamaa, joka koskee TKAG:n ja TKE:n vastuuta rikkomisesta, johon ThyssenKruppin tytäryhtiöt Belgiasa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa ovat syyllistyneet.

Perusteluvollisuuden rikkominen ja puolustautumisoikeuksien loukkaaminen

- ¹³² Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät lähinnä, että komissio on useaan otteeseen rikkonut perusteluvollisuuttaan. Ensinnäkin riidanalaisesta päätöksestä puuttuu kantajien mukaan perustelu,

kun on kyse sen toteamisesta, että TKAG, TKE ja ThyssenKruppin tytäryhtiöt muodostavat taloudellisen kokonaisuuden, eikä riidanalaisessa päätöksessä todeta syytä, mikseivät ThyssenKrupp-konsernin yritysten esittämät seikat olleet riittäviä vastuuolettaman kumoamiseksi. Lisäksi komissio on kantajien mukaan jättänyt huomiotta monia asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajien esittämiä seikkoja, jotka nämä antoivat väitetiedoksiintoon laatimassaan vastauksessa. Riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa on kantajien mukaan niin ikään päättelyvirheitä, ja siinä viitataan lisäksi komission toteamuksiin Otis-konsernia koskevassa asiassa.

¹³³ Aluksi on syytä muistuttaa, että vaikka komission ei vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tarvitse kilpailusääntöjen soveltamisesta tekemiensä päätösten perusteluissa ottaa kantaa kaikkiin tosiseikkoihin, oikeudellisiin seikkoihin ja perusteisiin, jotka ovat johtaneet kyseiseen päätökseen, sen on EY 253 artiklan mukaisesti kuitenkin mainittava ainakin päätökseensä olennaisesti vaikuttaneet tosiseikat ja perusteet, jotta unionin tuomioistuimilla ja niillä, joita asia koskee, on mahdollisuus saada tietää, millä tavoin perustamissopimusta on sovellettu (ks. yhdistetyt asiat T-374/94, T-375/94, T-384/94 ja T-388/94, *European Night Services ym. v. komissio*, tuomio 15.9.1998, Kok., s. II-3141, 95 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

¹³⁴ Ensinnäkin on kumottava asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajien väite perustelujen puuttumisesta, kun komissio on todennut riidanalaisen päätöksen adressaatteina olevien ThyssenKrupp-konsernin yritysten muodostavan taloudellisen kokonaisuuden. On nimittäin todettava riidanalaisen päätöksen 633–641 perustelukappaleesta ilmenevän, että komissio on esittänyt riittäviä syitä, joiden vuoksi ThyssenKruppin tytäryhtiöiden toiminta on luettava niiden emoyhtiöiden, TKE:n ja/tai TKAG:n syyksi. Kyseisissä perustelukappaleissa komissio

on nimittäin viitannut edellä 96 kohdassa mainittuun oikeuskäytäntöön todetakseen, että TKAG:tä ja TKE:tä on pidettävä vastuussa niiden tytäryhtiöidensä toiminnasta, jotka ovat osallistuneet EY 81 artiklan rikkomiseen. Lisäksi komissio on katsonut, etteivät kantajat olleet onnistuneet kumoamaan vastuuolettamaa.

- 135 Toiseksi ei voida hyväksyä asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajien väitettä, jonka mukaan komissio on jättänyt mainitsematta tiettyjä väitetiedoksiintoon annetuissa vastauksissa esitettyjä perusteluja.
- 136 Kun TKE näin vetoaa väitetiedoksiintoon antamassaan vastauksessa monikansallisten ohjeiden puuttumiseen ja TKE:n ja sen tytäryhtiöiden erilliseen toimintaan hallintomenettelyssä, on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa katsonut, että ”se, että TKE on antanut konsernille sisäiset ohjeet, joissa se määräsi tytäryhtiönsä keskittymään sisäisiin markkinoihinsa, ja se, että tytäryhtiöt ovat noudattaneet näitä ohjeita, osoittaa, että TKE on hyödyntänyt mahdollisuuttaan käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöidensä kaupalliseen toimintaan”. Vaikkei komissio ole riidanalaisessa päätöksessä vastannutkaan perusteeseen, joka koskee TKE:n ja sen tytäryhtiöiden erillistä toimintaa hallintomenettelyssä, on todettava, ettei tällainen peruste vaikuta olennaisesti riidanalaiseen päätökseen eikä edellytä nimenomaista vastausta komissiolta, kun otetaan huomioon edellä 133 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö.
- 137 Lisäksi komissio on vastannut väitteisiin, jotka TKAG on esittänyt väitetiedoksiintoon antamassaan vastauksessa. TKAG väitti siinä todellakin, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esitetyllä hakemuksella ei voitaisi perustella TKAG:n todellista vastuuta, ettei TKAG ollut osallistunut rikkomiseen suoraan eikä välillisesti, että hissi- ja liukuporrasala toimi hajautetusti ja kansalliset tytäryhtiöt johtivat sitä itsenäisesti, että TKAG oli vain holdingyhtiö, joka ei ollut puuttunut hissi- ja

liukuporrasalan tytäryhtiöidensä operationaaliseen toimintaan, etteivät operatiiviset yritykset olleet noudattaneet TKE:n niille toimittamia lainsäädäntöä koskevia ohjeita, joilla TKE kehotti niitä lopettamaan rikkomisen, ettei komission asiakirja-aineisto sisältänyt seikkoja, jotka olisivat todistaneet TKAG:n vaikuttaneen tosiasiallisesti operatiivisiin yrityksiin, ja että TKAG oli aina osallistunut hallintomenettelyyn muista yrityksistä erillään. Kuten komissio kuitenkin perustellusti toteaa, TKAG:n väitetiedoksianto antaman vastauksen 74–87 kohtaan sisältyy pääasiassa huomioita oikeudellisesta perusteesta, jota on sovellettava, kun emoyhtiön syyksi luetaan tytäryhtiöidensä toiminta. Komissio on esittänyt näistä kantansa riidanalaisen päätöksen 603–605 ja 639 perustelukappaleessa. Näissä perustelukappaleissa esitettyjen tosiseikkojen osalta TKAG ei toimittanut minkäänlaista todistetta, vaan se viittaa pelkästään kilpailuoikeuteen liittyviin direktiiveihin, joita TKAG ei toisaalta ole liittännyt väitetiedoksianto antamaansa vastaukseen. Kun tarkastellaan vielä väitettä, joka koskee TKAG:n ja sen tytäryhtiöiden erillistä toimintaa hallintomenettelyssä, se ei myöskään edellytä nimenomaista vastausta komissiolta, kun otetaan huomioon edellä 133 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö.

¹³⁸ Perustelujen puutteellisuutta koskeva väite on siis hylättävä.

¹³⁹ Kolmanneksi asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07 ja T-149/07 kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleesta puuttuvat perustelut ja että siinä on ”looginen virhe” siltä osin kuin komissio on katsonut, että samassa taloudellisessa kokonaisuudessa voitiin olettaa, että tytäryhtiö soveltaa pääasiassa emoyhtiön ohjeita, mikä merkitsisi, että analyysin toivotusta johtopäätöksestä (käsiteltävässä asiassa taloudellisen yksikön olemassaolo) pääteltäisiin jopa tällaisen johtopäätöksen

ehto (käsiteltävässä asiassa ThyssenKruppin tytäryhtiöiden kaupallisen itsenäisyyden osoittavien seikkojen puuttuminen). Lisäksi olisi epäloogista sivuuttaa syy, jonka avulla voidaan kumota oletama – käsiteltävässä asiassa henkilökohtaisten yhteyksien puuttuminen TKE:n hallituksen ja sen tytäryhtiöiden hallitusten välillä –, ja väittää, ettei johtoelinten päällekkäisyys muodostaisi oletaman olemassaolon ehtoa.

- ¹⁴⁰ Näitä perusteluja ei voida myöskään hyväksyä. Yhtäältä niissä jätetään nimittäin huomiotta vastuuoletama, sellaisena kuin se ilmenee edellä 96 ja 97 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä, ja erityisesti se, että emoyhtiö voi kumota mainitun oletaman esittämällä todisteita, joiden avulla voidaan osoittaa sen tytäryhtiöiden itsenäisyys. Toisaalta komissio ei ole hylännyt kantajien väitettä, joka koskee TKE:n ja sen tytäryhtiöiden päällekkäisyyksien puuttumista, todetessaan, ettei päällekkäisyys johtoelimissä muodosta emoyhtiön vastuuoletaman olemassaolon ehtoa. Viittauksesta riidanalaisen päätöksen 619 perustelukappaleeseen sekä tämän päätöksen 640 perustelukappaleesta seuraa sen sijaan, että komissio on hylännyt väitteen sen vuoksi, ettei TKE ollut toimittanut sen tueksi yhtään todistetta. Tässä yhteydessä on korostettava, että TKE:n ja TKAG:n johtoelinten ja niiden tytäryhtiöiden johtoelinten päällekkäisyyksien puuttumista koskevien kantajien väitteiden tueksi ei ole esitetty minkäänlaista asiakirjanäyttöä, ei edes tuomioistuinkäsittelyn aikana (ks. edellä 125 kohta).

- ¹⁴¹ Kun tarkastellaan riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaletta, asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät myös, että niiden puolustautumisoikeutta on loukattu, koska mainitussa perustelukappaleessa esitetystä syyssä viitattiin riidanalaisen päätöksen 626 perustelukappaleeseen, joka koski taloudellisen kokonaisuuden olemassaoloa Otis-konsernin yritysten kesken, ja koska komissio ei ollut toimittanut riidanalaisen päätöksen 622–625 perustelukappaleen olennaisia osia ThyssenKruppille.

142 Tässä yhteydessä on todettava, etteivät kantajat ole selittäneet, miten riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleen viittaus kyseisen päätöksen 626 perustelukappaleeseen vaikutti puolustautumisoikeuksiin hallintomenettelyn aikana.

143 Siltä osin kuin edellä 141 kohdassa esitetty väite on tulkittava sellaiseksi, että siinä kyseenalaistetaan perustelujen puuttuminen, on todettava, että kun komissio riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa viittaa kyseisen päätöksen 626 perustelukappaleeseen, se toteaa ainoastaan, että ”kuten 626 perustelukappaleessa on esitetty, vastuun kuuluminen emoyhtiölle ei vaadi kahden yrityksen toimintojen päällekkäisyyttä”. On kuitenkin todettava, että toteamukset, joihin 639 perustelukappaleessa viitataan, eivät sisälly riidanalaisen päätöksen 626 perustelukappaleeseen, jota ei ole salattu ThyssenKrupp-konsernin yrityksiltä, vaan ne sisältyvät edelliseen perustelukappaleeseen ja erityisesti seuraavaan 625 perustelukappaleen kohtaan, jota ei myöskään ole salattu ThyssenKrupp-konsernin yrityksiltä:

” – [S]e, että vastuu tytäryhtiön toiminnasta markkinoilla kuuluu emoyhtiölle, ei edellytä kaupallisten toimien päällekkäisyyttä eikä emo- ja tytäryhtiön toiminnan tiivistä yhteyttä. On täysin normaalia, että eri toimintaa ja erikoisaloja kohdennetaan konsernin eri yksiköille.”

144 Näin ollen kantajat eivät voi perustellusti väittää, että riidanalaisen päätöksen 639 perustelukappaleessa komission perusteenaan käyttämiä oikeudellisia periaatteita olisi sovellettu epämääräisesti. Niinpä myös edellä 141 kohdassa esitetty väite on hylättävä.

- 145 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät neljänneksi, että komissio on esittänyt vastineissaan joukon uusia väitteitä, joilla ei voida korvata riidanalaisesta päätöksestä puuttuvia perusteluja. Kyseiset väitteet on esitetty myöhässä, niiden tutkittavaksi ottamisen edellytykset puuttuvat, ja ne ovat joka tapauksessa perusteettomia.
- 146 Kuten edellä 133 kohdassa on muistutettu, komission on EY 253 artiklan mukaisesti mainittava ainakin päätökseensä olennaisesti vaikuttaneet tosiseikat ja perusteet, jotka unionin tuomioistuimilla ja niillä, joita asia koskee, on mahdollisuus saada tietää, millä tavoin perustamissopimusta on sovellettu. Oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että poikkeustapauksia lukuun ottamatta päätöksen perustelujen on sisällyttävä itse päätökseen, eikä niitä voida esittää ensimmäisen kerran vasta jälkikäteen tuomioistuimessa (ks. edellä 133 kohdassa mainittu asia *European Night Services ym. v. komissio*, tuomion 95 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Perustelut on näin ollen ilmoitettava asianosaiselle samaan aikaan kuin sille vastainen päätös (ks. edellä 94 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Dansk Rørindustri ym. v. komissio*, tuomion 463 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 147 Kuten jo edellä 134 kohdassa on todettu, riidanalaisen päätöksen 633–641 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on esittänyt riittäviä syitä, joiden vuoksi ThyssenKruppin tytäryhtiöiden toiminta on luettava niiden emoyhtiöiden, TKE:n ja/tai TKAG:n syyksi. Näin ollen on todettava, että komission vastineissaan esittämällä perusteluilla pyritään ainoastaan vastaamaan kantajien vastineissa esitettyihin väitteisiin eikä korvaamaan riidanalaisesta päätöksestä puuttuvia perusteluja.
- 148 Tästä seuraa, ettei myöskään viimeksi käsiteltyä väitettä voida hyväksyä.

- 149 Näin ollen on hylättävä kaikki asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajien esittämät väitteet, jotka liittyvät EY 253 artiklan rikkomiseen ja puolustautumisoikeuden loukkaamiseen tarkasteltaessa TKAG:n ja TKE:n syyksi lukemista rikkomisista, joihin ThyssenKrupp-konsernin tytäryhtiöt ovat syyllistyneet.

Asian selvittämistoimia koskevat pyynnöt

- 150 Asioiden T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat ehdottavat työjärjestyksen 65 artiklan c alakohdan mukaisesti asiakirja-aineistosta vastaavan komission toimihenkilön kuulemista, koska komission virkamies suoritti tarkastuksia Saksassa 28.1. ja 29.1.2004, sekä TKE:n johtokunnan jäsenen kuulemista saadakseen tukea väitteelleen, jonka mukaan ThyssenKrupp-konsernin yritykset olivat selittäneet yksityiskohtaisesti riidanalaisessa päätöksessä käsiteltyjen toimintalohkojen hajautettua toimintaa kyseisessä konsernissa. Lisäksi asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat ehdottavat TKAG:n virkailijan kuulemista. Asian T-149/07 kantaja pyytää unionin yleistä tuomioistuinta myös vaatimaan komissiota toimittamaan [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä 30.11.2005 tekemänsä päätöksen K(2005) 4634 (Asia COMP/38.354 – Teollisuussäkit), jonka tiivistelmä on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä 26.10.2007 (L 282, s. 41) ja josta ilmenee, ettei ole objektiivista perustetta määrätä välilliselle holdingyhtiölle maksettavaksi sakkoa yhteisvastuullisesti, kun sakko on jo määrätty tytäryhtiöille, jotka ovat syyllistyneet rikkomiseen, eikä holdingyhtiölle, joka toimii konsernin johdossa.
- 151 Yhden osapuolen esittämien asian selvittämistoimia koskevien pyyntöjen arvioinnista on muistutettava, että unionin yleinen tuomioistuin arvioi yksin sen, onko sen ratkaistavina olevissa asioissa käytettävissä olevia tietoja tarpeen täydentää (ks. asia C-260/05 P, Sniace v. komissio, tuomio 22.11.2007, Kok., s. I-10005, 77 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

152 Kun yhtäältä on kyse pyynnöistä kuulla todistajia, jotka voisivat osoittaa, että ThyssenKrupp-konsernin yritykset ovat selvittäneet yksityiskohtaisesti riidanalaisessa päätöksessä mainittujen toimintalohkojen hajautetun organisaation toiminnan kyseisessä konsernissa, on todettava, ettei komissio kiistä ThyssenKrupp-konsernin yritysten esittämiä konsernin väitettyä hajautettua organisaatiota koskevia suullisia selvityksiä. Komissio on kuitenkin arvioinut, ettei ThyssenKrupp-konsernin yritysten väitteiden tueksi ole esitetty asiakirjatodisteita ja että väitteet olivat jopa ristiriidassa joidenkin asiakirja-aineistoon sisältyvien seikkojen kanssa.

153 Kun toisaalta tarkastellaan pyyntöä toimittaa komission päätös K(2005) 4634, sitä ei voida pitää välttämättömänä riita-asian ratkaisun kannalta, koska komission aiempi päätöskäytäntö ei ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoi-
keuden alalla (edellä 108 kohdassa mainitut asiat JCB Service v. komissio, tuomion 201 ja 205 kohta ja asia Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomion 60 kohta sekä asia T-73/04, Carbone-Lorraine v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2661, 92 kohta).

154 Asian selvittämistoimia koskevat pyynnöt on näin ollen hylättävä, koska asiakirja-
aineistoon sisältyvät seikat ovat riittäviä, jotta tuomioistuin voi ratkaista kyseisen kanneperusteen.

155 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että nyt tarkasteltava kanneperuste on hylättävä.

3. Määrättyjen sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista koskevat hakemukset

Non bis in idem -periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste

- 156 Komissio hylkäsi riidanalaisen päätöksen 655 perustelukappaleessa ThyssenKruppin väitteen, jonka mukaan kaikkien sille määrättyjen sakkojen yhteydessä loukataan non bis in idem -periaatetta Belgian, Luxemburgin ja Alankomaiden kansallisten kilpailuviranomaisten sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa väitetysti tekemien päätösten (jäljempänä leniency-päätös) perusteella, todeten seuraavaa:

”Non bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää – –, että on tehty päätös siitä, onko rikkomista tosiasiallisesti tapahtunut, tai että kyseisen toiminnan laillisuus on tarkistettu. Käsiteltävässä asiassa yksikään ThyssenKruppin mainitsema kansallinen kilpailuviranomainen ei ole tutkinut asiaa eikä tehnyt siitä lopullista päätöstä. Non bis in idem -periaate ei estä komissiota käyttämästä toimivaltaansa, kun väliaikainen leniency-päätös on hyväksytty kansallisella tasolla. Lisäksi nyt käsiteltävässä asiassa kaikki ThyssenKruppin mainitsemat väitetyt kansalliset päätökset on hyväksytty sen jälkeen, kun komissio oli aloittanut asetuksen N:o 1/2003 11 artiklan 6 kohdan mukaisen menettelyn. Kyseisen säännöksen nojalla kaikki kansalliset kilpailuviranomaiset menettävät näissä olosuhteissa toimivaltansa [EY] 81 artiklan soveltamiseen – –.”

- 157 Asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät, että riidanalaisessa päätöksessä loukataan non bis in idem -periaatetta. Ne katsovat tässä yhteydessä, ettei komissio voinut määrätä niille sakkoja rikkomisista, joihin ThyssenKrupp oli syyllistynyt Belgiassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa, koska Belgian, Luxemburgin ja Alankomaiden kilpailuviranomaiset olivat jo lainvoimaiseksi tulleella päätöksellä katsoneet niiden syyllistyneen näihin rikkomisiin tarkastusten asteittaisesta lakkauttamisesta yhteisillä rajoilla 14.6.1985 Benelux-talousliiton valtioiden,

Saksan liittotasavallan ja Ranskan tasavallan hallitusten välillä tehdyn Schengenin sopimuksen soveltamisesta tehdyn yleissopimuksen 54 artiklan mukaisesti (EYVL 2000, L 239, s. 19) (jäljempänä Schengenin yleissopimus). Ne viittaavat tässä yhteydessä belgialaisten esittelijöiden päätökseen [luottamuksellinen],¹ Luxemburgin kilpailuviranomaisen antamaan leniency-lausuntoon [luottamuksellinen] ja Alankomaiden kilpailuviranomaisen tekemään leniency-sopimukseen (clementietoezegging) [luottamuksellinen]. Ne korostavat myös, että kansalliset kilpailuviranomaiset ovat tehneet päätökset ennen komission menettelyn aloittamista 7.10.2005, joten kansallisten kilpailuviranomaisten ei voida katsoa menettäneen toimivaltaansa päätöstensä tekohetkellä asetuksen N:o 1/2003 11 artiklan 6 kohdan nojalla.

- 158 On muistutettava, että non bis in idem -periaate, joka vahvistetaan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, on unionin oikeuden perusperiaate, jonka noudattamisen tuomioistuimet varmistavat (asia C-308/04 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5977, 26 kohta ja asia T-410/03, Hoechst v. komissio, tuomio 18.6.2008, Kok., s. II-881, 598 kohta).
- 159 Unionin kilpailuoikeuteen liittyvissä asioissa oikeuskäytännössä on jo vahvistettu, että kyseinen periaate estää sen, että komissio tuomitsee yrityksen uudelleen kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä tai ryhtyy uudelleen toimenpiteisiin sitä vastaan sellaisen kilpailunvastaisen menettelytavan johdosta, josta sille on jo määrätty seuraamus tai jonka osalta sellaisella aiemmalla komission päätöksellä, johon ei enää voida hakea muutosta, on jo todettu, että se ei ole vastuussa (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, 59 kohta; asia T-224/00, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2597, 85 ja 86 kohta; yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01-T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 130 ja 131 kohta ja edellä 69 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat FNCBV ym. v. komissio, tuomion 340 kohta).

1 – Luottamuksellisia ja salaisia tietoja.

- 160 Non bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää siis, että oikeussääntöjen rikkomisen tosiasiallisuuteen on otettu kantaa tai että niiden rikkomisesta tehdyn arvioinnin lainmukaisuus on tutkittu (edellä 159 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 60 kohta). Non bis in idem -periaate estää näin ollen ainoastaan rikkomisen tosiasiallisuuden sellaisen uuden aineellisen arvioimisen, jonka seurauksena määrättäisiin joko toinen seuraamus ensimmäiseksi määrätyn seuraamuksen lisäksi siinä tapauksessa, että asianosaisen todettaisiin uudelleen olevan vastuussa rikkomisesta, tai ensimmäinen seuraamus siinä tapauksessa, että jälkimmäisessä päätöksessä asianosaisen todettaisiin olevan vastuussa rikkomisesta, vaikka ensimmäisessä päätöksessä olisi todettu toisin (edellä 159 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 61 kohta).
- 161 Kun tarkastellaan sitä, voiko kansallisen kilpailuviranomaisen päätös estää komissiota määräämästä uudelleen seuraamusta samalle yritykselle tai estää sitä ryhtymästä toimenpiteisiin kyseistä yritystä vastaan, on muistutettava non bis in idem -periaatteen noudattamisen yhteydessä siitä, että kyseisen periaatteen noudattaminen edellyttää kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat. Tämän periaatteen mukaan seuraamusten määrääminen samalle henkilölle useamman kuin yhden kerran samasta lainvastaisesta käyttäytymisestä saman oikeushyvän suojelemiseksi on siten kiellettyä (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 338 kohta; edellä 69 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat FNCBV ym. v. komissio, tuomion 340 kohta ja edellä 158 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 600 kohta).
- 162 Näin ollen jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisten ja komission toimien, kun ne ryhtyvät toimenpiteisiin ja määräävät yrityksille seuraamuksia EY 81 ja EY 82 artiklan rikkomisesta niille asetuksen N:o 1/2003 5 ja 14 artiklassa myönnettyjen toimivaltuuksien perusteella, tarkoituksena on suojata samaa oikeushyvää eli sisämarkkinoilla käytävää vapaata kilpailua, joka on EY 3 artiklan 1 kohdan g alakohdan nojalla unionin perustavoite (ks. vastaavasti edellä 158 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 31 kohta), ja on katsottava, että non bis in idem -periaate estää komissiota tuomitsemasta yritystä uudelleen kilpailunvastaisesta käyttäytymisestä tai ryhtymästä uudelleen toimenpiteisiin sitä vastaan sellaisesta EY 81 ja EY 82 artiklan

rikkomisesta, josta sille on jo määrätty seuraamus tai jonka osalta aiemmalla, asetuksen N:o 1/2003 5 artiklan nojalla annetulla kansallisen kilpailuviranomaisen lopullisella päätöksellä on todettu, ettei se ole rikkomisesta vastuussa.

- 163 On siis ensiksi tutkittava, onko edellä 157 kohdassa esitetyissä asiakirjoissa kyse kansallisten kilpailuviranomaisten päätöksistä, joilla kantajille on määrätty seuraamuksia tai joissa on lainvoimaisesti todettu, etteivät kantajat ole vastuussa Belgiassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista, jotka on mainittu riidanalaisessa päätöksessä.
- 164 On todettava, että kansallisten kilpailuviranomaisten asiakirjoissa viitataan sakoista vapauttamiseen, josta mahdollisesti voisivat hyötyä ThyssenKrupp-konserniin kuuluvat yritykset niiden Belgiassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisien osalta, jotka on myöhemmin todettu riidanalaisessa päätöksessä ja joista on määrätty seuraamuksia. Kuten komissio on kuitenkin oikeutetusti korostanut riidanalaisen päätöksen 655 perustelukappaleessa, ”yksikään ThyssenKruppin mainitsema kansallinen kilpailuviranomainen ei ole tehnyt asiasta lopullista päätöstä”. Koska kantajien mainitsemissa kansallisten kilpailuviranomaisten laatimissa asiakirjoissa ei tehty päätöstä Belgiassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisten paikkansapitävyydestä, ne eivät edellä 160 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti estä komissiota toteamasta mainittuja rikkomisia ja määräämstä niistä seuraamuksia riidanalaisessa päätöksessä.
- 165 Asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajien mukaan kansallisen kilpailuviranomaisen teettämä yleinen tutkimus rikkomisesta olisi kuitenkin riittävä non bis in idem -periaatteen soveltamisen kannalta. Kantajat viittaavat tässä yhteydessä Schengenin yleissopimuksen 54 artiklaan ja yhteisöjen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa C-187/01 ja C-385/01, Gözütok ja Brügge, 11.2.2003 antamaan tuomioon (Kok., s. I-1345, 30 kohta), jolla on mitätöity edellä 159 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio annettu tuomio (tuomion 60 kohta). Kansallisten kilpailuviranomaisten sakoista vapauttamista koskevat päätökset ovat kantajien mukaan Schengenin yleissopimuksen 54 artiklan ehtojen mukaisia.

- 166 Tässä yhteydessä on korostettava, että Schengenin yleissopimuksen 54 artiklassa määrätään, että "[h]enkilöä, jota koskevassa asiassa sopimuspuoli on antanut lainvoimaisen tuomion, ei voida syyttää samasta teosta toisen sopimuspuolen toimesta – –". Edellä 165 kohdassa mainitussa asiassa Gözütok ja Brügge annetun tuomion mukaan (30 ja 31 kohta) henkilölle on annettu lainvoimainen tuomio, jos kansallisen menettelyn päätyttyä toimenpiteistä on lopullisesti luovuttu, vaikka mikään tuomioistuin ei missään vaiheessa osallistu tällaiseen menettelyyn.
- 167 Vaikka oletettaisiinkin, että Schengenin yleissopimuksen 54 artiklaan voitaisiin vedota unionin kilpailuoikeuden alalla siltä osin kuin se muodostaa unionin oikeuden yleisen periaatteen – eli non bis in idem -periaatteen – ilmauksen, täytyisi todeta, ettei kansallisen kilpailuviranomaisen tekemää väliaikaista leciency-päätöstä missään tapauksessa voida pitää merkityksellisenä kyseisen määräyksen kannalta. Väliaikainen sakoista vapauttaminen ei nimittäin täytä Schengenin yleissopimuksen 54 artiklassa vaadittua toimenpiteistä lopullisesti luopumisen vaatimusta.
- 168 Kun ensiksi tarkastellaan väitettyä Belgian kilpailuviranomaisen päätöstä, on todettava, että kyseinen päätös *[luottamuksellinen]* on belgialaisten esittelijöiden laatima. Sakoista vapauttamista ja sakkojen määrän alentamista kartelliasioissa käsittelevän kilpailuneuvoston ja esittelijöiden laatiman yhteisen tiedonannon (jäljempänä Belgian leniency-tiedonanto) mukaan esittelijät siis tarkastivat ensin Belgian kilpailuviranomaiselle esitetyt sakoista vapauttamista koskevat hakemukset (Belgian leniency-tiedonannon 7 ja 8 kohta). Koska "kilpailuneuvosto on toimivaltainen antamaan päätöksiä" (Belgian leniency-tiedonannon 7 kohta), juuri tämän viranomaisen tehtävänä on lopullisten vapauttamispäätösten tekeminen "ohjeen mukaisesti – – esittelijän neuvoa-antavan lausunnon perusteella – –" (Belgian leniency-tiedonannon 8 kohta; ks. myös Belgian leniency-tiedonannon 21 ja 22 kohta). Belgian lainsäädännön mukaan sakoista vapauttamista koskevaan hakemukseen liittyvä esittelijöiden kirje on siis aina väliaikainen.

- 169 Esittelijöiden kirjeen [*luottamuksellinen*] väliaikainen luonne ilmenee lisäksi sen sisällöstä, koska siinä vahvistetaan, että hakemukset ” – – ovat ensi arviolta sakoista vapauttamisen ehtojen mukaisia – –”.
- 170 Ei siis voida katsoa, että esittelijöiden kirjeen [*luottamuksellinen*] seurauksena olisi lopullisesti luovuttu toimenpiteistä siltä osin kuin on kyse ThyssenKruppin osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen Belgiassa. Koska Belgian kilpailuviranomainen ei ollut antanut ThyssenKruppille Schengenin yleissopimuksen 54 artiklan mukaista ”lainvoimaista tuomiota”, komissiolla ei ollut käsiteltävässä asiassa esteitä todeta kyseisen yrityksen osallistumista rikkomiseen Belgiassa ja määrätä siitä seuraamuksia riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1 kohdassa ja vastaavasti 2 artiklan 1 kohdassa.
- 171 Kun toiseksi tarkastellaan Luxemburgin kilpailuneuvoston leniency-lausuntoa [*luottamuksellinen*], on todettava, että kyseisessä lausunnossa pannaan merkille TKAL:n ja TKE:n leniency-hakemus, joka koskee Luxemburgissa tapahtunutta rikkomista, ja vahvistetaan, että hakemus odottaa Luxemburgissa tapahtuvaa käsittelyä (leniency-lausunnon 1 ja 2 artikla). Belgian esittelijöiden laatiman kirjeen tapaan mainitusta sakoista vapauttamista koskevasta hakemuksesta ei kuitenkaan ole tehty lopullista päätöstä. Luxemburgin kilpailuneuvosto on nimittäin arvioinut, että ”olisi asianmukaista lykätä ratkaisun tekemistä leniency-hakemusta koskevassa asiassa odotettaessa komission laatiman ohjeen julkistamista – –” (leniency-lausunnon 6 kohta ja 3 artikla).
- 172 Luxemburgin kilpailuneuvoston leniency-lausunnolla [*luottamuksellinen*] ei myöskään ole annettu ThyssenKruppille näissä olosuhteissa Schengenin yleissopimuksen 54 artiklassa tarkoitettua ”lainvoimaista tuomiota”. Näin ollen lausunto ei estänyt komissiota toteamasta kyseisen yrityksen osallistumista Luxemburgissa tapahtuneeseen rikkomiseen eikä määräämästä siitä seuraamuksia riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 3 kohdassa ja vastaavasti 2 artiklan 3 kohdassa.

- 173 Kun kolmanneksi tarkastellaan Alankomaiden kilpailuviranomaisen tekemää leniency-sopimusta [*luottamuksellinen*], on todettava, ettei sekään ole luonteeltaan lopullinen. Leniency-sopimuksessa myönnetään TKAG:lle ja TKL:lle vapautus sakoista nimittäin vain siinä tapauksessa, että Alankomaiden kilpailuviranomainen itse tutkisi Alankomaissa tapahtunutta rikkomista ja ryhtyisi sen johdosta toimenpiteisiin joko komission pyynnöstä tai omasta aloitteestaan (leniency-sopimuksen 7 kohta). Koska kyseinen oletama ei ole käynyt toteen, leniency-sopimus on nyt käsiteltävässä asiassa säilyttänyt väliaikaisen luonteensa, eikä sen johdosta ole lopullisesti luovuttu toimenpiteistä ThyssenKruppia vastaan tarkasteltaessa Alankomaissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistumista.
- 174 Näissä olosuhteissa leniency-sopimus ei estänyt komissiota toteamasta Thyssen-Kruppin osallistumista Alankomaissa tapahtuneeseen rikkomiseen eikä määräämistä siitä seuraamuksia riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 4 kohdassa ja vastaavasti 2 artiklan 4 kohdassa.
- 175 Komissio on siis perustellusti katsonut riidanalaisen päätöksen 655 perustelukappaleessa, että edellä 157 kohdassa mainitut kansallisten kilpailuviranomaisten laatimat asiakirjat olivat väliaikaisia leniency-päätöksiä, jotka eivät estäneet komissiota käyttämästä toimivaltaansa.
- 176 Kun toiseksi otetaan huomioon edellä esitetyt toteamukset, on pidettävä tehottomana kantajien väitettä, jonka mukaan komissio on riidanalaisen päätöksen 655 perustelukappaleessa virheellisesti arvioinut, ettei kansallisilla kilpailuviranomaisilla ollut asetuksen N:o 1/2003 11 artiklan 6 kohdan mukaisesti toimivaltaa hetkellä, jolloin ne hyväksyivät edellä 157 kohdassa mainitut asiakirjat. Vaikka nimittäin oletettaisiinkin, että mainitut viranomaiset olisivat olleet toimivaltaisia tekemään leniency-päätöksiä hetkellä, jolloin ne hyväksyivät edellä 157 kohdassa mainitut asiakirjat, on todettava, etteivät mainitut asiakirjat käsiteltävässä asiassa riitä non bis in idem -periaatteen

soveltamiseen, koska asiakirjoissa ei todeta mitään rikkomisen paikkansapitävyydestä ja koska ne joka tapauksessa ovat väliaikaisia.

- 177 Sama pätee väitteeseen, joka koskee non bis in idem -periaatteen ensisijaisuutta unionin johdettuun oikeuteen nähden, koska mainitun periaatteen soveltamisen ehdot eivät täyty nyt käsiteltävässä asiassa.
- 178 Asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät kolmanneksi, että niillä oli luottamuksensuoja, koska edellä 157 kohdassa mainitut kansallisten kilpailuviranomaisten laatimat asiakirjat suojasivat niitä komission uusilta toimenpiteiltä.
- 179 Oikeus vedota luottamuksensuojaan koskee kaikkia yksityisiä oikeussubjekteja, jotka ovat sellaisessa tilanteessa, josta ilmenee, että heille on unionin hallinnon antamien täsmällisten vakuuttelujen vuoksi syntynyt perusteltuja odotuksia (yhdistetyt asiat C-37/02 ja C-38/02, Di Lenardo ja Dilexport, tuomio 15.7.2004, Kok., s. I-6911, 70 kohta; asia T-203/96, Embassy Limousines & Services v. parlamentti, tuomio 17.12.1998, Kok., s. II-4239, 74 kohta ja asia T-71/06, Enercon v. SMHV (tuulienergian muunnin), tuomio 15.11.2007, 36 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).
- 180 Sen sijaan yksityinen oikeussubjekti ei voi vedota luottamuksensuojan periaatteeseen silloin, kun hallinto ei ole antanut täsmällisiä vakuutteluja (asia T-571/93, Lefebvre ym. v. komissio, tuomio 14.9.1995, Kok., s. II-2379, 72 kohta ja asia T-113/96, Dubois et Fils v. neuvosto ja komissio, tuomio 29.1.1998, Kok., s. II-125, 68 kohta). Tällaisia vakuutteluja ovat, riippumatta siitä oikeudellisesta muodosta, jossa ne on annettu tiedoksi, täsmälliset, ehdottomat ja yhtäpitävät tiedot, jotka on saatu sallituista ja

luotettavista lähteistä (yhdistetyt asiat T-66/96 ja T-221/97, *Mellet v. yhteisöjen tuomioistuin*, tuomio 21.7.1998, Kok. H., s. I-A-449 ja II-1305, 104 ja 107 kohta).

181 On todettava, etteivät kantajat esitä mitään seikkaa, josta ilmenisi, että komissio olisi antanut niille täsmällisiä vakuutteluja siitä, että edellä 157 kohdassa mainitut kansallisten kilpailuviranomaisten laatimat asiakirjat suojaisivat niitä kaikilta riidanalaisessa päätöksessä todetuista Belgiassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista johtuvilta toimenpiteiltä ja rikkomisten seurauksena määrättyiltä seuraamuksilta. Samoin riippumatta siitä, oliko kansallisten kilpailuviranomaisten toiminta omiaan synnyttämään sellaisen luottamuksensuojan yksityisten oikeussubjektien keskuudessa, joka vaikuttaisi komission päätöksen laillisuuteen, kantajat eivät esitä mitään seikkoja osoittaakseen, että ne olivat saaneet kansallisilta kilpailuviranomaisilta täsmällisiä vakuutteluja siitä, että edellä 157 kohdassa mainitut asiakirjat estäisivät komissiota toteamasta mainittuja rikkomisia ja määräämistä niistä seuraamuksia. Kuten edellä 168–175 kohdassa jo on todettu, mainituista asiakirjoista ilmenee, että ne olivat väliaikaisia eivätkä ne näin ollen voineet synnyttää sellaisia perusteltuja odotuksia, joiden perusteella ThyssenKruppia kohtaan ei ryhdyttäisi toimenpiteisiin riidanalaisessa päätöksessä todettujen rikkomisten johdosta eikä sille määrättäisi niistä seuraamuksia.

182 Luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista koskeva väite on näin ollen hylättävä.

183 Neljänneksi asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät toissijaisesti, että vaikka non bis in idem -periaatetta ei sovellettaisi, kantajia koskevien sakoista vapauttamiseen liittyvien kansallisten päätösten huomiotta jättäminen riidanalaisessa päätöksessä muodostaa ilmeisen arviointivirheen ja loukkaa hyvän hallintotavan ja oikeusvarmuuden periaatetta.

- 184 Kuten edellä 158–175 kohdasta ilmenee, kansallisten kilpailuviranomaisten asiakirjat, joihin kantajat viittaavat, ovat ensinnäkin väliaikaisia leniency-päätöksiä, jotka eivät estä komissiota käyttämästä toimivaltaansa.
- 185 Lisäksi kantajien väitteensä tueksi esittämästä oikeuskäytännöstä ilmenee, että komission on sakon määrää vahvistaessaan kohtuusperiaatteen nojalla otettava huomioon seuraamukset, jotka samalle yritykselle on jo määrätty samasta syystä, kun on kyse seuraamuksista, jotka on määrätty yritysten välisiä yhteisjärjestelyjä koskevan jäsenvaltion lainsäädännön rikkomisesta ja johon on näin ollen syyllistytty unionin alueella (asia 14/68, Wilhelm ym., tuomio 13.2.1969, Kok., s. 1, Kok. Ep. I, s. 377, 11 kohta; asia 7/72, Boehringer Mannheim v. komissio, tuomio 14.12.1972, Kok., s. 1281, Kok. Ep. II, s. 59, 3 kohta ja edellä 159 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 87 kohta; ks. vastaavasti asia T-322/01, Roquette Frères v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3137, 279 kohta).
- 186 Tällaista tilannetta ei kuitenkaan ilmiselvästi ole käsiteltävässä asiassa, koska on selvää, että edellä 157 kohdassa mainituissa kansallisten kilpailuviranomaisten asiakirjoissa ei määrätä kantajille minkäänlaisia seuraamuksia.
- 187 Edellä 185 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö joka tapauksessa koskee kansallisten kilpailuviranomaisten tekemiä päätöksiä aikana, jolloin asetus N:o 1/2003 ei ollut voimassa, ja liittyy siihen, että rikkomisesta saatetaan määrätä samansuuntaisia seuraamuksia jäsenvaltion sisäisen oikeuden ja unionin kilpailuoikeuden mukaisesti. Kuten komissio perustellusti korostaa, tällainen riski on tällä hetkellä vähäinen asetuksen N:o 1/2003 nojalla luodun eurooppalaisen kilpailuverkoston, komission ja jäsenvaltioiden kilpailuviranomaisten yhteistyötä koskevien kyseisen asetuksen säännösten sekä yhteistyötä verkostossa koskevan viestinnän ansiosta.

- 188 Kun tarkastellaan edellä esitettyä, mikään unionin oikeuden periaate ei käsiteltävässä asiassa velvoita komissiota ottamaan huomioon edellä 157 kohdassa mainittuja väliaikaisia leniency-päätöksiä, kun se vahvistaa sakkoja riidanalaisessa päätöksessä.
- 189 Asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajien esittämä toissijainen väite on siis myös hylättävä.
- 190 Näin ollen non bis in idem -periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sekä puolustautumisoikeuden loukkaamista vahvistettaessa sakkojen laskentapohjia rikkomisten vakavuuden perusteella

Alustavat huomiot

- 191 Asioiden T-147/07, T-148/08, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat kiistävät tässä kanneperusteessa komission vahvistaman sakkojen laskentapohjan.
- 192 Aluksi on muistutettava vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenevän, että komissiolla on laaja harkintavalta sakkojen laskentamenetelmässä. Tähän menetelmään, jota rajaavat vuoden 1998 suuntaviivat, sisältyy joustavia osatekijöitä, joiden perusteella

komissiolla on mahdollisuus käyttää harkintavaltaansa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaisesti (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7191, 112 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 193 Unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen – kuten asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen ennalta ehkäisevän vaikutuksen – perusteella, mutta huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (asia C-510/06 P, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 19.3.2009, Kok., s. I-1843, 72 kohta ja asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7515, 54 kohta).
- 194 Kuten edellä 25 kohdassa on esitetty, komissio on nyt käsiteltävässä asiassa määrittänyt sakkojen määrän soveltamalla vuoden 1998 suuntaviivoissa määriteltyä menetelmää.
- 195 Vaikkei vuoden 1998 suuntaviivoja voitaisikaan pitää sellaisina pakottavina oikeussääntöinä, joita hallinto on velvollinen noudattamaan, niissä vahvistetaan kuitenkin käytännesääntöjä, joissa ilmaistaan noudatettava käytäntö ja joista hallinto voi poiketa erityistapauksissa vain sellaisin perustein, jotka ovat sopusoinnussa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kanssa (ks. edellä 94 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 209 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 153 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 70 kohta).
- 196 Kun komissio antaa tällaisia käytännesääntöjä ja ne julkaisemalla ilmoittaa, että niitä sovelletaan tuosta hetkestä lähtien niissä tarkoitettuihin tilanteisiin, se rajoittaa oman harkintavaltansa käyttämistä eikä se voi poiketa näistä säännöistä, tai muuten sen mahdollisesti katsottaisiin loukanneen yleisiä oikeusperiaatteita, kuten

yhdenvertaisen kohtelun periaatetta tai luottamuksensuojan periaatetta (ks. edellä 94 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 211 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 153 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 71 kohta).

- ¹⁹⁷ Lisäksi vuoden 1998 suuntaviivoissa määritetään yleisesti ja abstraktisti menettelysäännöt, jotka komissio on asettanut itselleen sakkojen määrän vahvistamiseksi, ja taataan näin yritysten oikeusvarmuus (edellä 94 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 211 ja 213 kohta).
- ¹⁹⁸ On muistutettava, että vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään ensiksikin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioimisesta sellaisenaan, minkä perusteella voidaan vahvistaa sakon yleinen laskentapohja (1 kohdan A alakohdan toinen alakohta). Toiseksi vakavuutta arvioidaan rikkomisen laadun ja asianomaisen yrityksen ominaisuuksien – erityisesti sen koon ja sillä relevanteilla markkinoilla olevan aseman – mukaan, ja tämän perusteella saatetaan vaihdella sakon laskentapohjaa, luokitella yrityksiä ryhmiin sekä vahvistaa erityinen laskentapohja (1 kohdan A alakohdan kolmannesta seitsemänten alakohta).

Riidanalainen päätös

- ¹⁹⁹ Rikkomisten vakavuutta käsittelevässä riidanalaisen päätöksen jaksossa (13.6.1 jakso) komissio tutkii ensiksi samanaikaisesti päätöksen 1 artiklassa todettuja neljää rikkomista sillä perusteella, että niihin ”liittyi yhteisiä tekijöitä” (riidanalaisen päätöksen

657 perustelukappale). Kyseinen jakso on jaettu kolmeen alajaksoon, joista ensimmäisen otsikko on ”Rikkomisten laatu” (13.6.1.1 alajakso), toisen ”Asian kannalta merkitykselliset maantieteelliset markkinat” (13.6.1.2 alajakso) ja kolmannen ”Päätelmä rikkomisen vakavuudesta” (13.6.1.3 alajakso).

200 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on ”Rikkomisten laatu”, komissio toteaa 658 ja 659 perustelukappaleessa seuraavaa:

”658 Tämän päätöksen kohteena olevat rikkomiset tarkoittivat lähinnä kilpailijoiden välistä salaista yhteistyötä markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja modernisointitoimista). Tällaiset horisontaaliset rajoitukset kuuluvat laatunsa vuoksi vakaviimpiin [EY] 81 artiklan rikkomisiin. Käsiteltävässä asiassa tapahtuneilla rikkomisilla on keinotekoisesti evätty asiakkailta etuja, joita he saattoivat kilpailevan tarjonnan ansiosta odottaa saavansa. On myös mielenkiintoista havaita, että tiettyt keinottelun kohteena olevat hankkeet olivat verovaroin rahoitettuja julkisia hankintoja, jotka oli toteutettu nimenomaan kilpailukykyisten ja erityisesti hinta-laatusuhteeltaan hyvien tarjousten saamiseksi.

659 Rikkomisen vakavuuden arvioinnissa sen tavoitteeseen liittyvillä seikoilla on yleensä enemmän merkitystä kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, erityisesti jos tässä asiassa tehtyjen kaltaiset sopimukset koskevat erittäin vakavia rikkomisia, kuten hintojen vahvistamista ja markkinoiden jakamista. Sopimuksen vaikutukset eivät yleensä ole ratkaiseva peruste rikkomisen vakavuuden arvioinnissa.”

- 201 Komissio väittää, ettei se ”ole yrittänyt osoittaa tarkasti rikkomisen vaikutuksia, koska sovellettavia kilpailutekijöitä (hintaa, kaupalliset ehdot, laatu, innovointi ja muut tekijät) [oli] mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia” (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale). Komissio kuitenkin katsoo, että ”on – – selvää, että rikkomisilla on ollut todellista vaikutusta”, ja selittää tässä yhteydessä, että ”se, että kartellin jäsenet olivat toteuttaneet erilaiset kilpailunvastaiset järjestelyt, viittaa jo sinänsä markkinavaikutukseen, vaikka todellista vaikutusta onkin vaikea arvioida, sillä ei nimittäin ole tiedossa, syyllistyyttiinkö muiden tarjousten, ja kuinka monen, osalta tarjouskeinotteluun, tai kuinka paljon hankkeita kartellin jäsenet ovat voineet jakaa keskenään niin, ettei niiden tarvinnut olla yhteydessä toisiinsa” (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale). Komissio lisää samassa perustelukappaleessa, että ”kilpailijoiden suuret yhteenlasketut markkinaosuudet viittaavat todennäköisiin kilpailunvastaisiin vaikutuksiin, ja näiden markkinaosuuksien säilyminen suhteellisen vakaana koko rikkomisen ajan vahvistaa nämä vaikutukset”.
- 202 Riidanalaisen päätöksen 661–669 perustelukappaleessa komissio vastaa hallintomenettelyssä kantajien esittämiin väitteisiin, joilla pyritään osoittamaan rikkomisten vähäinen vaikutus markkinoihin.
- 203 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on ”Asian kannalta merkitykselliset maantieteelliset markkinat”, komissio väittää 670 perustelukappaleessa, että ”[riidanalaisen] päätöksen kohteena olevat kartellit koskivat Belgian, Saksan, Luxemburgin tai Alankomaiden koko aluetta” ja että ”oikeuskäytännöstä ilmenee selvästi, että kansalliset maantieteelliset markkinat, jotka ulottuvat yhden jäsenvaltion koko alueelle, ovat jo sinänsä huomattava osa sisämarkkinoita”.
- 204 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on ”Päätelmä rikkomisen vakavuudesta”, komissio ilmoittaa 671 perustelukappaleessa, että kukin niistä yrityksistä, joille päätös on osoitettu, on syyllistynyt useisiin erittäin vakaviin EY 81 artiklan

rikkomisiin, ”kun otetaan huomioon rikkomisten laatu ja se, että kukin niistä koski yhden jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta”. Komissio toteaa, että ”nämä tekijät ovat sellaisia, että rikkomisia on pidettävä erittäin vakavina, vaikkei niiden todellista vaikutusta voidakaan mitata”.

- 205 Toiseksi komissio vahvistaa riidanalaisen päätöksen jaksossa, jonka otsikko on ”Eri-lainen kohtelu” (13.6.2 jakso), kunkin eri kartelleihin osallistuneen yrityksen sakon laskentapohjan (ks. edellä 28–31 kohta), jossa otetaan riidanalaisen päätöksen 672 kohdan mukaan huomioon ”rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle”. Komissio selittää riidanalaisen päätöksen 673 perustelukappaleessa, että ”yritykset on jaettu useisiin ryhmiin niiden hissi- ja/tai liukuporrasmarkkinoilla saavuttaman liikevaihdon perusteella, tarvittaessa niiden huolto- ja modernisointipalveluista saavuttama liikevaihto mukaan luettuna”.

Sakkojen yleisten laskentapohjien väitetty laittomuus

- 206 Kun on kyse Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta, asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät ensiksikin, että komissio on loukannut suhteellisuusperiaatetta ja poikennut omasta päätöskäytännöstään sakon laskentapohjaa vahvistaessaan. Se on nimittäin kantajien mukaan vahvistanut sakon laskentapohjan käyttäen perusteenaan hissi- ja liukuporrasmarkkinoiden kokoa, jonka arvo oli yli 500 miljoonaa euroa (riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappale). Kartellit olivat kuitenkin vaikuttaneet vain liukuporrasmyyntiin ja pieneen osaan Saksan hissimyynnistä, mikä vastasi laajamittaisia hankkeita tai arvohankkeita. Näin ollen sopimuksia koskevien markkinoiden koko oli korkeintaan 170 miljoonaa euroa. Laajamittaisia hankkeita koskevat markkinat muodostivat muista hissimarkkinoista erilliset markkinat, joilla

olivat mukana vain Otis, Schindler, Kone ja ThyssenKrupp ja joilla kilpailuehdot olivat niin erikoiset, ettei kyseisillä kartelleilla voinut olla tuntuvaa vaikutusta tavanomaisiin hissimarkkinoihin, mikä ilmenee asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien toimittamasta asiantuntijalausunnosta (jäljempänä asiantuntijalausunto). Asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajien mukaan tuntuvia vaikutuksia koskevia pohdiskeluja ei voitu joka tapauksessa ottaa huomioon, koska niitä ei mainittu väitetiedoksiannossa, mikä loukkasi niiden puolustautumisoikeutta.

207 On korostettava, etteivät asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat kiistä vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetyn, sakkojen yleisen laskentapohjan määrittämisessä käytetyn laskentatavan lainmukaisuutta. Kyseisen menetelmän perustana on kiinteään määrään perustuva laskutoimitus, jonka mukaan sakon yleinen laskentapohja, joka määritetään rikkomisen vakavuuden perusteella, laskeaan siten, että huomioon otetaan rikkomisen laatu, asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus ja rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa (asia T-15/02, BASF v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok., s. II-497, 134 kohta ja asia T-116/04, Wieland-Werke v. komissio, tuomio 6.5.2009, Kok., s. II-1087, 62 kohta).

208 Toisin kuin asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, komissio ei vähistanut Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävän sakon yleistä laskentapohjaa niiden markkinoiden koon perusteella, joita kartelli heikensi. Kuten riidanalaisen päätöksen 657–671 perustelukappaleesta ilmenee, komissio teki arvionsa rikkomisten vakavuudesta niiden luonteen ja maantieteellisen laajuuden perusteella.

209 Tästä on todettava, että merkityksellisten markkinoiden koko ei ole lähtökohtaisesti pakollinen tekijä vaan vain yksi merkityksellisistä tekijöistä arvioitaessa rikkomisen vakavuutta, joten komissiolla ei ole oikeuskäytännön mukaan velvollisuutta rajata

kyseisten markkinoiden määrää eikä arvioida niiden kokoa, kun kyseessä on kilpailusääntöjen rikkominen (ks. vastaavasti edellä 193 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 55 ja 64 kohta).

²¹⁰ Sakon yleistä laskentapohjaa määrittäessään komissio voi siis ottaa huomioon rikkomisen kohteena olevien markkinoiden arvon, mutta sillä ei kuitenkaan ole velvollisuutta tehdä näin (ks. vastaavasti edellä 207 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 134 kohta ja asia Wieland-Werke v. komissio, tuomion 63 kohta). Vuoden 1998 suuntaviivoissa ei nimittäin määrätä, että sakkojen määrä laskettaisiin yritysten kokonaisliikevaihdon tai merkityksellisillä markkinoilla kertyneen liikevaihdon perusteella. Niissä ei kuitenkaan myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otettaisiin huomioon sakon määrää määritettäessä unionin yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa (edellä 159 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 187 kohta). Kantajien väite, jonka mukaan Saksassa toimineelle kartellille vahvistetun sakon yleisen laskentapohjan olisi kuvastettava kyseisten markkinoiden väitettyä pienuutta, pohjautuu näin ollen virheelliseen perusteeseen ja on hylättävä.

²¹¹ On siis hylättävä kantajien väite, jonka mukaan komissio olisi loukannut suhteellisuusperiaatetta, kun se ei ottanut – hissimarkkinoiden ollessa kyseessä – huomioon sitä, että kartellit olivat vaikuttaneet vain laajamittaisiin hankkeisiin ja arvohankkeisiin ja että näin ollen kartelleja koskevien markkinoiden arvo olisi ollut korkeintaan 170 miljoonaa euroa. Väitettä, joka koskee poikkeamista komission päätöskäytännöstä, ei myöskään voida hyväksyä, koska kyseinen menettely ei voisi olla sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla, kuten edellä 153 kohdassa on muistutettu.

- 212 On joka tapauksessa todettava, että jopa kantajien – joiden mukaan kyseisten markkinoiden arvo oli korkeintaan 170 miljoonaa euroa – arvioiden perusteella sakon laskentapohjaksi vahvistettu 70 miljoonaa euroa vastasi noin 41:tä prosenttia markkinoista. Oikeuskäytännössä on kuitenkin todettu, että osuudeltaan näin suuret laskentapohjat voivat olla perusteltuja silloin, kun kyseessä ovat erittäin vakavat rikkomiset (ks. vastaavasti edellä 210 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 130 ja 133–137 kohta).
- 213 Tässä yhteydessä ei myöskään voida hyväksyä väitettä, joka koskee asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajien puolustautumisoikeuden väitettyä loukkaamista. Lukuun ottamatta sitä, ettei – toisin kuin mainitut kantajat väittävät – komissio ole määrittänyt rikkomisen vakavuutta niiden markkinoiden laajuuden perusteella, joita kartelli heikensi, eikä kartellin vaikutuksen perusteella, on todettava, että väitetiedoksiannossa ja erityisesti sen 77–83 kohdassa sekä 579 ja 583 kohdassa komissio katsoi, että Saksassa toiminut kartelli koski hissi- ja liukuporrasalaa kokonaisuudessaan. Arvioitaessa kunkin rikkomisen vakavuutta sakon määrän määrittämistä varten komissio totesi väitetiedoksiannon 617 kohdan b alakohdassa aikovansa ottaa rikkomisten vakavuuden arvioinnissa huomioon sen, että ”järjestelyt ulottuivat hissien ja liukuportaiden alalle kokonaisuudessaan”.
- 214 Kun toiseksi tarkastellaan asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien väitettä, jonka mukaan kartellit eivät vaikuttaneet väitettyihin standardihissien erillisiin markkinoihin, on muistutettava, että rikkomisen vakavuutta arvioitaessa vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisessä ja toisessa alakohdassa todetaan seuraavaa:

”Rikkomuksen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja laajuus asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla.

Rikkomukset voidaan jakaa kolmeen luokkaan, nimittäin vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomuksiin.”

- 215 Vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisen alakohdan mukaan komission on siis arvioidessaan rikkomisen vakavuutta tutkittava rikkomisen todellista vaikutusta markkinoihin ainoastaan, jos ilmenee, että se on mitattavissa (ks. vastaavasti edellä 193 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 74 kohta; edellä 159 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 143 kohta ja edellä 112 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 216 kohta).
- 216 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komission on arvioidessaan kilpailusääntöjen rikkomisen konkreettisia vaikutuksia markkinoihin käytettävä vertailukohtana sitä kilpailutilannetta, joka olisi normaalisti vallinnut ilman kilpailusääntöjen rikkomista (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok., s. 1663, 619 ja 620 kohta; asia T-347/94, Mayr Melnhof v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1751, 235 kohta; edellä 159 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 150 kohta ja edellä 153 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 83 kohta).
- 217 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, ettei se ”ole yrittänyt osoittaa tarkasti rikkomisen vaikutuksia, koska sovellettavia kilpailutekijöitä (hinta, kaupalliset ehdot, laatu, innovaatiot ja muut tekijät) [oli] mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia”. Vaikka komissio pitää riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa selvänä, että kartelleilla on ollut todellista vaikutusta siitä lähtien, kun ne on pantu täytäntöön, mikä jo sinänsä viittaa markkinavaikutukseen, ja vaikka se on 661–669 perustelukappaleessa hylännyt asianomaisten yritysten väitteet, joiden avulla ne pyrkivät osoittamaan kartellien vähäiset

vaikutukset, on todettava, ettei riidanalaisessa päätöksessä ole rikkomisten vakavuuden arvioinnissa otettu huomioon niiden mahdollista vaikutusta markkinoihin.

- 218 Niinpä komissio perustelee riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappaleessa rikkomisten vakavuuden arvioinnista tekemänsä johtopäätöstä pelkästään rikkomisten laadulla ja maantieteellisellä ulottuvuudella. Komissio nimittäin päättelee kyseisessä perustelukappaleessa, että ”[k]un otetaan huomioon rikkomisten laatu ja se, että kukin niistä koski yhden jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta – –, [on katsottava, että] kukin yritys, jolle päätös on osoitettu, on syyllistynyt yhteen tai useampaan erittäin vakavaan EY 81 artiklan rikkomiseen”.
- 219 Kun tarkastellaan erityisesti Saksassa tapahtunutta rikkomista, riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleesta – jossa komissio vastasi rikkomisen väitetysti vähäistä vaikutusta koskeviin Otisin ja Koneen väitteisiin – ilmenee, että ”rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia on mahdotonta osoittaa” ja että Saksassa tehdyt sopimukset eivät vaikuttaneet pelkästään liukuportaisiin ja arvokkaisiin hissihankkeisiin, koska komissio oli todennut olevan todennäköistä, ”että nopeita ja kalliita hissejä sisältäviin yli miljoonan euron arvoisiin hissihankkeisiin liittyvä kartellitoiminta on vaikuttanut toimintaan myös muissa hissimarkkinoiden osissa”. Komissio totesi kyseisessä perustelukappaleessa myös, että hankkeen kokonaisarvo oli tärkeämpi kuin hissien määrä ja tyyppi, että rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia oli mahdotonta osoittaa ja että tosiseikkojen perusteella oli ilmeistä, ettei osapuolten aikomuksena ollut sulkea pois tietyn tyyppisiä tuotteita vaan sopia hankkeista, joissa kilpailun ehkäiseminen oli helpointa.
- 220 Nyt käsiteltävässä asiassa on todettava, etteivät asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väitä, että Saksassa tapahtuneen rikkomisen vaikutus oli mitattavissa, vaan ne väittävät ainoastaan, että rikkominen oli vaikuttanut väitetyksi vähäisiin markkinoihin ja ettei kartelleilla olisi voinut olla tuntuvaa vaikutusta väitettyihin standardihissien markkinoihin. Näin ollen kantajat eivät osoittaneet, että komissio

oli käsiteltävässä asiassa velvollinen ottamaan vuoden 1998 suuntaviivojen ja edellä 215 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti huomioon rikkomisten todellisen vaikutuksen niiden vakavuuden arvioimiseksi, joten kantajien väitettä ei voida hyväksyä.

- 221 Kun otetaan huomioon edellä esitetty, ei voida tehdä ratkaisua asiantuntijalausannon – jossa pyritään osoittamaan, ettei Saksassa toiminut kartelli koskenut kuin osaa hissimarkkinoista – tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä, joiden täyttymisen komissio kiistää. Edellä esitetyn perusteella ei myöskään voida hyväksyä asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien esittämiä selvittämistoimia koskevia pyyntöjä, joissa pyritään osoittamaan asiantuntijalausannon tutkittavaksi ottamisen edellytykset.
- 222 Mainitusta lausunnosta on joka tapauksessa todettava, että vaikka asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien mukaan markkinoiden, joihin sopimukset olivat väitetysti vaikuttaneet, arvo oli enintään 170 miljoonaa euroa, eikä näillä sopimuksilla voinut olla tuntuvia vaikutuksia standardihissien markkinoihin, asiantuntijalausunnossa todetaan yhtäältä, että nopeiden hissien (high-tech/premium) osuus vuonna 2003 oli 11,5–13,04 miljoonaa euroa, ja toisaalta, että laajamittaiset hankkeet sisälsivät sekä nopeita hissejä että standardihissejä. Vaikka näin ollen oletettaisiin, että kartellin olisi pitänyt katsoa koskeneen ainoastaan väitetyjä laajamittaisia hankkeita, niiden vaikutusta väitettyihin standardihissien markkinoihin ei voida sulkea pois, koska laajamittaiset hankkeet sisälsivät selvästi suuren määrän standardihissejä.
- 223 On vielä korostettava, että vaikka oletettaisiin, että komissio olisi halunnut ottaa huomioon tämän vapaaehtoisin seikan eli rikkomisen vaikutuksen markkinoihin ja että komission olisi tästä syystä pitänyt esittää riidanalaisessa päätöksessä konkreettiset, uskottavat ja riittävät todisteet, joiden perusteella voidaan arvioida rikkomisen mahdollista tosiasiallista vaikutusta kilpailuun markkinoilla (edellä 193 kohdassa mainittu

asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 82 kohta), on katsottava, että se olisi joka tapauksessa täyttänyt tämän velvollisuuden.

- 224 Saksassa tapahtuneen rikkomisen yhteydessä komissio huomautti muun muassa, että Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin yhteenlaskettu osuus hissien myynnin arvosta oli yli 60 prosenttia ja liukuporrasmarkkinoiden arvosta lähes 100 prosenttia (riidanalaisen päätöksen 51 ja 232 perustelukappale). Lisäksi vuoden 2000 jälkeen kartellin kolmen osallistujan osuus oli yhteensä noin 75 prosenttia liukuporrasmarkkinoista ja lähes 50 prosenttia hissimarkkinoista (riidanalaisen päätöksen 278 ja 280 perustelukappale). Kartellin tavoitteena oli sitä paitsi vakiinnuttaa kyseisten yritysten markkinaosuudet (riidanalaisen päätöksen 236 perustelukappale ja sitä seuraavat perustelukappaleet). Komissio korosti myös kokousten tiheyttä (riidanalaisen päätöksen 217 ja 218 perustelukappale) ja osallistujien toteuttamia varotoimia yhteydenpidon peittelemiseksi (riidanalaisen päätöksen 219–221 perustelukappale).
- 225 Kuten edellä 217 kohdassa on muistutettu, komissio on päätellyt riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, että se, että erilaiset kilpailunvastaiset järjestelyt oli toteutettu, viittasi jo sinänsä markkinavaikutukseen, vaikka todellista vaikutusta oli vaikea mitata, koska ei ollut mahdollista vahvistaa, syyllistyttiinkö muiden tarjousten yhteydessä tarjouskeinotteluun ja, jos näin oli, kuinka monen, tai kuinka monia hankkeita kartellin jäsenet saattoivat jakaa keskenään niin, ettei niiden tarvinnut olla yhteydessä toisiinsa. Komissio lisäsi, että kilpailijoiden yhteenlaskettujen markkinaosuuksien suuri määrä viittasi todennäköisiin kilpailunvastaisiin vaikutuksiin ja että näiden markkinaosuuksien säilyminen melko muuttumattomina koko rikkomisten keston ajan vahvistaa nämä vaikutukset.
- 226 Edellä esitetyistä perusteista seuraa, ettei Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn sakon laskentapohjaksi vahvistettu 70 miljoonaa euroa ole suhteeton rikkomisen vakavuuteen nähden, vaikka olisi näytetty toteen, että hissien ollessa kyseessä kartelli oli vaikuttanut vain laajamittaisiin hankkeisiin, kuten asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät.

- 227 Kolmanneksi asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että kartellilla oli vaikutuksia vain Saksassa ja ainoastaan vähäiseen osaan markkinoita, joten Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn sakon laskentapohjaksi vahvistettua 70:tä miljoonaa euroa olisi alennettava, kun otetaan huomioon kyseiset maantieteelliset markkinat.
- 228 Tässä yhteydessä on muistutettava, että sakon yleinen laskentapohja määritetään nimenomaan rikkomisen maantieteellisen laajuuden perusteella.
- 229 Lisäksi vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansalliset maantieteelliset markkinat muodostavat merkittävän osuuden yhteismarkkinoista (asia 322/81, *Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin v. komissio*, tuomio 9.11.1983, Kok., s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 28 kohta ja yhdistetyt asiat T-49/02-T-51/02, *Brasserie nationale ym. v. komissio*, tuomio 27.7.2005, Kok., s. II-3033, 176 kohta). Koska ei ole kiistetty, että Saksassa toiminut kartelli kattoi koko jäsenvaltion alueen, sen on katsottava kattaneen merkittävän osan yhteismarkkinoista.
- 230 Kun yhtäältä otetaan huomioon kartellin erityinen vakavuus ja toisaalta se, että se kattoi merkittävän osan yhteismarkkinoista, on katsottava, että Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta sakon laskentapohjaksi komission määräämä 70 miljoonaa euroa ei loukkaa suhteellisuusperiaatetta.
- 231 Asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät toissijaisesti, että vaikka Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta sakon laskentapohjaksi vahvistettu 70 miljoonaa euroa perustuisikin koko hissimarkkinoiden laajuuteen, laskentapohja on kohtuuttoman korkea, koska menettelyyn osallistuneet yritykset edustivat alle 50:tä prosenttia

Saksan hissimarkkinoiden kokonaisvolyyymistä (riidanalaisen päätöksen 280 perustelukappale). Tällainen väite on kuitenkin hylättävä, koska, kuten edellä 208–210 kohdassa on huomautettu, komission ei ollut pakko vahvistaa – eikä se nyt käsiteltävässä asiassa vahvistanutkaan – Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävän sakon yleistä laskentapohjaa niiden markkinoiden koon perusteella, joihin kartellin väitettään vaikuttaneen.

232 Kantajat eivät kuitenkaan kiistä, että Saksassa toimineeseen kartelliin osallistuneiden yritysten osuus hissien kokonaismarkkinoista oli vuonna 2003 48 prosenttia, minkä arvoksi on arvioitu 506 miljoonaa euroa (riidanalaisen päätöksen 280 perustelukappale), ja liukuporrasmarkkinoista 75 prosenttia, minkä arvoksi on arvioitu 70 miljoonaa euroa (riidanalaisen päätöksen 82 ja 278 perustelukappale). Näin 70 miljoonan euron laskentapohja vastasi 23,7:ää prosenttia Saksassa toimineeseen kartelliin osallistuneiden yritysten liikevaihdosta. Kyseistä osuutta ei voida pitää kohtuuttomana, kun yhtäältä otetaan huomioon rikkomisen erityinen vakavuus ja toisaalta rikkomisen maantieteellinen laajuus.

233 Toissijaisesti asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että vahvistaessaan Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävän sakon laskentapohjan komissio poikkesi riidanalaisessa päätöksessä sovelletusta laskentatavasta. Komissio oli myöntänyt, etteivät Saksassa toimineet kartellit olleet yhtä laajoja kuin kolmessa Benelux-maassa toimineet kartellit, joten se ei voinut soveltaa Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävään sakkoon samoja laskentaperusteita.

234 Tästä on huomautettava, että vaikka komissio ei pyrkinyt osoittamaan rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale), se asetti kuitenkin laskentapohjan pienemmäksi Saksassa tapahtuneen rikkomisen yhteydessä ottaakseen kyseisten yritysten edun mukaisesti huomioon sen, etteivät kartellit olleet ehkä vaikuttaneet välittömästi hissien markkinoihin kokonaisuudessaan. Kuten komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 664 perustelukappaleessa, se otti sakon laskentapohjaa määrittäessään tosiasiallisesti ”huomioon, ettei kartellin toiminta [Saksassa]

vaikuttanut välttämättä välittömästi hissien markkinoihin kokonaisuudessaan”. Vaikuttaisikin siltä, että Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävän sakon laskentapohja on vahvistettu muita riidanalaisen päätöksen kartelleja koskevaa laskentapohjaa alhaisemmaksi ottaen huomioon kyseisten markkinoiden koon.

235 Vaikka oletettaisiin, että todetessaan yhdessä ja samassa päätöksessä useita erittäin vakavia rikkomisia komission on toimittava johdonmukaisesti ja määrítettävä yleiset laskentapohjat suhteessa eri markkinoiden kokoon, mikään ei viittaa nyt käsiteltävässä asiassa siihen, että Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisten yhteydessä vahvistetut yleiset laskentapohjat olisivat epäjohdonmukaisia tai että riidanalaisessa päätöksessä sovelletusta laskentaperusteesta olisi poikettu.

236 Merkityksellisten seikkojen tarkastelusta käy nimittäin ilmi, että komissio on vahvistanut sakkojen yleiset laskentapohjat johdonmukaisella tavalla ja ottanut tässä huomioon kyseisten markkinoiden koot. Komissio on siis vahvistanut yleiset laskentapohjat sitä suuremmiksi, mitä suuremmista markkinoista on kyse, vaikkei se olekaan käyttänyt tässä mitään täsmällistä matemaattista kaavaa, mihin sillä ei missään tapauksessa ollut edes velvollisuutta (ks. edellä 207–210 kohta). Näin ollen selvästi suurimmilla markkinoilla eli Saksan markkinoilla, joiden arvo on 576 miljoonaa euroa, yleiseksi laskentapohjaksi vahvistettiin 70 miljoonaa euroa. Kaksilla merkitykseltään seuraavaksi suurimmilla markkinoilla eli Alankomaiden ja Belgian markkinoilla, joiden osuudet ovat 363 miljoonaa euroa ja 254 miljoonaa euroa, yleiseksi laskentapohjaksi vahvistettiin Alankomaiden yhteydessä 55 miljoonaa euroa ja Belgian yhteydessä 40 miljoonaa euroa. Selvästi pienempien, arvoltaan 32 miljoonan euron Luxemburgin markkinoiden kohdalla oli komission mielestä aiheellista rajata laskentapohja 10 miljoonaan euroon, vaikka vuoden 1998 suuntaviivoissa säädetään erittäin vakavien rikkomisten ollessa kyseessä vakavuuteen perustuvasta määrästä, joka on ”yli 20 miljoonaa [euroa]” (ks. vastaavasti edellä 207 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 136 kohta). Kantajien väite on näin ollen hylättävä.

- 237 Tästä seuraa, että kaikki Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävän sakon laskentapohjaa koskevat väitteet on hylättävä.
- 238 Kun toiseksi tarkastellaan Luxemburgissa tapahtunutta rikkomista, asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että sakon yleinen laskentapohja on suhteeton niiden markkinoiden kokoon nähden, joita rikkominen koskee.
- 239 Tässä yhteydessä on todettava, ettei asian T-148/07 kantaja kiistä myöskään vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetyn, sakon laskentapohjan määrittämisessä käytetyn laskentatavan lainmukaisuutta, jonka perustana on kiinteään määrään perustuva laskutoimitus, kuten edellä 207 kohdassa on muistutettu. Lisäksi edellä 209 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan kyseessä olevien markkinoiden koko on rikkomisen vakavuutta arvioitaessa vain yksi merkityksellinen seikka, jota komissio ei ole velvollinen ottamaan huomioon sakon laskentapohjaa määrittäessään. Edellä 208 kohdassa on kuitenkin muistutettu, että nyt käsiteltävässä asiassa komissio teki arvionsa rikkomisten vakavuudesta niiden luonteen ja maantieteellisen laajuuden perusteella, kuten riidanalaisen päätöksen 657–671 perustelukappaleesta käy ilmi. Kantajien väite, joka koskee Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn sakon laskentapohjan kohtuuttomuutta kyseisten markkinoiden kokoon nähden, on siis hylättävä.
- 240 On joka tapauksessa syytä painottaa, että komissio vahvisti Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta määrättävän sakon yleiseksi laskentapohjaksi 10 miljoonaa euroa. Näin ollen vaikka komissio on määrittänyt rikkomisen vakavuuden rikkomisen laadun ja sen maantieteellisen laajuuden perusteella, se piti asianmukaisena vahvistaa sakon yleinen laskentapohja puoleen 20 miljoonan vähimmäismäärästä, joka suuntaviivoissa yleensä määrätään tämältyyppisistä erittäin vakavista rikkomisista (ks. vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan toisen alakohdan kolmas alakohta).

- 241 Tästä seuraa, että asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien tämä väite on hylättävä.
- 242 Kun kolmanneksi tarkastellaan Alankomaissa tapahtunutta rikkomista, asioiden T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät, ettei komissio ole ottanut huomioon rikkomisen vähäistä vaikutusta markkinoihin, kun kartelli oli vaikuttanut vain alle 10–15 prosenttiin markkinoista, minkä kaikki Alankomaissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneet yritykset olivat vahvistaneet. Lisäksi kantajat väittävät, että vaikkei komissiolla olisikaan ollut velvoitetta todeta rikkomisen täsmällisiä vaikutuksia Alankomaiden markkinoihin, sen olisi täytynyt ottaa huomioon, että kartelli oli vaikuttanut vain hyviin pieniin markkinoihin.
- 243 Tässä yhteydessä on todettava, ettei asian T-154/07 kantaja kiistä myöskään vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetyn, sakon laskentapohjan määrittämisessä käytetyn laskentatavan lainmukaisuutta, jonka perustana on kiinteään määrään perustuva laskutoimitus, kuten edellä 207 kohdassa on muistutettu. Lisäksi edellä 209 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan kyseessä olevien markkinoiden koko on rikkomisen vakavuutta arvioitaessa vain yksi merkityksellinen seikka, jota komissio ei ole velvollinen ottamaan huomioon sakon laskentapohjaa määrittäessään. Edellä 208 kohdassa on kuitenkin muistutettu, että nyt käsiteltävässä asiassa komissio teki arvionsa rikkomisten vakavuudesta niiden luonteen ja maantieteellisen laajuuden perusteella, kuten riidanalaisen päätöksen 657–671 perustelukappaleesta käy ilmi. Kantajien väite, joka koskee Alankomaissa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn sakon laskentapohjan kohtuuttomuutta kyseisten markkinoiden kokoon nähden, on siis hylättävä.
- 244 Kuten komissio on lisäksi oikeutetusti todennut, Alankomaiden kartelliin osallistuneiden ilmoitukset hankkeista, joihin kartelli oli niiden mukaan vaikuttanut, perustuvat ainoastaan niiden hankkeiden lukumäärään, joiden osalta kyseiset osallistujat ovat nimenomaisesti myöntäneet kartellin olemassaolon. Näin ollen – kuten komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 384 perustelukappaleessa – ei ollut mitään tarvetta jakaa kaikkia hankkeita Alankomaissa toimineen kartellin kesken, koska

kyseisten yritysten täytyi keskustella ainoastaan hankkeista, joita ei ollut automaattisesti osoitettu yhdelle niistä olemassa olevaan asiakkaaseen solmitun suhteen vuoksi. Toisaalta vaikka Otis ja ThyssenKrupp ovatkin väittäneet, että niiden hankkeiden kokonaismäärä, joiden jakamisesta on käyty keskusteluja, oli vain pieni osa kaikista toteutettavista hankkeista (riidanalaisen päätöksen 492 perustelukappale), niiden esittämissä laskelmissa on huomattavaa vaihtelua (riidanalaisen päätöksen 494, 495, 496, 497 ja 499 perustelukappale).

²⁴⁵ Tästä seuraa, että on hylättävä väitteet, jotka koskevat Alankomaissa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn sakon laskentapohjan kohtuuttomuutta.

²⁴⁶ Näin ollen kaikki sakkojen yleisiä laskentapohjia koskevat väitteet on hylättävä.

Sakkojen erityisten laskentapohjien väitetty laittomuus

²⁴⁷ On muistutettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla määrättävien sakkojen määrän laskemisen yhteydessä yritysten erilainen kohtelu on olennainen osa komissiolle tämän säännöksen perusteella kuuluvan toimivallan käyttöä. Komissio voi nimittäin harkintavaltansa rajoissa vahvistaa seuraamuksen tapauskohtaisesti kyseessä olevien yritysten menettelyn ja ominaispiirteiden perusteella taatakseen kussakin yksittäistapauksessa unionin kilpailusääntöjen täyden tehokkuuden (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 100/80-103/80, *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 109 kohta ja edellä 108 kohdassa mainittu asia *Britannia Alloys & Chemicals v. komissio*, tuomion 44 kohta).

- 248 Vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään, että jos rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartelleja, voi tietyissä vakavien rikkomisten tapauksissa olla tarpeen vaihdella yleistä laskentapohjaa erityisen laskentapohjan määrittämiseksi, jotta voitaisiin ottaa huomioon kunkin yrityksen rikkomisen painoarvo ja todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti silloin, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia (1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta). Erityisesti on tarpeen ottaa huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja etenkin kuluttajille (1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta).
- 249 Vuoden 1998 suuntaviivoissa täsmennetään niin ikään, että samasta toiminnasta määrättävän seuraamuksen tasapuolisuuden periaate voi olosuhteiden niin vaatiessa johtaa siihen, että asianomaisille yrityksille määrätään erikokoiset laskentapohjat, vaikka nämä erot eivät perustu laskelmiin (1 kohdan A alakohdan seitsemäs alakohta).
- 250 Kuten edellä 210 kohdassa todetaan, oikeuskäytännön mukaan vuoden 1998 suuntaviivoissa ei määrätä, että sakkojen määrä olisi laskettava kyseisillä markkinoilla yrityksille kertyneen liikevaihdon perusteella. Arvioitaessa yrityksen vaikutusta markkinoihin tai – suuntaviivojen sanamuodon mukaisesti – sen todellista taloudellista kapasiteettia aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille toimijoille komissiolla ei näin ole velvollisuutta rajata markkinoita etukäteen eikä arvioida niiden kokoa (edellä 193 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 63 kohta). Vuoden 1998 suuntaviivoissa ei myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otettaisiin huomioon sakkoa määritettäessä unionin oikeuden yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa (asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1705, 283 ja 284 kohta; asia T-220/00, Cheil Jedang v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2473, 82 kohta ja asia T-38/02, Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok., s. II-4407, 157 kohta).

- 251 Riidanalaisen päätöksen 672–685 perustelukappaleesta käy ilmi, että komissio on nyt käsiteltävässä asiassa soveltanut jokaisen riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetun rikkomisen yhteydessä ”erilaista kohtelua yrityksiin ottaakseen huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää haittaa kilpailulle” (riidanalaisen päätöksen 672 perustelukappale). Komissio jakoi jokaista rikkomista tarkasteltaessa yritykset ryhmiin sakon erityisten laskentapohjien vahvistamista varten sen mukaan, mikä oli ollut kullekin yritykselle kyseessä olevista tuotteista kullakin kotimaisilla markkinoilla kertynyt liikevaihto (riidanalaisen päätöksen 673–685 perustelukappale). Lukuun ottamatta Schindlerille vahvistettua erityistä laskentapohjaa, joka johtui sen osallistumisesta Saksassa toimineeseen kartelliin, komissio käytti kunkin rikkomisen kohdalla vuoden 2003 liikevaihtoja määrittäessään muiden yritysten erityisiä laskentapohjia, sillä komission mukaan vuosi 2003 on viimeisin vuosi, jonka aikana mainitut yritykset osallistuivat aktiivisesti kyseisiin kartelleihin (riidanalaisen päätöksen 674, 676, 680 ja 684 perustelukappale).
- 252 Kun ensiksi tarkastellaan Belgiassa tapahtunutta rikkomista, asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajat esittävät sakkojen laskentapohjaa koskevassa väitteessään, että ThyssenKruppilla olisi ollut Belgiassa tapahtuneen rikkomisen aikaan selvästi pienempi markkinaosuus kuin Koneella ja Schindlerillä, joten sakon määrää olisi laskettava.
- 253 Vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan seitsemännen alakohdan mukaisesti samaan rikkomiseen osallistuneiden yritysten erojen ei tarvitse perustua laskelmiin. Myöskään suhteellisuusperiaate ja yhdenvertaisen kohtelun periaate eivät edellytä sitä, että sakkojen laskentapohjan on kaikkien kartellin jäsenten osalta perustuttava samansuuruiseen prosenttiosuuteen yrityskohtaisesta liikevaihdosta (edellä 210 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 149 kohta).
- 254 Sen tarkastamiseksi, onko kartellin jäsenet jaettu ryhmiin yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta noudattaen, unionin tuomioistuimen on

valvoessaan sitä, onko komissio käyttänyt sille tässä asiassa kuuluvaa harkintavaltansa laillisesti, tarkastettava ainoastaan, onko tämä jako johdonmukainen ja objektiivisesti perusteltu (asia T-213/00, CMA CGM ym. v. komissio, tuomio 19.3.2003, Kok., s. II-913, 406 ja 416 kohta; edellä 159 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 220 ja 222 kohta; edellä 210 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 157 kohta ja edellä 122 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 184 kohta).

255 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio on – toisin kuin asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät – ottanut kuitenkin huomioon TKLA:n suhteessa vähäisemmän aseman Belgian markkinoilla ja luokitellut sen erilliseen ryhmään, jolle se on vahvistanut selvästi alhaisemman laskentapohjan kuin muille Belgiassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille. Toisin kuin Kone ja Schindler, jotka luokiteltiin ensimmäiseen ryhmään, jonka laskentapohja on 40 miljoonaa euroa, ja Otis, joka luokiteltiin toiseen ryhmään, jonka laskentapohja on 27 miljoonaa euroa, ThyssenKrupp sijoitettiin kolmanteen ryhmään 16,5 miljoonan euron laskentapohjalla, joka on myös pienempi kuin 20 miljoonan euron vähimmäiskynnys, josta suuntaviivoissa normaalitytapauksissa määrätään tällaisissa erittäin vakavissa kilpailusääntöjen rikkomisissa (ks. 1 kohdan A alakohdan toisen alakohdan kolmas luetelmakohta) (ks. vastaavasti asia T-230/00, Daesang ja Sewon Europe v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2733, 58 kohta).

256 Näissä olosuhteissa on hylättävä asioiden T-149/07 ja T-150/07 kantajien väitteet, jotka koskevat TKLA:n osallistumisesta Belgiassa toimineeseen kartelliin määrätyn sakon erityisen laskentapohjan väitettyä laittomuutta.

257 Kun toiseksi tarkastellaan Saksassa tapahtunutta rikkomista, asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat esittävät ensinnäkin, että niitä on kohdeltu syrjivästi, koska niille määrätty sakon laskentapohja olisi laskettu pelkästään kilpailusääntöjen rikkomisten laadun ja niiden maantieteellisen laajuuden perusteella, kun taas

Schindlerille määrätyn sakon laskentapohjassa olisi otettu huomioon se, että kyseinen toiminta oli vaikuttanut ainoastaan osaan asianomaisten markkinoiden tuotteista. Jos komission Schindlerin kohdalla valitsemaa lähestymistapaa sovellettaisiin asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien tilanteeseen, myös niille määrätyn sakon laskentapohjaa olisi alennettava.

258 Ensiksi on todettava, että riidanalaisesta päätöksestä ja erityisesti sen 676–679 perustelukappaleesta ilmenee selvästi, että komissio käytti perusteenaan – luokitellessaan Saksassa toimineeseen kartelliin osallistuneita yrityksiä, niin Schindlerin kuin muidenkin Saksassa toimineen kartellin osallistujien osalta – kyseisille yrityksille kertynyttä liikevaihtoa niillä markkinoilla, joihin kartelli vaikutti.

259 On todettava, että Saksassa toimineen kartellin ollessa kyseessä Schindlerin tilanne eroaa ThyssenKruppin tilanteesta. On nimittäin kiistatonta, että koko sen ajan, kun Schindler osallistui Saksassa toimineeseen kartelliin elokuusta 1995 joulukuuhun 2000, kartelli kohdistui vain liukuportaisiin (riidanalaisen päätöksen 213 perustelukappale ja 1 artiklan 2 kohta). Schindler osallistui siis vain liukuportaita koskevaan osaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa todetusta rikkomisesta. Sitä vastoin ThyssenKrupp osallistui kahteen rikkomisen osaan: liukuportaita koskevaan osaan elokuusta 1995 joulukuuhun 2003 sekä hissejä koskevaan osaan joulukuusta 2000 joulukuuhun 2003 (riidanalaisen päätöksen 212 ja 213 perustelukappale sekä 1 artiklan 2 kohta). Erilaisella kohtelulla pyritään kuitenkin nimenomaisesti ottamaan huomioon erot yritysten kapasiteetissa aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle, ja Schindlerin kapasiteetti oli väistämättä pienempi, koska se ei osallistunut hissejä koskevaan rikkomisen osaan.

260 Näin ollen asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät voi perustellusti todeta, että ainoastaan liukuporrasmarkkinoilla kertyneen liikevaihdon huomioon ottaminen Schindlerin kohdalla määritettäessä sakon erityistä laskentapohjaa olisi johtanut syrjivään kohteluun. Päinvastoin on niin, että ottamalla nimenomaisesti huomioon yhtäältä Schindlerin tilanteen ja toisaalta muiden kartellin osallistujien tilanteiden väliset erot komissio pystyi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta noudattamalla ottamaan huomioon näiden kahteen eri ryhmään kuuluvien yritysten erilaiset liikevaihdot.

261 Asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät toiseksi, että ne on luokiteltu virheellisesti ensimmäiseen ryhmään, koska niiden hallussa olevien tietojen mukaan komissio ei olisi ottanut huomioon markkinaosuuksien todellista tilannetta. Väitteensä tueksi kyseiset kantajat viittaavat yhtäältä Schindlerin markkinaosuuksiin hissi- ja liukuporrasmarkkinoilla vuonna 2003, joka on viitevuosi. Toisaalta kantajat esittävät, ettei niillä ole Koneen ja Otisin kanssa yhtä suuria liukuportaiden ja laajamittaisten hissihankkeiden markkinaosuuksia Saksan markkinoilla. Komissio ei niiden mukaan tuonut julki markkinaosuuksiin perustuvien ryhmien määrittämisen yhteydessä tehtyjä laskelmia, edes kantajien pyynnön seurauksena.

262 Ensiksi on syytä palauttaa mieliin, että komissio jakoi yritykset ryhmiin sakon erityisten laskentapohjien vahvistamista varten sen mukaan, mikä oli ollut kullekin yritykselle kyseessä olevista tuotteista kullakin kotimaisilla markkinoilla kertynyt liikevaihto (riidanalaisen päätöksen 673 perustelukappale) (ks. edellä 251 kohta). Tästä komissio katsoi riidanalaisen päätöksen 678 perustelukappaleessa, että ”kun otetaan huomioon Koneen, Otisin ja ThyssenKruppin markkinaosuuksien ja taloudellisen kapasiteetin yhtäläisyys, niihin ei ole syytä soveltaa erilaista kohtelua sakon määrää laskettaessa”.

- 263 Lisäksi on syytä todeta, että se tosiseikka, että sakon laskentapohjan määrä ei välttämättä vastaa kartellin kaikkien jäsenten samansuuruista prosenttiosuutta kunkin liikevaihdosta, liittyy menetelmään, jolla yritykset jaetaan ryhmiin, ja tämän seurauksena samaan ryhmään kuuluville yrityksille määrätään kiinteään määrään perustuva laskentapohja. Unionin yleinen tuomioistuin on jo aiemmin todennut, että tällaista menetelmää, vaikka siinä ei otetakaan huomioon samaan ryhmään kuuluvien yritysten kokoeroja, ei lähtökohtaisesti voida arvostella (edellä 254 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 385 kohta; edellä 159 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomion 217 kohta ja edellä 210 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 150 kohta).
- 264 Asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät nyt käsiteltävässä asiassa kyseenalaista riidanalaisen päätöksen 673 ja 678 perustelukappaleen väitteitä.
- 265 Koska kartelli, johon Schindler osallistui, koski ainoastaan liukuportaita, komissio on perustellusti ottanut huomioon vain kyseisen yrityksen tällä alalla saavuttaman liikevaihdon määrittäessään sille erityistä laskentapohjaa. Näin ollen ei voida hyväksyä kantajien väitettä, joka koskee Schindlerin markkinaosuuksien vertailua hissi- ja liukuporrasmarkkinoilla vuonna 2003.
- 266 Koska kantajat toisaalta eivät kiistä sitä, että komissio on luokitellut yritykset kyseisistä tuotteista kansallisilla markkinoilla kullekin kertyneen liikevaihdon perusteella (riidanalaisen päätöksen 673 perustelukappale), ja kun otetaan huomioon, että arvioitaessa yrityksen vaikutuksia markkinoihin tai, vuoden 1998 suuntaviivojen sanamuodon mukaisesti, sen todellista taloudellista kapasiteettia aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille komissiolla ei ole velvoitetta rajata markkinoita etukäteen ja arvioida niiden kokoa (edellä 193 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym

Consumer v. komissio, tuomion 63 kohta), ei voida hyväksyä kantajien väitteitä, jotka koskevat kyseisten yritysten markkinaosuuksia liukuporrassalalla ja hissialan laajamittaisissa hankkeissa.

- 267 Tästä seuraa, että kantajien väite, jonka mukaan ne olisi luokiteltu virheellisesti ensimmäiseen ryhmään, on hylättävä. Näin ollen ei tarvitse hyväksyä asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien esittämää prosessinjohtotoimia koskevaa pyyntöä, jonka pyrkimyksenä on velvoittaa komissio tiedottamaan Saksan markkinoiden markkinaosuuksia koskevista laskelmista.
- 268 Kun kolmanneksi tarkastellaan Luxemburgissa tapahtunutta rikkomista, asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat huomauttavat, että ThyssenKrupp ei olisi pienen kokonsa ja vaatimattoman markkinaosuutensa vuoksi pystynyt aiheuttamaan vahinkoa muille toimijoille ja kuluttajille (vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohta).
- 269 Komissio oli ensinnäkin luokitellut ThyssenKruppin ja Koneen toiseen ryhmään, vaikka Koneella oli huomattavasti suurempi markkinaosuus, joka kasvoi jopa kaksinkertaiseksi ThyssenKruppin markkinaosuuteen verrattuna (riidanalaisen päätöksen 680 perustelukappale).
- 270 Kuten riidanalaisen päätöksen 680 perustelukappaleesta ilmenee, on todettava, että vuonna 2003 Koneella ja ThyssenKruppilla oli suhteellisen samansuuruinen liikevaihto Luxemburgin markkinoilla ja että kummankin liikevaihto oli kolme tai neljä kertaa pienempi kuin Otisin ja Schindlerin liikevaihto kyseisillä markkinoilla. Näin ollen komissio on ylittämättä selvästi sille myönnettyä harkintavaltaa luokitellut Schindlerin ja Otisin ensimmäiseen ryhmään ja Koneen ja ThyssenKruppin toiseen ryhmään, mikä vaikuttaa johdonmukaiselta ja objektiivisesti perustellulta.

271 Toiseksi ThyssenKruppin ja toisaalta Otisin ja Schindlerin markkinaosuuksien vertailu osoittaa, että olisi ollut objektiivisesti virheellistä luokitella ThyssenKrupp toiseen ryhmään. Jos Otis ja Schindler olisi luokiteltu ensimmäiseen ryhmään, niillä olisi vuonna 2003 ollut viisi kertaa suuremmat markkinaosuudet kuin ThyssenKruppil-la. ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohja vastaa yhtä neljäsosaa Otisille ja Schindlerille määrätystä laskentapohjasta, vaikka ThyssenKruppin markkinaosuus vastaa vain noin yhtä viidesosaa kyseisten kahden yrityksen markkinaosuuksista ja ainoastaan suunnilleen puolta Koneen markkinaosuudesta. Tämä epäsuhta on vastoin komission päätöskäytäntöä, jonka mukaan vähäisempiin rikkomisiin syyllistyneiden yritysryhmien laskentapohjat alenevat aina suhteellisesti ensimmäiselle ryhmälle määrättyyn laskentapohjaan nähden.

272 Myös tämä väite on hylättävä. Osallistujien erotteleminen kahteen ryhmään on nimittäin perusteltua yhtäältä Otisin ja Schindlerin ja toisaalta Koneen ja Thyssen-Kruppin markkinaosuuksien suurien erojen vuoksi. Lukuun ottamatta sitä, että kunkin ryhmän laskentapohjan määrittäminen ei perustu laskelmiin, joiden on heijastettava kaikkia yritysten markkinaosuuksien välillä todettuja eroja, joiden perusteella ne kuuluvat joko ensimmäiseen tai toiseen ryhmään, on todettava, että koska nyt käsiteltävässä asiassa yhden ensimmäiseen ryhmään kuuluvan yrityksen liikevaihto on suunnilleen nelinkertainen toiseen ryhmään kuuluvan ThyssenKruppin liikevaihtoon nähden, ThyssenKruppin laskentapohjan määrittäminen siten, että se on 25 prosenttia ensimmäiseen ryhmään kuuluville yrityksille määrätyn sakon laskentapohjasta, on joka tapauksessa johdonmukaista ja objektiivisesti perusteltua.

273 Kolmanneksi kantajat väittävät, että komissio olisi Luxemburgin tapauksessa soveltanut luokittelua virheellisesti, koska kun verrataan TKLA:n ja TKL:n luokittelua Belgiassa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisten yhteydessä, komission olisi pitänyt – ottaakseen huomioon ThyssenKruppin vaatimattoman markkinaosuuden

Luxenburgissa – luokitella se Koneen ryhmää alempaan ryhmään ja vahvistaa sille tästä syystä alhaisempi laskentapohja.

- 274 Tästä on jo todettu edellä 270 kohdassa, että komissio on ylittämättä selvästi sille myönnettyä harkintavaltaa luokitellut Koneen ja ThyssenKruppin toiseen ryhmään, mikä vaikuttaa johdonmukaiselta ja objektiivisesti perustellulta. Lisäksi väite, joka koskee ThyssenKrupp-konsernin muihin yrityksiin muiden rikkomisten yhteydessä komission soveltamaa erilaista kohtelua, on merkityksetön, koska erilaisen kohtelun toteen näyttämässä pyritään kunkin rikkomisen yhteydessä täsmällisesti ottamaan asianmukaisesti huomioon kyseessä oleviin yrityksiin liittyvä merkitys kyseisillä markkinoilla. Kantajien väitteet on näin ollen hylättävä.
- 275 Neljänneksi asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat esittävät väitteen suhteellisuusperiaatteen loukkaamisesta, joka koskee kyseessä olevilla markkinoilla yritysten saavuttaman liikevaihdon ja niille määrätyn sakon laskentapohjan suhdetta. Näin ollen asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat toteavat, että niille määrätty laskentapohja on *[luottamuksellinen]* liikevaihdosta, jonka ne saavuttivat Luxemburgin markkinoilla vuonna 2003.
- 276 Kuten edellä 218 kohdasta kuitenkin ilmenee, sakkojen yleinen laskentapohja on yhtiöltä määritetty ottaen huomioon rikkomisten luonne ja kyseisten maantieteellisten markkinoiden laajuus. Toisaalta komissio on huomionnut kyseisten yritysten Luxemburgin markkinoilla saavuttaman liikevaihdon ainoastaan arvioidessaan yritysten erilaista kohtelua ottaakseen huomioon niiden suhteellisen merkityksen näillä markkinoilla ja niiden todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttava merkittävää vahinkoa kilpailulle (riidanalaisen päätöksen 672 perustelukappale), mikä on myös edellä 247

ja 250 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaista. Näin ollen kantajien esittämää kyseisillä markkinoilla yritysten saavuttaman liikevaihdon ja niille määrätyn sakon laskentapohjan vertailua ei voida hyväksyä.

- 277 Koska unionin oikeus ei sisällä yleisesti sovellettavaa periaatetta, jonka mukaan seuraamuksen on oltava suhteessa kyseisen yrityksen rikkomisen kohteena olevan tuotteen myynnistä saamaan liikevaihtoon (edellä 193 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 75 kohta), on hylättävä väite, joka koskee ThyssenKruppille Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn erityisen laskentapohjan kohtuuttomuutta.
- 278 Kaiken edellä esitetyn perusteella kaikki sakkojen erityisiä laskentapohjia koskevat väitteet on hylättävä.
- 279 Tämä kanneperuste on siis hylättävä kokonaisuudessaan.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, EY 253 artiklan rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sovellettaessa konsernikohtaista kerrointa varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiseksi sakon laskentapohjan vahvistamisen yhteydessä

- 280 Komissio muistutti riidanalaisessa päätöksessä, että sakot on vahvistettava ”jokaisen yrityksen koon perusteella siten, että sakon määrällä varmistetaan riittävän varoitettavan vaikutuksen toteutuminen” (riidanalaisen päätöksen 686 perustelukappale). Todettuaan, että ”47 100 000 000 euron ja 34 300 000 000 euron kokonaisliikevaihdoillaan ThyssenKrupp ja UTC/Otis ovat paljon merkittävämpiä toimijoita kuin

muut päätöksen kohteena olleet yritykset”, komissio arvioi, että ”[sakon] laskentapohjaa on korotettava [näiden yritysten] koon ja kokonaisvarojen huomioon ottamiseksi” ja että ”ThyssenKruppille määrättävän sakon laskentapohjaan sovelletaan kerrointa 2 (100 prosentin korotus) ja UTC/Otisille määrättävän sakon laskentapohjaan sovelletaan kerrointa 1,7 (70 prosentin korotus)” (riidanalaisen päätöksen 690 perustelukappale).

281 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät komission rikkoneen vuoden 1998 suuntaviivoja sekä loukkaaneen suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se sovelsi kerrointa 2 ThyssenKrupp-konsernin yrityksille määrättävien sakkojen laskentapohjiin kyseisissä neljässä jäsenvaltiossa varmistaakseen sakkojen riittävän varoittavan vaikutuksen. Asian T-154/07 kantaja ottaa esille myös riidanalaisessa päätöksessä esitettyä kerrointa koskevan riittämättömän perustelun.

282 Ensinnäkin asian T-154/07 kantajan esittämä väite, joka koskee EY 253 artiklan loukkaamista, on hylättävä. Komissio on nimittäin perustellut riidanalaisen päätöksen 689 ja 690 perustelukappaleessa kertoimen 2 soveltamista viittaamalla ThyssenKruppin huomattavaan taloudelliseen ja rahoitukselliseen valtaan, sillä ThyssenKruppin kokonaisliikevaihto on Otisin liikevaihdon tapaan selvästi suurempi kuin Koneen ja Schindlerin liikevaihto.

283 Toiseksi edellä 281 kohdassa mainitut kantajat kiistävät ThyssenKrupp-konsernin kokonaisliikevaihdon huomioon ottamisen sakon kerrointa määritettäessä. Kantajat korostavat tässä yhteydessä, etteivät rikkomisiin syyllistyneet tytär- ja emoyhtiöt muodosta taloudellista kokonaisuutta. Asian T-154/07 kantaja lisää, että ThyssenKruppin organisaatio on hajautettu ja että TKL toimii siinä itsenäisesti ja riippumattomasti. Asioiden T-147/07 ja T-148/07 kantajat väittävät myös, että ainoastaan hisseistä vastaavan ThyssenKrupp-konsernin toimintalohkon liikevaihto voisi olla

merkityksellinen kyseistä kerrointa määritettäessä. Lopuksi asian T-144/07 kantaja arvioi, ettei konsernikohtaisen kertoimen soveltaminen varoittavan vaikutuksen osoittamiseksi ole tarpeen kilpailuoikeuden noudattamisen takaamiseksi, koska ilman kerrointa TKLA:n sakkoa nostettaisiin [*luottamuksellinen*] prosenttia liikevaihdosta, joka yritykselle kertyi Belgiassa kyseisen ajanjakson aikana.

284 Tässä yhteydessä on muistutettava aluksi komission katsoneen perustellusti, että asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat muodostavat taloudellisen kokonaisuuden (ks. edellä 100–131 kohta).

285 Lisäksi on korostettava, että tarve varmistaa sakon riittävä varoittava vaikutus silloin, kun sillä ei perustella sakkojen yleisen tason korottamista kilpailupolitiikan täytäntönnäpön yhteydessä, edellyttää sakon määrän mukauttamista niin, että voidaan ottaa huomioon sakon tavoiteltu vaikutus sen kohteena olevaan yritykseen, jotta sakko ei ole merkityksetön tai päinvastoin liiallinen muun muassa yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden, niiden vaatimusten mukaisesti, jotka perustuvat yhtäältä tarpeeseen varmistaa sakon tehokkuus ja toisaalta suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen (asia T-54/03, Lafarge v. komissio, tuomio 8.7.2008, 670 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

286 Komissio ei tosin ole määritellyt varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiselle vuoden 1998 suuntaviivoissa mitään menetelmää tai yksilöityjä arviointiperusteita, joiden nimenomaisella mainitsemisella olisi sitova vaikutus. Suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljännessä alakohdassa mainitaan rikkomisen vakavuuden arviointia koskevien toteamusten yhteydessä ainoastaan, että sakon määrä on

määritettävä tasolle, joka on riittävän varoittava (edellä 122 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 193 kohta).

- 287 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla on kuitenkin oikeus ottaa kunkin kartelliin kuuluvan yrityksen kokonaisliikevaihto huomioon oleellisena perusteena vahvistaessaan varoittavan vaikutuksen korotuskerrointa (ks. vastaavasti asia C-289/04 P, Showa Denko v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5859, 17 ja 18 kohta). Yrityksen koko ja kokonaisresurssit ovat siis oleellisia perusteita, kun otetaan huomioon tavoite eli sakon tehokkuuden takaaminen muutettaessa sakon määrää ottamalla huomioon yrityksen kokonaisresurssit ja sen kyky hankkia sakon maksamiseen tarvittavat varat. Sakon riittävän varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi tehtävällä laskentapohjan korotuskertoimen vahvistamisella pyritään nimittäin pikemminkin takaamaan sakon tehokkuus kuin ottamaan huomioon rikkomisen vahingollisuus tavanomaiselle kilpailulle ja siis kyseisen rikkomisen vakavuus (edellä 285 kohdassa mainittu asia Lafarge v. komissio, tuomion 672 kohta).
- 288 Komissio ei siis rikkonut vuoden 1998 suuntaviivoja eikä loukannut suhteellisuusperiaatetta, kun se käytti ThyssenKrupp-konsernin kokonaisliikevaihtoa perusteena soveltaessaan varoittavan vaikutuksen kerrointa. Näin ollen ei myöskään voida hyväksyä asian T-144/07 kantajan väitettä, jolla pyritään vertailemaan TKLA:lle Belgiassa kertynyttä liikevaihtoa ja sakon määrää, jotta voitaisiin osoittaa, ettei kertoimen soveltaminen ole tarpeen varoittavan vaikutuksen osoittamiseksi.
- 289 Kun kolmanneksi tarkastellaan kerrointa 2, jota on sovellettu ThyssenKrupp-konsernille määrättyihin sakkoihin, asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat vetoavat komission päätöskäytäntöön ja erityisesti sen 13.9.2006 tekemään päätökseen 2007/534/EY EY 81 artiklan mukaisesta menettelystä [Asia N:o COMP/F/38.456 – Bitumi (Alankomaat)] (EUVL L 196, s. 40; jäljempänä tienpäälystebitumista tehty päätös) ja väittävät, että kun on kyse puhtaasti kansallisista

tosiseikoista, kyseinen kerroin olisi pitänyt vahvistaa alhaisemmalle tasolle. Asioiden T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat kehottavat tässä yhteydessä unionin yleistä tuomioistuinta vaatimaan komissiota toimittamaan tienpäällystebitumista tehdyn päätöksen työjärjestyksen 65 artiklan b alakohdan mukaisesti.

- 290 Kun tarkastellaan nyt käsiteltävässä asiassa sovelletun kertoimen kohtuuttomuutta, on todettava, että korottamalla sakkoa varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi pyritään takaamaan sakon tehokkuus siten, että mukautetaan sakon määrä ottaen huomioon yrityksen kokonaisresurssit ja sen kyky hankkia sakon maksamiseen tarvittavat varat (edellä 285 kohdassa mainittu asia Lafarge v. komissio, tuomion 671 kohta). Komission toteamien rikkomisten pelkästään kansallista luonnetta koskevaa väitettä ei näin ollen voida hyväksyä.
- 291 Tienpäällystebitumista tehtyä päätöstä koskevaa väitettä ei myöskään voida hyväksyä. Edellä 153 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan komission aikaisemmat päätökset eivät nimittäin ole merkityksellisiä, koska, kuten edellä 108 kohdassa on muistutettu, komission aikaisempi päätöskäytäntö ei ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla. Näin ollen on niin ikään hylättävä asioiden T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien esittämä selvittämistoimia koskeva pyyntö, jolla pyritään vaatimaan komissiota toimittamaan tienpäällystebitumista tehtyä päätös.
- 292 Joka tapauksessa ThyssenKruppin kokonaisliikevaihtoon –47,1 miljardia euroa – nähden (riidanalaisen päätöksen 689 perustelukappale) kertoimen 2 soveltaminen sille määrättyjen sakkojen laskentapohjiin vaikuttaa asianmukaiselta, jotta voidaan taata sakkojen tehokkuus kyseisen yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden ja näin ollen varmistaa sille määrättyjen sakkojen riittävän varoittava vaikutus.

- 293 Neljänneksi asioiden T-144/07 ja T-154/07 kantajat esittävät, että kertoimen soveltaminen niiden sakkoihin olisi syrjivää kohtelua, koska komissio ei ole soveltanut kerrointa Koneeseen ja Schindleriin varoittavan vaikutuksen vahvistamiseksi, vaikka nämä yritykset kuuluivat monikansallisiin konserneihin, joilla on huomattavan suuri liikevaihto Euroopan unionissa. Lisäksi Koneen ja Schindlerin tytäryhtiöillä oli kyseisillä Alankomaiden markkinoilla monin kerroin merkittävämpi asema kuin ThyssenKruppilla.
- 294 Kyseistä väitettä ei voida hyväksyä. Komissio on sakkojen varoittavaa vaikutusta koskevan päämäärän varmistamiseksi nimittäin tosiasiallisesti ainoastaan eriyttänyt saman kartellin jäsenten kohtelun ottaakseen huomioon tavan, joilla sakot näihin todella vaikuttavat (edellä 210 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 241 kohta).
- 295 Komissio on kuitenkin – loukkaamatta yhdenvertaisen kohtelun periaatetta – nyt käsiteltävässä asiassa viitannut osallistujien kokonaisliikevaihtoon, eikä siis Euroopan unionissa tai kyseisillä kansallisilla markkinoilla kertyneeseen liikevaihtoon, arvioidakseen tarvetta korottaa sakkojen määrää, jotta varmistettaisiin niiden varoittava vaikutus. Kun nimittäin otetaan huomioon ThyssenKruppin kokonaisliikevaihto, voidaan katsoa, että kyseiselle yritykselle määrätty sakot olivat vähäisemmät kuin Koneelle (liikevaihto 3,2 miljardia euroa) ja Schindlerille (liikevaihto 5,73 miljardia euroa) (riidanalaisen päätöksen 689 perustelukappale) määrätty sakot, jos varoittavan vaikutuksen korotuskerrointa ei olisi sovellettu.
- 296 Kertoimen 2 soveltaminen ThyssenKruppille määrättyihin sakkoihin osoittautuu siis perustelluksi, jotta voidaan taata sakkojen tehokkuus yrityksen taloudelliseen kykyyn nähden.

297 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että tämä kanneperuste on hylättävä.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista sekä suhteellisuusperiaatteen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista, kun sakkojen laskentapohjaa korotettiin 50 prosentilla rikkomisen uusimisen perusteella

298 Komissio katsoo riidanalaisessa päätöksessä, että TKAG:lle, TKE:lle ja Thyssen-Kruppin tytäryhtiöille määrättyjen sakkojen laskentapohjaa on korotettava 50 prosentilla rikkomisen uusimisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 707, 710, 714 ja 720 perustelukappale).

299 Komissio pääättelee riidanalaisen päätöksen 697 perustelukappaleessa seuraavaa:

”-- [O]n kyse rikkomisen uusimisesta, kun yrityksen, jonka on aiemmassa komission päätöksessä katsottu olleen vastuussa rikkomisesta, katsotaan uudelleen olleen vastuussa samantyyppisestä rikkomisesta, vaikka myöhempi rikkominen olisikin tapahtunut toisella toiminta-alalla tai liittynyt toisiin tuotteisiin. [Vuoden 1998 suuntaviivojen 2 kohdassa] katsotaan, että toistuva rikkominen, johon sama tai samat yritykset ovat syyllistyneet, muodostaa raskauttavan seikan. Käsitteeseen ’yritys’ kuuluvat kaikki samaan konserniin kuuluvat oikeushenkilöt, jotka eivät pääätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Unionin yleinen tuomioistuin vahvisti asiassa Michelin [edellä 107 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 290 kohta], että toistuvan rikkomisen käsitettä voidaan myös soveltaa tytäryhtiöön, joka on kokonaan sellaisen (emo)yrityksen omistuksessa, jonka hallinnassa on toinen yritys, joka on tuomittu aiemmasta rikkomisesta.”

300 Jotta komissio voisi todeta rikkomisen uusimisen nyt käsiteltävässä asiassa, se tukeutuu riidanalaisen päätöksen 698 perustelukappaleessa 21.1.1998 tekemäänsä päätökseen 98/247/EHTY, joka koskee [EHTY] 65 artiklan mukaista menettelyä (Asia IV/35.814 – Seostelisä) (EYVL L 100, s. 55) (jäljempänä seostelisästä tehty päätös). Komissio toteaa mainitussa perustelukappaleessa seuraavaa:

”Vuonna 1998 komissio määräsi seostelisästä [tekemässään päätöksessä] sakkoja kartellille, jonka tavoitteena oli rajoittaa ja vääristää kilpailua ja joka myös vaikutti tällä tavalla. Sakko määrättiin muun muassa ThyssenKrupp Stainless GmbH:lle (TKS). TKS on Saksan lainsäädännön mukaisesti Krupp- ja Thyssen-nimisten yritysten ruostumatonta terästä koskevan toiminnan yhteensulautumisen seurauksena 1.1.1995 perustettu yritys. Sakko määrättiin myös 1.1.1994 perustetulle italialaisyriykselle Acciai Speciali Terni SpA:lle (AST), jonka pääasiallinen toimiala on ruostumattomasta teräksestä tehtyjen levyvalmisteiden tuotanto. Joulukuussa 1994 joukko yrityksiä, Krupp ja Thyssen mukaan luettuina, ostivat yhdessä AST:n. Joulukuussa 1995 Krupp kasvatti AST:n omistusosuuttaan 50 prosentista 75 prosenttiin ja edelleen 100 prosenttiin toukokuussa 1996. Tämän jälkeen Krupp siirsi kaikki AST:n osakkeensa TKS:ään. – –”

301 Komissio täsmensi myös riidanalaisessa päätöksessä (riidanalaisen päätöksen 700, 704, 709, 713 ja 717 perustelukappale), että seostelisästä tehdyssä päätöksessä todettu kartelli alkoi 16.12.1993 eli päivänä, jolloin pidettiin kokous, jonka aikana siihen osallistuneet yritykset päättivät salaisesta yhteistyöstä, ja päättyi 21.1.1998 eli päivänä, jolloin tehtiin rikkomisen toteamista koskeva päätös, joten rikkomiset, joihin ThyssenKrupp-konsernin yritykset ovat syllistyneet, olivat toistuvia ja myös päällekkäisiä ja niitä jatkettiin rinnakkain.

302 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat katsovat, että komissio on virheellisesti korottanut niille määrätyn sakon määrää 50 prosentilla rikkomisen uusimisen perusteella riidanalaisen päätöksen 699–707 perustelukappaleessa (asiat T-147/07 ja T-150/07), 708–710 perustelukappaleessa (asiat T-144/07 ja T-150/07), 711–714 perustelukappaleessa (asiat T-148/07 ja T-149/07), 717 perustelukappaleessa (asia T-150/07) ja 720 perustelukappaleessa (asiat T-150/07 ja T-154/07). Komissio ei olisi voinut katsoa, että rikkomisessa, josta ThyssenKrupp

Stainless AG:lle – joka oli nimeltään KruppThyssen Nirosta GmbH ennen syyskuuta 1997 (riidanalaisen päätöksen alaviite 882) (syyskuuta 1997 edeltävän ja sen jälkeisen ajan osalta jäljempänä TKS) – ja Acciai Speciali Terni SpA:lle (jäljempänä AST) määrättiin seuraamuksia seostelisästä tehdyssä päätöksessä, oli kyse aiemmasta samankaltaisesta rikkomisesta, johon ne olivat syyllistyneet.

- 303 Aluksi on syytä muistuttaa, että seostelisästä tehdyn päätöksen 1 artiklassa, johon komissio viittaa riidanalaisessa päätöksessä todetakseen rikkomisen uusimisen nyt käsiteltävässä asiassa, komissio on katsonut monen yrityksen, kuten Krupp Hoesch Stahl AG:n (jäljempänä KHS) (TKS 1.1.1995 alkaen), Thyssen Stahl AG:n (jäljempänä TS) (TKS 1.1.1995 alkaen) ja AST:n, rikkoneen EHTY 65 artiklan 1 kohtaa joulukuusta 1993 alkaen 21.1.1998 asti muuttamalla ja soveltamalla yhteisesti seostelisän viitearvojen laskukaavaa. Komission mukaan tämän menettelytavan tavoitteena ja seurauksena on ollut tavanomaisen kilpailun rajoittaminen ja vääristyminen yhteismarkkinoilla.
- 304 Seostelisästä tehdystä päätöksestä ilmenee, että KHS ja TS ovat suoraan osallistuneet rikkomiseen 31.12.1994 asti, ja näin ollen niiden on täytynyt vastata siitä erikseen. Kuitenkin sakko, joka komission olisi pitänyt niille määrätä, määrättiin yksinomaan TKS:lle, joka ilmoitti komissiolle 23.7.1997 päivätyllä kirjeellään vastaavansa TS:n ja KHS:n toimista vuodesta 1993 alkaen (seostelisästä tehdyn päätöksen 14 ja 102 perustelukappale).
- 305 TKS on nostanut kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 11.3.1998 jättämällänsä kannekirjelmällä ja AST 13.3.1998 jättämällänsä kannekirjelmällä, joissa ne ovat vaatineet seostelisää koskevan päätöksen kumoamista itseään koskevilta osin ja toissijaisesti niille tässä päätöksessä määrättyjen sakkojen määrän huomattavaa alentamista. Edellä 106 kohdassa mainitussa asiassa, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, antamassaan tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kumosi seostelisää koskevan päätöksen 1 artiklan siltä osin kuin siinä

asetettiin TKS vastuuseen rikkomisesta, johon TS oli syyllistynyt, sillä kyse oli TKS:n puolustautumisoikeuksien loukkaamisesta, koska TKS:lle ei ollut annettu mahdollisuutta esittää huomioitaan niiden tosiseikkojen paikkansapitävyydestä ja merkityksellisyydestä, joista TS:ää oli syytetty. Edellä mainitusta tuomiosta on tehty kaksi valitusta, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on hylännyt yhdistetyissä asioissa C-65/02 P ja C-73/02 P, ThyssenKrupp vastaan komissio, 14.7.2005 antamallaan tuomiolla (Kok., s. I-6773).

306 Edellä 106 kohdassa mainitussa asiassa Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni vastaan komissio annetun tuomion seurauksena komissio teki 20.12.2006 päätöksen K(2006) 6765 lopullinen, joka koskee [EHTY] 65 artiklan mukaista menettelyä (Asia COMP/F/39.234 – Seostelisiä – päätöksen tekeminen uudelleen). Komissio totesi kyseisessä päätöksessä, että TS oli rikkonut EHTY 65 artiklan 1 kohtaa 16.12.1993–31.12.1994, ja katsoi TKS:n olevan vastuussa TS:n toiminnasta TKS:n 23.7.1997 päivätyn kirjeen perusteella.

307 Kantajat kiistävät nyt käsiteltävässä kanneperusteessa muodostavansa EY 81 ja EY 82 artiklassa tarkoitetun taloudellisen kokonaisuuden niiden yritysten kanssa, joille on määrätty seuraamuksia seostelisiä koskevassa päätöksessä. Ne väittävät tässä yhteydessä, että komissio on virheellisesti päätellyt edellä 107 kohdassa mainitussa asiassa, Michelin vastaan komissio, annetusta tuomiosta, että se, että emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä yhtiöpääoman kokonaan, riittäisi siihen, että aikaisempi rikkominen, johon kyseinen tytäryhtiö on syyllistynyt, voitaisiin lukea emoyhtiön syyksi tutkimatta tytäryhtiön tosiasiallista itsenäisyyttä. Näin ollen komissio ei olisi kantajien mukaan voinut – toisin kuin komissio väittää – halutessaan määrätä sakkoa samalle emoyhtiölle molemmissa päätöksissä edellä 107 kohdassa mainitussa asiassa Michelin vastaan komissio annetun tuomion mukaisesti (290 kohta).

308 Uusimisen käsite, sellaisena kuin se ymmärretään joissakin kansallisissa oikeusjärjestyksissä, merkitsee, että henkilö on syyllistynyt uusiin rikkomisiin sen jälkeen, kun

hänelle on määrätty seuraamus vastaavanlaisista rikkomisista (asia T-141/94, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok., s. II-347, 617 kohta; edellä 107 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 284 kohta; edellä 250 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 362 kohta ja edellä 158 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 450 kohta). Vuoden 1998 suuntaviivojen 2 kohdassa mainitaan erityisesti, että ”saman yrityksen tai samojen yritysten syyllistyminen uudelleen samanlaatuiseen rikkomukseen” kuuluu esimerkkeihin raskauttavista olosuhteista, joilla voidaan perustella sakon laskentapohjan korottaminen.

- 309 Kuten edellä 92 kohdassa lisäksi on muistutettu, kilpailuoikeuden yhteydessä yrityksen käsitteellä on ymmärrettävä tarkoitettavan kyseessä olevan sopimuksen tarkoituksen näkökulmasta taloudellista yksikköä, vaikka oikeudelliselta näkökannalta tämä taloudellinen yksikkö koostuu useista luonnollisista henkilöistä tai oikeushenkilöistä.
- 310 Yrityksen voidaan katsoa olevan vastuussa toisen yrityksen kilpailunvastaisesta toiminnasta, jos tämä toinen yritys ei ole päättänyt markkinakäyttäytymisestään itsenäisesti vaan on pääasiallisesti noudattanut ensin mainitun yrityksen antamia ohjeita erityisesti näitä yrityksiä yhdistävien taloudellisten ja oikeudellisten siteiden vuoksi (edellä 94 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 117 kohta; edellä 94 kohdassa mainittu asia Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomion 27 kohta; edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, 58 kohta ja asia T-314/01, Avebe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3085, 135 kohta).
- 311 Tästä on syytä täsmentää, ettei komissio voi oikeuskäytännön mukaan tyytyä toteamaan, että yritys ”voi” vaikuttaa ratkaisevasti toiseen yritykseen, ilman että olisi tarpeen selvittää, onko tällaista vaikutusvaltaa todella käytetty. Päinvastoin on niin, että komission on periaatteessa osoitettava tällainen ratkaiseva vaikutus kaikkien tosiseikkojen perusteella, ja näihin kuuluu erityisesti yhden yrityksen mahdollinen

määräämisvalta suhteessa toiseen yritykseen (ks. vastaavasti asia C-196/99 P, *Aristrain v. komissio*, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11005, 95–99 kohta; edellä 94 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Dansk Rørindustri ym. v. komissio*, tuomion 118–122 kohta; asia T-9/99, *HFB ym. v. komissio*, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1487, 527 kohta ja edellä 310 kohdassa mainittu asia *Avebe v. komissio*, tuomion 136 kohta).

- 312 Kuten komissio toteaa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on edellä 107 kohdassa mainitussa asiassa *Michelin* vastaan komissio antamassaan tuomiossa (290 kohta) katsonut, että saman emoyhtiön omistaessa suoraan tai välillisesti yli 99 prosenttia kahden tytäryhtiön osakepääomasta voidaan perustellusti päätellä, etteivät kyseiset tytäryhtiöt pääätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on lisäksi todennut kyseisessä tuomiossa, että samaan konserniin kuuluvat eri yhtiöt muodostavat yhden taloudellisen kokonaisuuden eli EY 81 ja EY 82 artiklassa tarkoitetun yrityksen, jos kyseiset yhtiöt eivät pääätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään.
- 313 Kuten on todettu edellä 96 ja 97 kohdassa, unionin tuomioistuin on äskettäin muistuttanut, että jos erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa kokonaan tytäryhtiön, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, on olemassa oletama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö tosiasiallisesti käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä toimintaan, sellainen oletama on kumottavissa (ks. vastaavasti edellä 91 kohdassa mainittu asia *Akzo Nobel ym. v. komissio*, tuomio 10.9.2009, 60 ja 61 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Kuten yhteisöjen tuomioistuin on lisäksi muistuttanut edellä 311 kohdassa mainitussa asiassa *Aristrain* vastaan komissio antamassaan tuomiossa (99 kohta), pelkästään se, että kahden eri liikeyhtiön osakepääoman omistaa sama henkilö, ei ole riittävää, jotta voitaisiin osoittaa näiden yhtiöiden olevan taloudellinen yksikkö, minkä seurauksena unionin kilpailuoikeuden nojalla yhden yhtiön voitaisiin katsoa olevan vastuussa toisen yhtiön rikkomisista.

- 314 Käsiteltävässä asiassa on todettava yhtäältä, ettei komissio ole seostelisää koskevassa asiassa katsonut KHS:n, TS:n, TKS:n ja AST:n emoyhtiöiden, joiden taloudellinen ja oikeudellinen seuraaja oli TKAG, muodostaneen näiden tytäryhtiöiden kanssa EY 81 ja EY 82 artiklassa tarkoitettua taloudellista yksikköä eikä siis ole väittänyt, etteivät KHS, TS, TKS ja AST päättäisi itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään. Seostelisää koskevasta päätöksestä ilmenee nimittäin, että kun on kyse ThyssenKrupp-konserniin kuuluvista yrityksistä, komissio on todennut ainoastaan KHS:n, TS:n, TKS:n ja AST:n syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, ei siis niiden vastaavien emoyhtiöiden. Kyseisiä emoyhtiöitä ei ole kuultu päätökseen johtaneessa hallintomenettelyssä, kuten kantajat ovat todenneet, eikä komissio ole kiistänyt asiaa.
- 315 Toisaalta riidanalaisesta päätöksestä ei ilmene, että komissio olisi katsonut nyt käsiteltävässä asiassa KHS:n, TS:n, TKS:n ja AST:n kuuluvan niihin yrityksiin, joiden on todettu syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomiseen riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa.
- 316 Näin ollen riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetuista rikkomisista ei voida todeta, että olisi kyse saman yrityksen tai samojen yritysten syyllistymisestä uudelleen seostelisästä tehdystä päätöksessä todettujen rikkomisten kaltaisiin rikkomisiin.
- 317 Siten ei voida hyväksyä ensinnäkään komission väitettä, jonka mukaan ThyssenKrupilla olisi ollut mahdollisuus riidanalaisen päätöksen tekemiseen ja nyt käsiteltävän kanteen käsittelyyn johtaneessa hallintomenettelyssä kiistää taloudellisen yksikön olemassaolo ThyssenKruppin ja niiden yritysten, joille määrättiin sakkoja seostelisää koskevassa asiassa, välillä.

318 On nimittäin todettava, että unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan yhtäältä puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen periaate sulkee pois sen, että voitaisiin pitää laillisena päätöstä, jolla komissio määrää yritykselle sakon kilpailun alalla ilmoittamatta sille ennakolta sitä vastaan esitettyjä väitteitä ja toisaalta kun otetaan huomioon väitetiedoksiannon merkitys, siinä on yksiselitteisesti täsmennettävä se oikeushenkilö, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja se on osoitettava tälle oikeushenkilölle (ks. edellä 192 kohdassa mainittu asia Papierfabrik August Koehler v. komissio, tuomion 37 ja 38 kohta ja edellä 91 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, 57 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

319 Näin ollen ei ole hyväksyttävää, että komissio voisi katsoa rikkomisen uusimista koskevaa raskauttavaa seikkaa todettaessa, että yritystä täytyy pitää vastuussa aikaisemmasta rikkomisesta, josta sille ei ole määrätty seuraamuksia komission päätöksessä ja jota todettaessa yritys ei ole ollut väitetiedoksiannon adressaatti, minkä vuoksi kyseiselle yritykselle ei ollut aiemman rikkomisen toteamista koskeneen menettelyn seurauksena annetun päätöksen yhteydessä annettu tilaisuutta esittää väitteitä kiistääkseen sen, että se mahdollisesti muodosti taloudellisen yksikön muiden yritysten kanssa.

320 Tällaisesta päättelystä seuraa myös, että vaikka suhteellisuusperiaate edellyttää, että kyseessä olevan rikkomisen ja kilpailusääntöjen aikaisemman noudattamatta jättämisen välinen aika otetaan huomioon arvioitaessa yrityksen taipumusta jättää noudattamatta sääntöjä, unionin tuomioistuin on jo tähdentänyt, ettei komissiota sido mahdollinen vanhentumisaika rikkomisen uusimista koskevan toteamuksen tekemiselle (asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, Kok., s. I-1331, 38 kohta ja edellä 158 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 462 kohta, ks. myös edellä 250 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio

25.10.2005, 353 kohta) ja että tällainen toteamus voidaan tehdä useita vuosia rikkomisen toteamisen jälkeen hetkellä, jolloin kyseinen yritys ei missään tapauksessa voisi kiistää kyseisen taloudellisen yksikön olemassaoloa etenkään, jos sovelletaan edellä 313 kohdassa esitettyä oletamaa.

321 Ei myöskään voida hyväksyä komission väitettä, jonka mukaan sakon määrän korottaminen rikkomisen uusimisen vuoksi olisi perusteltua 18.7.1990 tehdyssä komission päätöksessä 90/417/EHTY ja 16.2.1994 tehdyssä komission päätöksessä 94/215/EHTY todettujen rikkomisten perusteella. Ensimmäisessä päätöksessä on kyse [EHTY] 65 artiklan mukaisesta menettelystä, joka koskee ruostumattomasta teräksestä tehtyjen kylmävalssattujen levyvalmisteiden eurooppalaisten tuottajien sopimuksia ja yhdenmukaistettuja menettelytapoja (EYVL L 220, s. 28), ja toisessa [EHTY] 65 artiklan mukaisesta menettelystä, joka koskee palkkien eurooppalaisten tuottajien sopimuksia ja yhdenmukaistettuja menettelytapoja (EYVL L 116, s. 1). Sen lisäksi, ettei kyseisiä päätöksiä ole mainittu väitetiedoksiannossa eikä riidanalaisessa päätöksessä, on todettava, että yritykset, joille määrättiin sakkoja mainituissa päätöksissä, eivät seostelisiä koskevassa asiassa sakkoja saaneiden yritysten tapaan ole EY 81 ja EY 82 artiklassa tarkoitettuja samoja yrityksiä kuin yritykset, joille määrättiin sakkoja riidanalaisessa päätöksessä.

322 Kun lopuksi tarkastellaan komission väitettä, jonka mukaan tapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa tytäryhtiön osakepääoman lähes kokonaisuudessaan, myös emoyhtiö on sellaisen tytäryhtiölle osoitetun ilmoituksen adressaatti, jossa todetaan, että komission aikaisemman päätöksen perusteella tytäryhtiölle määrätään seuraamus kilpailusääntöjen rikkomisesta, myöskään sitä ei voida hyväksyä. Vaikka onkin perusteltua katsoa, että emoyhtiö on tosiasiallisesti tietoinen päätöksestä, jonka komissio on aikaisemmin osoittanut tämän tytäryhtiölle, jonka osakepääoman emoyhtiö omistaa lähes kokonaan, tämä tieto ei voi kompensoida sitä, ettei aikaisemmassa päätöksessä todettu kyseisen emo- ja tytäryhtiön muodostavan yhtä taloudellista yksikköä, jotta olisi voitu katsoa mainitun emoyhtiön olevan vastuussa aikaisemmasta rikkomisesta ja korottaa sille määrättyjen sakkojen määrää rikkomisen uusimisen perusteella.

- 323 Tästä seuraa, että nyt käsiteltävä kanneperuste on perusteltu ja että riidanalaista päätöstä on muutettava ilman, että kantajien kyseisen kanneperusteen yhteydessä esittämiä muita väitteitä on tarpeen tutkia. Tämän muutoksen konkreettiset vaikutukset todetaan jäljempänä 461 ja 462 kohdassa.

Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista sekä luottamuksensuojan periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista yhteistyötä arvioitaessa

- 324 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat muistuttavat toimittaneensa hakemukset sakoista vapauttamiseksi tai sakkojen alentamiseksi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Komissio on niiden mukaan rikkonut kyseisen tiedonannon määräyksiä niiden yhteistyön laatua ja soveltuvuutta arvioidessaan. Asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien mukaan komissio on lisäksi loukannut niiden perusteltuja odotuksia, kun on kyse niiden yhteistyön arvioinnista ja Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamisesta. Asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat niin ikään vetoavat yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamiseen sovellettaessa vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa Belgiassa tapahtuneen rikkomisen yhteydessä.

Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto

- 325 On syytä todeta, että komissio määritteli vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa edellytykset, joiden täyttyessä komission kanssa kartellin toteamiseksi yhteistyötä tekevät yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muutoin määrättävän sakon määrää voidaan alentaa.

326 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon A jakson 8 kohdassa määrätään ensinnäkin seuraavaa:

”Komissio myöntää yritykselle vapautuksen sakoista, jotka olisi määrätty muussa tapauksessa, jos

- a) yritys toimittaa ensimmäisenä todisteita, joiden perusteella komissio katsoo pystyvänsä tekemään asetuksen N:o 17/14 artiklan 3 kohdan mukaisen päätöksen väitettyä yhteisöön vaikuttavaa kartellia koskevan tutkimuksen suorittamisesta.

- b) yritys toimittaa ensimmäisenä todisteita, joiden perusteella valvontaviranomainen katsoo mahdollisesti pystyvänsä toteamaan, että [EY] 81 artiklaa on rikottu väitetyn Euroopan unioniin vaikuttavan kartellin yhteydessä.”

327 Lisäksi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon B jakson 20 kohdassa määrätään, että ”yritykset, jotka eivät täytä edellä A jaksossa esitettyjä [sakosta vapauttamista koskevia] edellytyksiä, voivat saada lievennystä sakkoihin, jotka olisi määrätty muussa tapauksessa”, ja sen 21 kohdassa edelleen, että ”sakkojen lieventämiseksi yrityksen on toimitettava komissiolle epäilyistä kilpailusääntöjen rikkomisesta todisteita, joilla on merkittävää lisäarvoa suhteessa komission hallussa jo oleviin todisteisiin, ja sen on lopetettava osallistumisensa epäilyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen viimeistään siinä vaiheessa, kun se toimittaa todisteet”.

328 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 22 kohdassa selitetään lisäarvon käsitettä seuraavasti:

”Käsitteellä ’lisäarvo’ viitataan siihen, missä määrin toimitetut todisteet luonteensa ja/tai yksityiskohtaisuutensa vuoksi parantavat komission mahdollisuuksia vahvistaa kyseessä olevat tosiseikat. Arvioidessaan tätä komissio katsoo yleensä kirjallisten todisteiden, jotka ovat peräisin ajankohdalta, jota tosiseikat koskevat, olevan arvokkaampia kuin jälkeempään tuotetut todisteet. Samoin kyseessä oleviin tosiseikkoihin suoraan liittyvät todisteet katsotaan yleensä arvokkaammiksi kuin todisteet, jotka liittyvät niihin vain välillisesti.”

329 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa määritetään sakkojen alentamisen kolme luokkaa:

- ensimmäinen yritys, joka täyttää 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään 30–50 prosenttia,
- toinen yritys, joka täyttää 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään 20–30 prosenttia,
- muut yritykset, jotka täyttävät 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään enintään 20 prosenttia.”

330 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan toisessa alakohdassa määrätään seuraavaa:

”Sakkojen lievennyksen tason ratkaisemiseksi kussakin näistä ryhmistä komissio ottaa huomioon sen, minä ajankohtana 21 kohdan mukaiset edellytykset täyttävät todisteet toimitettiin ja missä määrin ne sisälsivät lisäarvoa. Komissio voi myös ottaa huomioon yrityksen todisteiden toimittamispäivän jälkeisen yhteistyön laajuuden ja jatkuvuuden.”

331 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisessä alakohdassa määrätään vielä seuraavaa:

”Jos yritys lisäksi toimittaa todisteita komissiolle aikaisemmin tuntemattomista tosiseikoista, jotka liittyvät suoraan epäillyn kartellin vakavuuteen tai kestoon, komissio ei ota näitä tosiseikkoja lukuun määrittäessään sakkoa, joka määrätään kyseiset todisteet toimittaneelle yritykselle.”

Komission harkintavalta ja tuomioistuimen valvonta

332 On syytä palauttaa mieliin, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa, joka muodostaa oikeusperustan sakkojen määräämiselle unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi, myönnetään komissiolle harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa (ks. vastaavasti asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997,

Kok., s. II-1689, 127 kohta), joka on komission yleisen kilpailupolitiikan väline (ks. vastaavasti edellä 247 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 105 ja 109 kohta). Näissä puitteissa komissio antoi ja julkaisi vuonna 2002 yhteistyötiedonannon sakkopäätöstensä läpinäkyvyyden ja objektiivisuuden takaamiseksi. Tiedonannolla se pyrkii tämentämään ylemmäntasoisia oikeussääntöjä noudattamalla ne perusteet, joita se aikoo soveltaa käyttäessään harkintavaltaansa. Näin ollen se rajoittaa itse kyseistä harkintavaltaansa (ks. analogisesti asia T-214/95, *Vlaams Gewest v. komissio*, tuomio 30.4.1998, Kok., s. II-717, 89 kohta), koska sen on toimittava niiden viitteellisten sääntöjen mukaan, jotka se on itselleen asettanut (ks. analogisesti asia T-380/94, *AIUFFASS ja AKT v. komissio*, tuomio 12.12.1996, Kok., s. II-2169, 57 kohta).

333 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon antamiseen perustuva komission oman harkintavallan rajoittaminen ei ole kuitenkaan ristiriidassa sen kanssa, että komissiolla on edelleen huomattavasti harkintavaltaa (ks. analogisesti edellä 60 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Raiffeisen Zentralbank Österreich* ym. v. komissio, tuomion 224 kohta).

334 Vuoden 2002 yhteistyötiedonantoon sisältyy näet useita joustavia osatekijöitä, joiden perusteella komissiolla on mahdollisuus käyttää omaa harkintavaltaansa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan mukaisesti sellaisena kuin sitä on tulkittu unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä (ks. analogisesti edellä 60 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Raiffeisen Zentralbank Österreich* ym. v. komissio, tuomion 224 kohta).

335 On siis todettava, että komissiolla on laaja harkintavalta arvioidessaan, aiheutuuko vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa hyödyntämään pyrkivän yrityksen toimitamista todisteista tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa

(ks. vastaavasti asia C-328/05 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, Kok., s. I-3921, 88 kohta ja edellä 158 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 555 kohta). Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan a ja b alakohdasta on todettava, että kyseinen merkittävä harkintavalta johtuu säännöksen sanamuodosta, jossa viitataan nimenomaisesti sellaisten todisteiden toimittamiseen, joiden perusteella ”komissio katsoo” pystyvänsä tekemään päätöksen tutkimuksen tekemisestä tai toteamaan rikkomisen. Yrityksen yhteistyön laadun ja hyödyllisyyden arviointi edellyttää monimutkaisten tosiseikkojen arviointia (ks. vastaavasti em. asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81 kohta ja edellä 153 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 271 kohta).

³³⁶ Lisäksi komissiolla on – kun se on todennut todisteiden tuovan merkittävää lisäarvoa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdan mukaisesti – harkintavaltaa, kun sitä pyydetään määrittämään kyseessä olevalle yritykselle määrätyn sakon määrän alentamisen täsmällinen taso. Mainitun tiedonannon 23 artiklan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa määrätään näet eri yritysryhmien sakon määrän alentamisen vaihteluvälistä, kun taas mainitun kohdan toisessa luetelmakohdassa vahvistetaan perusteet, jotka komission on otettava huomioon määrittäessään alennuksen tason vaihteluvälin sisällä.

³³⁷ Kun otetaan huomioon komission harkintavalta sen arvioidessa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla yrityksen tekemää yhteistyötä, unionin yleinen tuomioistuin voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. vastaavasti edellä 335 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81, 88 ja 89 kohta ja edellä 158 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 555 kohta).

ThyssenKruppin tekemä yhteistyö Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteutukseksi

- 338 Komissio päätti riidanalaisen päätöksen 773 perustelukappaleessa ”myöntää ThyssenKruppille 20 prosentin alennuksen sakon määrään [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan toisessa luetelmakohdassa vahvistetun vaihteluvälin mukaisesti”.
- 339 Komissio selitti riidanalaisen päätöksen 769 perustelukappaleessa, ”että kun ThyssenKrupp esitti hakemuksensa [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla], komissio oli suorittanut Belgiassa jo kolme tutkimusta ja vastaanottanut Koneelta ja Otisilta [kyseisen tiedonannon nojalla] kaksi hakemusta, jotka koskivat Belgiassa toimineen kartellin toimintaa”.
- 340 Todettuaan riidanalaisen päätöksen 770 perustelukappaleessa, että ”ThyssenKruppin toimittamat tiedot käsittivät pääasiassa tiettyjä hissi- ja liukuporrashankkeita koskevia suullisia selvityksiä”, komissio myönsi 771 perustelukappaleessa, että ”ThyssenKruppin [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla] tekemä hakemus tuo merkittävää lisäarvoa, sillä se sisältää lisätietoja [*luottamuksellinen*]”. Komissio lisäsi 771 perustelukappaleessa, että ”[l]isäksi ThyssenKruppin huomiot tukivat komission jo hallussa olevia todisteita, jotka koskivat rikkomiseen osallistuneita yrityksiä, asianomaisia tuotteita ja palveluja tutkimuksen kohteena olevan ajanjakson aikana, kartellin kokouksia ja niiden järjestelyjä sekä kartellin toimintaa ja toteutusta”.
- 341 Komissio päätteli riidanalaisen päätöksen 772 perustelukappaleessa, että ThyssenKrupp ”toimitti todisteita, jotka merkittävällä tavalla vahvistivat komission valmiutta todistaa tapahtunut rikkominen”, ja täsmensi, että ”[t]oimitetut todisteet eivät kuitenkaan käsittele komissiolle aikaisemmin tuntemattomia tosiseikkoja eivätkä ne sisällä rikkomisten ajankohtaan liittyviä tosiseikkoja”.

- 342 Ensinnäkin asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että riidanalainen päätös saattaa aiheuttaa hämmennystä, kun tarkastellaan sakon alennusprosenttia, jota komissio aikoi soveltaa ThyssenKruppiin sen johdosta, että se teki yhteistyötä Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi. Komissio viittasi riidanalaisen päätöksen 773 perustelukappaleessa 20 prosentin alennukseen, kun taas riidanalaisen päätöksen 856 perustelukappaleen mukaan kyseinen alennus olisi 25 prosenttia. Kyseisten kantajien mukaan ThyssenKruppilla olisi in dubio pro reo -periaatetta sovellettaessa oikeus riidanalaisessa päätöksessä esitettyyn kantajan kannalta edullisempaan tulkintaan seuraamuksen suuruutta määritettäessä. Sakkoa pitäisi siis alentaa 20 prosentin sijasta 25 prosenttia.
- 343 On todettava, että asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät voi tässä yhteydessä vedota in dubio pro reo -periaatteeseen, jonka mukaan epävarmuus hyödyttäisi kyseisiä yrityksiä, koska kyseinen periaate liittyy rikkomisen olemassaolon todistamiseen ja sen avulla pyritään määrittämään, tukevatko komission toimittamat todisteet sen riidanalaisessa päätöksessä esittämiä toteamuksia. Mainitut kantajat eivät kuitenkaan kiistä rikkomista, josta niille on määrätty seuraamuksia riidanalaisessa päätöksessä.
- 344 Kun tarkastellaan kantajien väitettä, jonka mukaan ThyssenKruppille Belgiassa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn sakon määrää olisi alennettava, koska riidanalaisen päätöksen 856 perustelukappaleessa mainitaan 25 prosentin alennus, on muistutettava, että sakko, joka on määrätty riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1 kohdan neljännessä luetelmakohdassa sisältää ThyssenKruppin tekemään yhteistyöhön perustuvan 20 prosentin alennuksen vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa sovellettaessa.
- 345 Tietyn päätöksen päätösosa ja perustelut liittyvät ehdottomasti toisiinsa, ja tämän vuoksi päätöstä tulkittaessa on otettava huomioon päätöksen tekemiseen johtaneet syyt (asia C-355/95 P, TWD v. komissio, tuomio 15.5.1997, Kok., s. I-2549, 21 kohta).

Riidanalaisen päätöksen perusteluissa näkyy joka tapauksessa selvästi komission aikomus myöntää ThyssenKruppille vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla 20 prosentin alennus sakon määrästä, eikä niissä siis viitata 25 prosentin alennukseen.

346 Yhtäältä komissio totesi riidanalaisen päätöksen 772 perustelukappaleessa, että ”ThyssenKrupp vastasi kaikilta osin [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon] *[luottamuksellinen]* 21 kohdan ehtoja ja se oli toimittanut todisteita, jotka merkittäväällä tavalla vahvistivat komission valmiutta todistaa rikkominen”. Komissio täsmensi, että ”[t]oimitetut todisteet eivät kuitenkaan käsittele komissiolle aikaisemmin tuntemattomia tosiseikkoja eivätkä ne sisällä rikkomisten ajankohtaan liittyviä tosiseikkoja”, minkä perusteella voitiin sakon määrään soveltaa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luettelukohdassa vahvistetun vaihteluvälin mukaista vähimmäisalennusta. Toisaalta riidanalaisen päätöksen 773 perustelukappaleessa vahvistetaan nimenomaisesti, että ”[e]dellä esitetyn perusteella on asianmukaista myöntää ThyssenKruppille 20 prosentin alennus [sovelletta-
van] vaihteluvälin mukaisesti”.

347 Niinpä 25 prosentin alennuksen mainitsemista riidanalaisen päätöksen 856 perustelukappaleessa, jossa tehdään yhteenveto eri yrityksille myönnettyjen sakkojen alennuksista vastineena niiden yhteistyöstä hallinnollisessa menettelyssä, täytyy 772 ja 773 perustelukappaleen sekä riidanalaisen päätöksen päätösoosan pohjalta pitää kirjoitusvirheenä. Asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien ensimmäinen väite on siis hylättävä.

348 Asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät toiseksi, että ThyssenKruppille olisi pitänyt myöntää vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamisen nojalla vähintään 25 prosentin alennus sen sakon määrästä, joka sille oli määrätty Belgiassa tapahtuneesta kilpailusääntöjen rikkomisesta. ThyssenKrupp oli nimittäin

toimittanut todisteita, jotka koskivat komissiolle aikaisemmin tuntemattomia tosiseikkoja ja olosuhteita. Todisteissa oli lisäksi kyse rikkomisen kannalta keskeisistä seikoista.

349 Tässä yhteydessä on todettava, etteivät asian T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat kiistä, että ThyssenKruppin tekemä yhteistyö kuuluu vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisen luetelmakohdan soveltamisalaan ja että kyseisellä yrityksellä oli näin ollen oikeus 20–30 prosentin suuruiseen sakon määrän alennukseen. ThyssenKruppille sen tekemän yhteistyön perusteella myönnetty sakon määrän alentaminen 20 prosentilla (riidanalaisen päätöksen 773 perustelukappale) vastaa siis tiedonannossa tältä osin vahvistettua vaihteluväliä.

350 Seuraavaksi on muistutettava, että komissiolla on harkintavaltaa arvioidessaan sakkojen alennuksen tarkkaa määrää vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa asetetun vaihteluvälin mukaisesti ja että unionin yleinen tuomioistuin voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. vastaavasti edellä 335 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, 81, 88 ja 89 kohta).

351 Komissio päätti riidanalaisessa päätöksessään sen jälkeen, kun se oli todennut, että ThyssenKruppilla oli oikeus sakon määrän alentamiseen sen vuoksi, että ”toimitetut todisteet olivat merkittäväällä tavalla vahvistaneet [komission] valmiutta todistaa rikkomisen”, myöntää 20 prosentin alennuksen sakon määrästä, koska ”toimitetut todisteet eivät käsittele komissiolle aikaisemmin tuntemattomia tosiseikkoja eivätkä ne sisällä rikkomisten ajankohtaan liittyviä tosiseikkoja” (riidanalaisen päätöksen 772 perustelukappale).

- 352 Asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat kiistävät kuitenkin riidanalaisen päätöksen 772 perustelukappaleessa esitettyjen toteamusten aineellisen paikkansapitävyyden.
- 353 Ne väittävät ensinnäkin, että Belgiassa tapahtunut rikkominen muodostui kahdesta osasta, yhtäältä markkinaosuuksia tai markkinaosuuksien jäädyttämistä koskevasta kartellista ja toisaalta kartellista, jossa oli kyse julkisten ja yksityisten tarjouskilpailujen jakamisesta sovittujen markkinaosuuksien saamiseksi. Komissio käytti kuitenkin perusteenaan pelkästään ThyssenKruppin toimittamia todisteita todetakseen riidanalaisen päätöksen 158 ja 159 perustelukappaleessa kyseisten yritysten markkinaosuuksien jäädyttämisen. ThyssenKrupp oli kantajien mielestä näin ollen toimittanut komissiolle aikaisemmin tuntemattomia tietoja Belgiassa tapahtuneen rikkomisen perimmäisestä seikasta eli kartellista, jossa oli kyse myyntisektorin sekä hissien ja liukuportaiden asentamistoimien jakamisesta Belgiassa.
- 354 Näin on todettava, että riidanalaisen päätöksen 158 perustelukappaleessa kuvatut rikkomisen kaksi osa-aluetta liittyvät olennaisesti toisiinsa. Riidanalaisen päätöksen 158 perustelukappaleen kolmannessa virkkeessä mainittu julkisten ja yksityisten markkinoiden sekä muiden sopimusten jakaminen ”ennalta sovitun osuuden mukaisesti” nimittäin edellyttää markkinoiden jakamista koskevan kartellin olemassaoloa, mikä mainitaan 158 perustelukappaleen ensimmäisessä virkkeessä ja 159 perustelukappaleessa. Koska kantajat eivät kiistä sitä, että Koneen ja Otisin toimittamat todisteet riittävät 158 perustelukappaleen kolmannessa virkkeessä viitatus kartellin olemassaolon näyttämiseen todeksi, on katsottava, että markkinaosuuksia koskevan kartellin olemassaolo kyseisten neljän valmistajan välillä oli varmasti komission tiedossa hetkellä, jolloin ThyssenKrupp esitti hakemuksensa.
- 355 Komission asiakirja-aineistosta ilmenee joka tapauksessa, että Kone ilmoitti komissiolle helmikuusta 2004 alkaen mukautusmekanismin käytöstä Belgiassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneiden yritysten välillä silloin, kun todelliset markkinaosuudet poikkesivat sovitusta markkinaosuuksista, mitä voitiin suunnitella vain

markkinaosuuksia koskevan kartellin yhteydessä. Näin se, että riidanalaisen päätöksen 159 perustelukappaleessa viitataan vain ThyssenKruppista lähtöisin oleviin todisteisiin markkinaosuuksia koskevan kartellin olemassaolon toteen näyttämiseksi, osoittaa tosin, että kyseiset seikat ovat vahvistaneet komission valmiutta todistaa rikkominen muttei merkitse sitä, että komissio olisi saanut tietoa sille aiemmin tuntemattomista tosiseikoista.

³⁵⁶ Lisäksi se, että Koneen edustajat ilmoittivat komission kysymykseen antamassaan vastauksessa, joka laadittiin [*luottamuksellinen*] kokouksen aikana ja joka käsittelee ”käytettyjen markkinaosuuksien lähdettä”, etteivät ne tunteneet kyseistä lähdettä, kun otetaan huomioon, että markkinaosuudet oli jo vahvistettu sillä hetkellä, kun ne aloittivat työnsä Koneessa, ei suinkaan merkitse sitä, ettei komissiolla olisi ollut tietoa markkinaosuuksia koskevan kartellin olemassaolosta ennen [*luottamuksellinen*] eli ajankohtaa, jolloin ThyssenKruppin hakemus saapui komissioon. Sen sijaan se yksinkertainen seikka, että komissio kuuli Koneen edustajia tavasta, jolla osallistuneiden yritysten markkinaosuudet oli määritetty, osoittaa riittävästi sen, että komissiolla oli tietoa markkinaosuuksia koskevan kartellin olemassaolosta ennen [*luottamuksellinen*].

³⁵⁷ Kuten asiakirja-aineistosta ilmenee, ottaen huomioon seikat, jotka jo olivat komission tiedossa hetkellä, jolloin ThyssenKrupp laati vuoden 2002 yhteistyötiedonantoon perustuvan hakemuksensa, eli markkinaosuuksia koskevan kartellin olemassaolon ja osallistujien kesken tosiasiallisesti sovitut markkinaosuudet, on katsottava, etteivät kyseisen yrityksen komissiolle toimittamat tiedot käsitelleet komissiolle aiemmin tuntemattomia tosiseikkoja. Kun lisäksi tarkastellaan väitettä, jonka mukaan markkinaosuudet oli jäädytetty alan Agoria-järjestön, aiemmin Fabrimetal, tuottamien markkinatilastojen perusteella, on todettava, että ThyssenKrupp on tarjonnut vain vähäistä lisäarvoa Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseen.

358 Asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät seuraavaksi, että ThyssenKrupp on merkittäväällä tavalla auttanut hissien ja liukuportaiden huoltoon ja modernisointiin Belgiassa liittyvän rikkomisen toteamisessa (riidanalaisen päätöksen 771 perustelukappale), sillä se oli ensimmäinen yritys, joka toimitti todisteen, jonka mukaan asianomaiset yritykset olivat käyttäneet [*luottamuksellinen*], mikä lisäsi rikkomisen vakavuutta. Tämä ilmeni selvästi väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen vertailusta (riidanalaisen päätöksen 189–196 perustelukappale).

359 Kantajat selittävät, että ne ovat toimittaneet komissiolle Schindlerin faksin todisteeksi väitteistään [*luottamuksellinen*]. Riidanalaisen päätöksen 772 perustelukappaleessa komission esittämä väite, jonka mukaan ThyssenKrupp ei ole toimittanut yhtään todistetta rikkomisen tapahtuma-ajalta, on siis virheellinen. Kantajat väittävät, että vaikka kyseinen faksi olisi kopioitu Schindlerin ja Koneen toimipisteissä suoritettujen tutkimusten aikana, komissio olisi ymmärtänyt kyseisen asiakirjan merkityksen ainoastaan ThyssenKruppin toimittamien tietojen perusteella. Lisäarvo piilee juuri ThyssenKruppin toimittamassa lisäselvityksessä varsinkin, kun komission hallussa olevat todisteet sekä erityisesti Koneen 11.2.2004 antama ilmoitus osoittavat, ettei mitään [*luottamuksellinen*] ole käytetty.

360 Tässä yhteydessä on todettava, että Schindlerin faksi, johon mainitut kantajat viittaavat, oli jo komission hallussa hetkellä, jolloin ThyssenKrupp laati hakemuksensa [*luottamuksellinen*]. Riidanalaisen päätöksen 196 perustelukappaleen huomioista, joita ei ole kiistetty, ja riidanalaisen päätöksen alaviitteestä 224 ilmenee nimittäin, että komissio oli saanut Schindlerin faksin käsiinsä jo Koneen ja Schindlerin toimipisteissä tammikuussa 2004 tehdyissä tarkastuksissa. Vaikka kyseinen faksi on rikkomisen tapahtuma-ajankohtaan sijoittuva todiste, mainittua ThyssenKruppin toimittamaa asiakirjaa ei voida pitää todisteena, joka olisi tuonut huomattavaa lisäarvoa komission jo hallussa olleille todisteille hetkellä, jolloin yritys esitti hakemuksensa.

Ottaen huomioon, ettei kyseinen asiakirja täten ole vuoden 2002 yhteistyötiedonannon edellytysten mukainen, komission ei tarvitse huomioida sitä päättäessään ThyssenKruppille määrätyn sakon alentamisen määrästä sen tekemän yhteistyötiedonannon mukaisen yhteistyön perusteella. Ainoastaan mainitun tiedonannon 21 kohdan edellytysten mukaiset todisteet antavat oikeuden sakon alentamiseen tiedonannon mukaisesti.

³⁶¹ On kyllä totta, että ThyssenKrupp antoi [*luottamuksellinen*] koskevia lisätietoja Schindlerin faksin toimittaessaan. Vaikka tiedot olivatkin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdan edellytysten mukaisia, ne eivät kuitenkaan olleet rikkomisajankohtaan sijoittuvia todisteita ja ne käsittelivät [*luottamuksellinen*], joka sisältyi jo Otisin maaliskuussa 2004 toimittamiin selvityksiin (riidanalaisen päätöksen 194 perustelukappale ja alaviite 222). Riidanalaisen päätöksen 189 ja 193–196 perustelukappaleesta ilmenee joka tapauksessa, että [*luottamuksellinen*], johon kantajat viittaavat, koski yksinomaan huoltosopimukseen liittyvän kartellin toimintaa ja toteutusta eikä se sinänsä muodostanut merkityksellistä seikkaa riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun rikkomisen toteamisen kannalta.

³⁶² Asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät voi väittää, että väitetiedoksiannon ja riidanalaisen päätöksen vertailusta ilmenee, että komissio on voinut todeta rikkomisen olleen oletettua vakavampaa ThyssenKruppin sille toimittamien tietojen perusteella. Kantajien mainitsemien väitetiedoksiannon 195–200 kohdan ja riidanalaisen päätöksen 189–196 perustelukappaleen vertailusta ei nimittäin käy ilmi yhtään tosiseikkaa, joka olisi muuttunut vakavammaksi väitetiedoksiannon antamisen ja riidanalaisen päätöksen tekemisen välisenä ajankohtana. Joka tapauksessa rikkomisen mahdollinen luokittelu aikaisempaa vakavammaksi väitetiedoksiannon jälkeen

ei olisi voinut johtua Schindlerin faksista eikä ThyssenKruppin hakemuksensa yhteydessä toimittamista selvityksistä, koska kyseinen hakemus esitettiin ennen väitetiedoksiantoa ja koska Schindlerin faksia ja ThyssenKruppin toimittamia selvityksiä oli jo analysoitu laajasti väitetiedoksiannon 196 ja 200 kohdassa.

- 363 Kun otetaan huomioon kaikki edellä esitetty, on todettava, että komissio pystyi – ylittämättä selvästi harkintavaltaansa – vahvistamaan vähimmäisalennuksen ThyssenKruppille määrätyn sakon määrään Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamista koskevan yhteistyön perusteella vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin mukaisesti.
- 364 Kolmanneksi asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se on myöntänyt 20 prosentin alennuksen ThyssenKruppille määrättyyn sakkoon, vaikka se myönsi 40 prosentin alennuksen Otisille, jonka yhteistyö oli samankaltaista kuin ThyssenKruppin.
- 365 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissio ei saa jättää huomiotta yhdenvertaisen kohtelun periaatetta kartellin jäsenten sen kanssa harjoittamaa yhteistyötä arvioidessaan (ks. edellä 106 kohdassa mainittu asia Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomion 237 kohta ja asia T-31/99, ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1881, 240 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 366 Edellä 364 kohdassa esitettyä väitettä, jonka avulla pyritään osoittamaan yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen, ei kuitenkaan voida hyväksyä.
- 367 Yhtäältä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon perusteella tehdyn hakemuksen lisäarvon arviointi toteutetaan komission hallussa jo olevien todisteiden pohjalta. Koska Otisin tekemä yhteistyö kuitenkin tapahtui aikaisemmin kuin ThyssenKruppin

tarjoama yhteistyö (riidanalaisen päätöksen 96 ja 98 perustelukappale), komissiolla oli hallussaan enemmän todisteita ThyssenKruppin mainitun tiedonannon nojalla laatiman hakemuksen tekohetkellä kuin Otisin laatiman hakemuksen tekohetkellä.

- 368 Toiseksi Otis toimitti rikkomisajankohtaan sijoittuvia asiakirjoja, joilla oli merkittävää lisäarvoa (riidanalaisen päätöksen 766 perustelukappale), kun taas ThyssenKrupp toimitti vain yhden rikkomisajankohtaan sijoittuvan todisteen, edellä 360 kohdassa mainitun Schindlerin faksin, joka ei kuitenkaan ollut vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdan edellytysten mukainen, koska se oli jo komission hallussa hetkellä, jolloin ThyssenKrupp toimitti kyseisen tiedoksiannon mukaisen hakemuksensa.
- 369 Koska Otisin ja ThyssenKruppin tilanteet eivät siis olleet rinnastettavissa toisiinsa, komissio ei loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta myöntäessään ThyssenKruppille 20 prosentin alennuksen sakkoon mainitun määräyksen toisen luetelmakohdan mukaisesti.
- 370 Kaiken edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki ThyssenKruppin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista ThyssenKruppin tekemään yhteistyöhön Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi.

ThyssenKruppin tekemä yhteistyö Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

- 371 Komissio päätti riidanalaisen päätöksen 812 perustelukappaleessa, ettei se vapauta ThyssenKruppia sakoista eikä myönnä sille alennusta sakkoihin Saksassa tapahtuneen rikkomisen [*luottamuksellinen*] toteamiseksi sen tekemän yhteistyön johdosta (riidanalaisen päätöksen 807 perustelukappale).

372 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 808 perustelukappaleessa, että ”Thyssen-Krupp on esittänyt tiettyjä [*luottamuksellinen*] koskevia väittämiä.” Kyseisten väitteiden tueksi ei [kuitenkaan] ole rikkomisajankohtaan sijoittuvia todisteita, eikä komissio ole löytänyt niitä vahvistavia todisteita.”

373 Lisäksi komissio vahvistaa riidanalaisen päätöksen 809 perustelukappaleessa, että ”muut ThyssenKruppin [*luottamuksellinen*] toimittamat tiedot rajoittuvat väitetiedoksiannon todisteiden tukemiseen, mikä ei ratkaisevasti myötävaikuta asian käsitteelyyn eikä tarjoa merkittävää lisäarvoa”.

374 Komissio selittää riidanalaisen päätöksen 810 ja 811 perustelukappaleessa erityisesti seuraavaa:

”810 –– ThyssenKruppin huomiot eivät olleet ratkaisevia komission todetessa rikkomista, sillä sen hallussa oli jo riittäviä todisteita, kuten on osoitettu väitetiedoksiannossa. –– ThyssenKrupp ei ole toimittanut tutkimuksen kohteena olevaan ajankohtaan sijoittuvia todisteita. Sen sijaan sen ilmoitukset, jotka on laadittu väitetiedoksiantoilmoituksen jälkeen ja yrityksen saatua tutustua asiakirja-aineistoon, ainoastaan tukevat komission jo hallussa olevia todisteita. –– [Y]ksipuolisesti esitetyt vahvistamattomat ilmoitukset, jotka koskevat [*luottamuksellinen*], ovat perusteettomia.

811 Edellä esitetyn perusteella ThyssenKruppin toimittamien tietojen ei voida katsoa tuovan [vuoden 2002] tiedoksiannossa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa. [*luottamuksellinen*]. Myös tässä yhteydessä ThyssenKrupp on tehnyt yhteistyötä [*luottamuksellinen*] ainoastaan vahvistamalla kaikkien muiden kartellin jäsenten tekemät ilmoitukset. [*luottamuksellinen*].”

- 375 Asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että komissio on rikkonut vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa siltä osin kuin se ei ole katsonut ThyssenKruppin toimittamien Saksassa tapahtunutta rikkomista koskevien todisteiden tarjoavan merkittävää lisäarvoa.
- 376 ThyssenKrupp on kantajien mukaan ensinnäkin pidättäytynyt kiistämästä väitetiedoksiannossa esitettyjä moitteita ja sen sijaan vahvistanut ne ja täydentänyt niitä. Näin ollen se on vahvistanut komission valmiutta todistaa rikkomisen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 22 kohdan ensimmäisen virkkeen mukaisesti. ThyssenKrupp on antanut komission käyttöön sisäisten tutkimustensa tulokset välittömästi sen jälkeen, kun se on saanut selvitetyn Saksassa tapahtuneet rikkomiset.
- 377 Toiseksi ThyssenKrupp on toimittaessaan tietoja [luottamuksellinen] välittänyt komissiolle todisteita, joilla oli huomattavaa lisäarvoa ja jotka oikeuttivat 20 prosentin alennukseen sakosta, joka sille oli määrätty Saksassa tapahtuneesta rikkomisesta. Todisteilla [luottamuksellinen] on merkittävää lisäarvoa riippumatta siitä, ottaako komissio sellaiset todisteet huomioon. Jättämällä nämä seikat huomiotta komissio on kantajien mielestä lisäksi loukannut mainittujen kantajien perusteltuja odotuksia, koska väitetiedoksiannon 617 kohdasta ilmeni, että [luottamuksellinen] otettaisiin huomioon kunkin rikkomisen vakavuutta arvioitaessa.
- 378 Tästä on muistutettava, että toisin kuin sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 1996, C 207, s. 4) (jäljempänä vuoden 1996 yhteistyötiedonanto) D kohdan 2 alakohdan toisessa luetelmakohdassa, vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei määrätä niiden yritysten sakkojen alentamisesta, jotka eivät kiistä komission väitetiedoksiannossa esittämien syytteiden perusteena olevien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä.

- 379 Voidakseen väittää olevansa oikeutettu sakon alentamiseen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti yrityksen on toimitettava komissiolle väitetystä rikkomisesta todisteita, joilla on merkittävää lisäarvoa suhteessa komission jo hallussa oleviin todisteisiin (ks. mainitun tiedonannon 21 kohta).
- 380 Kun otetaan huomioon komission harkintavalta arvioitaessa yrityksen yhteistyötä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti ja erityisesti määritettäessä, onko todisteilla merkittävää lisäarvoa, unionin yleinen tuomioistuin voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. edellä 350 kohta).
- 381 On siis tutkittava, ylittikö komissio selvästi harkintavaltansa todetessaan, ettei ThyssenKruppin toimittamilla todisteilla ollut kyseisessä tiedonannossa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.
- 382 Komissio ottaa – arvioidakseen yrityksen toimittamien todisteiden lisäarvon – mainitun tiedonannon 21 ja 22 kohdan mukaisesti huomioon paitsi todisteiden luonteen ja/tai täsmällisyyden myös hallussaan jo olevat todisteet hetkellä, jolloin kyseinen yritys laatii hakemuksensa.
- 383 Tässä yhteydessä on todettava, että hetkellä, jolloin ThyssenKrupp laati hakemuksensa, [luottamuksellinen] komissio oli jo vastaanottanut vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaiset Saksassa tapahtunutta rikkomista koskevat hakemukset Koneelta, Otisilta ja Schindleriltä. Lisäksi komissio oli tehnyt kaksi asetuksen N:o 17/14 artiklan 3 kohdan mukaista tarkastusta (riidanalaisen päätöksen 104 ja 106 perustelukappale) ja osoittanut asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan mukaisia tiedonsaantipyyntöjä

Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, VDMA-, VFA- ja VMA-järjestölle sekä useille saksalaisille asiakkaille (riidanalaisen päätöksen 110, 111 ja 113 perustelukappale). Komissio oli niin ikään kerännyt jo riittävästi todisteita esittääkseen väitetiedoksiannon Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille 7.10.2005 eli ennen kuin ThyssenKrupp laati hakemuksensa (riidanalaisen päätöksen 135 perustelukappale). Asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät myöskään kiistä, ettei ThyssenKruppin väitteiden tueksi ole rikkomisajankohtaan sijoittuvia todisteita (riidanalaisen päätöksen 808 ja 810 perustelukappale).

384 Kun tarkastellaan asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien väitettä, jonka mukaan ThyssenKrupp oli ”vahvistanut ja täydentänyt” Saksassa toimineeseen kartelliin liittyviä tosiseikkoja, on todettava, että kartellin piilottelua koskevien todisteiden lisäksi kantajat eivät millään lailla täsmentäneet toimittamiaan todisteita eikä todisteilla ollut vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

385 Kun tarkastellaan todisteita, jotka koskevat *[luottamuksellinen]* Saksassa, väitetiedoksiannon 234–236 kohdassa ja riidanalaisen päätöksen 219–221 perustelukappaleessa mainituista asiakirjoista ilmenee, että Koneen, Otisin ja Schindlerin toimittamat todisteet – jotka ne toimittivat ennen ThyssenKruppin hakemusta – olivat jo riittäviä osoittamaan, että Saksassa toimineen kartellin osallistajat olivat ryhtyneet erilaisiin varotoimiin *[luottamuksellinen]*.

386 Vaikka asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajien väite viittaa *[luottamuksellinen]*, on todettava, että kyseiset todisteet – vaikka ne onkin näytetty toteen – koskevat riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa todetun rikkomisajanjakson

jälkeistä aikaa. Näillä todisteilla ei siis ole voitu vahvistaa komission valmiutta osoittaa rikkominen, eikä niillä näin ollen ole vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

- 387 Koska käsiteltävässä asiassa ThyssenKruppin toimittamat todisteet eivät ole kyseisen määräyksen edellytysten mukaisia, komissio on perustellusti kieltäytynyt myöntämästä ThyssenKruppille mainitun tiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan mukaista alennusta sille määrätyn sakon määrään.
- 388 Kun lopuksi tarkastellaan väitettä, joka koskee luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista, edellä 179 kohdassa on muistutettu, että oikeus vedota luottamuksensuojaan ulottuu erityisesti jokaiseen yksityishenkilöön, joka on tilanteessa, josta ilmenee, että unionin hallinto täsmällisiä vakuutuksia antaessaan synnyttää perusteltuja toiveita.
- 389 Kuitenkaan olosuhdetta, jota komissio on selvittänyt väitetiedoksiannon 617 kohdassa ja jossa se ottaa rikkomisen vakavuutta arvioidessaan huomioon sen tosiseikan, että kartellin osallistajat olivat ryhtyneet huomattaviin varotoimiin kartellin salaamiseksi, ei voida pitää täsmällisenä vakuutuksena siitä, että ThyssenKruppille myönnettäisiin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdassa tarkoitettu alennus sakon määrästä sen tekemän yhteistyön perusteella. Sakon määrän alentaminen kyseisen määräyksen perusteella riippuu nimittäin toimitettujen todisteiden merkittävästä lisäarvosta, mistä väitetiedoksiannon 617 kohdassa ei ole mitään mainintaa. Koska hetkellä, jolloin ThyssenKrupp vastaanotti ilmoituksen väitetiedoksiannosta, se ei ollut vielä laatinut vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Saksassa tapahtunutta rikkomista koskevaa hakemusta, väitetiedoksiannon 617 kohta ei missään tapauksessa voinut synnyttää perusteltuja odotuksia vielä toimittamattomien todisteiden lisäarvosta. Myös viimeinen väite on näin ollen hylättävä.

390 Kaiken edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki ThyssenKruppin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista ThyssenKruppin tekemään yhteistyöhön Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi.

ThyssenKruppin tekemä yhteistyö Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

391 ThyssenKrupp, joka esitti kolmantena vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisen hakemuksen Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta (riidanalaisen päätöksen 119 perustelukappale), ei saanut kyseisen tiedonannon nojalla alennusta mainitun kartellin perusteella sille määrättyyn sakkoon (riidanalaisen päätöksen 828 perustelukappale). Komissio selittää tätä riidanalaisen päätöksen 827 perustelukappaleessa seuraavasti:

”Komissio toteaa jo suorittaneensa tarkastuksen Luxemburgissa ja saaneensa Koneelta ja Otisilta kaksi [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaista] hakemusta, jotka koskivat kartellin toimintaa Luxemburgissa, ennen kuin ThyssenKrupp esitti [saman tiedonannon mukaisen] hakemuksensa. ThyssenKruppin hakemus koostui lyhyestä suullisesta ilmoituksesta, eikä siinä ollut rikkomisajankohtaan sijoittuvia todisteita eikä merkittävää uutta tietoa, vaan kaiken kaikkiaan siinä vain vahvistettiin komission jo aiemmin haltuunsa saaneet tiedot, esimerkiksi kartelliin osallistuneita henkilöitä koskevat tiedot. Näin ollen ThyssenKrupp ei toimittanut mitään uutta todistetta, jolla olisi lisäarvoa, eikä se – hakemuksen esittämishetkellä komission hallussa jo oleviin todisteisiin nähden – vahvistanut tuntuvalta tavalla komission valmiutta todistaa kyseessä olevia tosiseikkoja. Hakemuksensa jättämisen jälkeen ThyssenKrupp ei enää tehnyt yhteistyötä paitsi vastatessaan komissiolle [asetuksen N:o 1/2003] 18 artiklan 2 kohdan mukaiseen tiedonsaantipyyntöön.”

392 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, että komissio on tehnyt oikeudellisen virheen soveltaessaan vuoden 2002 tiedonantoa, koska se ei ole ottanut huomioon ThyssenKruppin toimittamien todisteiden tuomaa lisäarvoa. Kantajien mukaan ThyssenKrupp toimitti komissiolle todisteita, joilla oli merkittävää lisäarvoa, se ei kiistänyt väitetiedoksiannossa esitettyjen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä ja se tuki ja täydensi komission esittämiä väitteitä, minkä johdosta sille olisi myönnettävä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 artiklan b kohdan ensimmäisen alakohdan toisen luetelmakohdan mukaisesti 20–30 prosentin alennus sakkoon, joka sille oli määrätty Luxemburgissa toimineen kartellin vuoksi.

393 Kuten jo edellä 378 kohdassa on todettu, vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei määrätä niiden yritysten sakkojen alentamisesta, jotka eivät kiistä komission väitetiedoksiannossa esittämien väitteiden perusteena olevien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä. Näin ollen on siis tarkasteltava, onko – kun otetaan huomioon komission harkintavalta arvioitaessa yrityksen yhteistyötä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti – komissio ylittänyt selvästi harkintavaltansa todetessaan, ettei ThyssenKruppin toimittamilla todisteilla ollut merkittävää lisäarvoa suhteessa niihin todisteisiin, jotka jo olivat komission hallussa hetkellä, jolloin mainittu yritys laati hakemuksensa kyseisen tiedonannon nojalla.

394 Nyt käsiteltävässä asiassa on todettava ensinnäkin, että asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät kiistä sakoista vapauttamisen myöntämistä Koneelle vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla eivätkä myöskään sitä, että komissio saattoi Koneen toimittamien tietojen perusteella jo todeta Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen (riidanalaisen päätöksen 816 perustelukappale). Komissio oli siis jo saanut riittäviä todisteita todetakseen Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen, kun ThyssenKrupp laati hakemuksensa. Lisäksi komissio oli niin ikään saanut ennen ThyssenKruppin hakemusta maaliskuussa 2004 Otisin hakemuksen,

jonka johdosta Otis sai 40 prosentin alennuksen sakkoon, joka sille oli määrätty Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen vuoksi (riidanalaisen päätöksen 118 ja 823 perustelukappale).

- 395 Toiseksi asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät kiistä sitä, ettei ThyssenKrupp hakemuksensa [*luottamuksellinen*] yhteydessä toimittanut komissiolle yhtään rikkomisen ajankohtaan sijoittuvaa todistetta (riidanalaisen päätöksen 827 perustelukappale). Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 22 kohdan mukaan kirjalliset todisteet, jotka ovat peräisin siltä ajalta, jota tosiseikat koskevat, ovat arvokkaampia kuin jälkepäin tuotetut todisteet.
- 396 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat esittävät kuitenkin monta seikkaa, jotka niiden mukaan ovat omiaan osoittamaan, että ThyssenKruppin toimittamilla todisteilla oli merkittävää lisäarvoa suhteessa komission jo hallussa oleviin todisteisiin.
- 397 Mainitut kantajat käyttävät ensiksi perusteenaan ThyssenKruppin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esittämän hakemuksen viitteiden lukumäärää riidanalaisessa päätöksessä osoittaakseen ThyssenKruppin tarjoaman lisäarvon.
- 398 Se, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä käsitellyt kaikkia sen hallussa olevia todisteita ja myös ThyssenKruppin [*luottamuksellinen*] hakemuksessaan ilmoittamia tietoja, ei kuitenkaan osoita kyseisillä tiedoilla olleen merkittävää lisäarvoa komission tuona ajankohtana jo hallussaan olleisiin todisteisiin nähden. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa tarkoitettua lisäarvoa arvioidaan nimittäin sekä yhteistyön laadun pohjalta että vertailemalla sitä komission hallussa jo oleviin todisteisiin.

399 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat eivät voi tässä yhteydessä vedota siihen, että komissio olisi syyllistynyt perusteluvelvollisuutensa rikkomiseen vähättelellä yritysten komissiolle toimittamien yksityiskohtaisten todisteiden merkitystä. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EY 253 artiklassa edellytetyistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmentävä riidanalaisen toimenpiteen tehneen unionin toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuimien voi tutkia toimenpiteen laillisuuden (asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok., s. I-1719, 63 kohta ja asia C-301/96, Saksa v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. I-9919, 87 kohta). Nyt käsiteltävässä asiassa komissio onkin riidanalaisen päätöksen 825–828 perustelukappaleessa (ks. erityisesti edellä 391 kohta) selvästi esittänyt syyt, joiden vuoksi Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta määrätyn sakon määrään ei voitu myöntää alennusta.

400 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät toiseksi, että komissio käyttää ThyssenKruppin ilmoituksia perusteenaan viitatessaan riidanalaisen päätöksen 307 perustelukappaleessa varotoimiin, joihin rikkomiseen osallistuneet yritykset olivat ryhtyneet kilpailijoiden pitämien kokousten ja niiden välisen yhteydenpidon peittelemiseksi.

401 On todettava, että riidanalaisen päätöksen 307 perustelukappaleessa mainituissa ThyssenKruppin ilmoituksissa kerrotaan prepaid-kortilla varustetun toisen matkapuhelimen [*luottamuksellinen*] käytöstä TKAL:ssä kilpailua rikkovaa toimintaa käsittelevien kokousten järjestämiseksi. Luxemburgissa toimineen kartellin osallistujien pyrkimykset pitää kokouksensa ja yhteydenpitonsa salaisina ilmenee jo kuitenkin selvästi Koneen 5.2.2004 toimittamasta hakemuksesta ja erityisesti sen 3.4.2 ja 3.4.5 kohdasta. Komissio ei ole näin ylittänyt selvästi harkintavaltaansa todetessaan, että riidanalaisen päätöksen 307 perustelukappaleessa esitetyillä ThyssenKruppin ilmoituksilla ei ole merkittävää lisäarvoa suhteessa sen hallussa jo oleviin todisteisiin.

- 402 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat toteavat kolmanneksi, että ThyssenKrupp ilmoitti ensimmäisenä yrityksenä komissiolle lainvastaisten kokousten järjestämisestä [*luottamuksellinen*] (riidanalaisen päätöksen 303 perustelukappale). Riidanalaisen päätöksen alaviitteestä 455 nimittäin ilmenee niiden mukaan, että ThyssenKruppin [*luottamuksellinen*] tarjoama tieto on esitetty ennen sen kilpailijoiden esittämää tietoa.
- 403 Kuten asiakirja-aineistosta kuitenkin ilmenee, on todettava, että toisin kuin asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät, komission tiedossa oli [*luottamuksellinen*] rooli lainvastaisten kokousten järjestämisessä Koneen ja Otisin helmi- ja maaliskuussa 2004 tekemien ilmoitusten johdosta ennen ThyssenKruppin antamia tietoja. Niinpä edellisessä kohdassa mainituilla ThyssenKruppin ilmoituksilla ei voida katsoa olevan vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.
- 404 Vaikka oletettaisiinkin, että ThyssenKrupp olisi ensimmäisenä yrityksenä toimittanut edellä 402 kohdassa esitetyt tiedot, komissio ei olisi ylittänyt selvästi harkintavaltaansa todetessaan, ettei näillä todisteilla ollut mainitun tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa. Sen lisäksi, että lainvastaisia kokouksia koolle kutsuneen yrityksen yksilöimistä ei voida pitää tärkeänä seikkana kartellin olemassaolon todistamisessa, riidanalaisen päätöksen 721 perustelukappaleesta ilmenee, ettei komissio ole pitänyt kyseisiä tietoja riittävän vakuuttavina sen päättelemiseksi, että [*luottamuksellinen*] oli Luxemburgissa toimineen kartellin yllyttäjä tai että sillä oli ollut siinä olennaisen tärkeä rooli.
- 405 Mainitut kantajat esittävät neljänneksi, että ThyssenKrupp oli ilmoittanut komissiolle hakemuksessaan [*luottamuksellinen*] mukautusmekanismin olemassaolosta. Hankkeet jaettiin uudelleen kartellin osallistujien kesken automaattisesti silloin, kun jakoa ei ollut toteutettu sovittujen markkinaosuuksien mukaisesti (riidanalaisen päätöksen

317 ja 336 perustelukappale). Komissio mainitsee tästä riidanalaisessa päätöksessä (riidanalaisen päätöksen 484 ja 517 alaviite) Koneen 29.10.2004 tekemän ilmoituksen, joka ei ollut vapaaehtoinen ja joka annettiin selvästi ThyssenKruppin ilmoituksen jälkeen.

406 Kuten asiakirja-aineistosta kuitenkin ilmenee, on todettava, että ThyssenKrupp totesi hakemuksessaan [*luottamuksellinen*] yksinomaan, että hankkeiden jakamisen tavoitteena oli markkinaosuuksien jäädyttäminen ja että sopimusten noudattamatta jättämisestä seurasi korjauksia myöhempien hankkeiden yhteydessä. Komissiolla oli jo kuitenkin kyseiset tiedot ThyssenKruppin laatiessa hakemustaan. Niinpä ThyssenKruppin toimittamilla mukautusmekanismeja koskevilla tiedoilla ei ole vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

407 Viidenneksi ThyssenKrupp oli todennut antamissaan tiedoissa [*luottamuksellinen*], että hankeluettelot sisälsivät hankkeiden nimiä, hissimääriä ja hintoja. Komissio käytti näitä tietoja riidanalaisen päätöksen 321 perustelukappaleen a, c ja d alakohdassa kuitenkin mainitsematta, että kyseessä olivat ThyssenKruppin tarjoamat tiedot.

408 Kuten asiakirja-aineistosta ilmenee, on todettava, että edellä olevassa kohdassa mainitut tiedot olivat jo komission hallussa, kun ThyssenKrupp esitti hakemuksensa. Kyseisillä tiedoilla ei siis voida katsoa olevan vuoden 2002 tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

409 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät kuudenneksi, että komissio käyttää huoltosopimusten sisältämiä tietoja ja että se korostaa tässä yhteydessä Koneen 5.2.2004 ja ThyssenKruppin [*luottamuksellinen*] tarjoamia tietoja, koska

Schindler ja Luxlift olivat toimittaneet tietoja vasta jälkeinpäin (riidanalaisen päätöksen 348 perustelukappale). Komissio, joka on vahvistanut 348 perustelukappaleen tiedot neljältä kilpailijalta saamallaan ilmoituksella, ei ole kuitenkaan selvästikään voinut turvautua yksinomaan Koneen tekemään ilmoitukseen.

- 410 Kuten asiakirja-aineistosta kuitenkin ilmenee, on todettava, että ennen ThyssenKruppin [*luottamuksellinen*] hakemusta Kone oli toimittanut 5.2.2004 ja 11.2.2004 huoltosopimuksia koskevia tietoja, jotka olivat paljon yksityiskohtaisempia kuin ThyssenKruppin toimittamat tiedot, ja että Otis oli vahvistanut Koneen toimittamat tiedot suullisesti 23.3.2004. Näin ollen ThyssenKruppin toimittamilla huoltosopimuksia koskevilla tiedoilla ei voida katsoa olevan merkittävää lisäarvoa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla sen tekemän hakemuksen yhteydessä.
- 411 Edellä esitetystä ilmenee, etteivät asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat ole osoittaneet, että komissio olisi selvästi ylittänyt harkintavaltansa katsoessaan, ettei ThyssenKruppin toimittamilla todisteilla ollut vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.
- 412 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät kolmanneksi, että komissio on tehnyt vakavan arviointivirheen jättäessään huomiotta Luxemburgin kilpailuviranomaisten päätöksen [*luottamuksellinen*], jolla ThyssenKrupp vapautettiin sakoista, ja viittaavat näin ollen siihen, että ThyssenKruppin yhteistyö olisi Luxemburgin

lainsäädännön mukaan riittänyt sakoista vapauttamiseen tai seuraamuksen lieventämiseen ja että sen tekemällä yhteistyöllä olisi näin ollut lisäarvoa.

- 413 Tässä yhteydessä on muistutettava, että Luxemburgin kilpailuneuvoston antamassa leniency-lausunnossa [*luottamuksellinen*] pannaan merkille TKAL:n ja TKE:n leniency-pyyntö, joka koskee Luxemburgissa tapahtunutta rikkomista, ja vahvistetaan, että pyyntö odottaa Luxemburgissa tapahtuvaa käsittelyä (leniency-lausunnon 1 ja 2 artikla). Lausunnossa ei kuitenkaan ole ThyssenKruppin toimittamien todisteiden laatua koskevaa arviota. Luxemburgin kilpailuneuvosto arvioi nimittäin, että ”olisi asianmukaista lykätä ratkaisun tekemistä leniency-pyyntöä koskevassa asiassa odottaessa komission laatiman ohjeen julkistamista – –” (leniency-lausunnon 6 kohta ja 3 artikla). Näissä olosuhteissa kantajien väitettä ei voida hyväksyä.
- 414 Asioiden T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät neljänneksi, että asiaa käsittelevien virkamiesten kohtaamien selvien kielellisten vaikeuksien – jotka heijastuvat tiettyjen todisteiden virheellisenä tulkintana – vuoksi komissio ei ole arvioinut oikein vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla ThyssenKruppin tarjoaman yhteistyön lisäarvoa. Tämä perustelu on kuitenkin hylättävä edellä 86 kohdassa esitetyistä syistä.
- 415 Kaiken edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki ThyssenKruppin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista ThyssenKruppin tekemään yhteistyöhön Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi.
- 416 Käsiteltävä kanneperuste on näin ollen hylättävä kokonaisuudessaan.

Kanneperuste, joka koskee luottamuksensuojan periaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista määritettäessä alennuksen määrää, joka myönnetään sakkoihin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuulumattomissa tapauksissa tehdyn yhteistyön takia

- 417 Komissio ilmoitti väitetiedoksiannon 614 kohdassa aikovansa ”myöntää muussa yhteydessä kuin [vuoden] 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella alennuksen [sakkoihin] erityisesti, jos yhtiö ei kiistä tosiseikkoja tai jos yhtiö antaa lisäapua, jonka perusteella komission toteamia tosiseikkoja voidaan selkeyttää tai täydentää”.
- 418 Riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa komissio totesi, että ”koska väitetiedoksiannon 614 kohdan perusteella syntyi asiaan liittyviä odotuksia, [komissio] päätti tulkita kyseistä kohtaa niiden yritysten edun mukaisesti, jotka ovat tämän perusteella edesauttaneet [riidanalaisessa] päätöksessä esitettyyn rikkomiseen liittyvien tosiseikkojen toteamista olemalla kiistämättä tosiseikkoja tai toimittamalla muita lisätietoja tai täsmennyksiä”.
- 419 Komissio myönsi näin ollen kaikille neljään rikkomiseen syyllistyneille tahoille, lukuun ottamatta yhtäältä sakoista vapautettuja yrityksiä (riidanalaisen päätöksen 762, 817 ja 839 perustelukappale) ja toisaalta Konetta Alankomaissa toimineen kartellin osalta (riidanalaisen päätöksen 851 perustelukappale), yhden prosentin alennuksen sakkoihin yhteistyöstä, jota nämä tekivät muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla, sillä perusteella, etteivät ne kiistäneet väitetiedoksiansossa esitettyjä tosiseikkoja (riidanalaisen päätöksen 768, 774, 777, 794, 801, 806, 813, 824, 829, 835, 845, 854, 855 ja 856 perustelukappale).
- 420 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat katsovat ensinnäkin voivansa perustellusti vaatia vähintään 10 prosentin alennusta

ThyssenKruppille Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista määrättyihin sakkoihin, koska se ei ollut kiistänyt väitetiedoksiannossa mainittuja tosiseikkoja. Kantajien mukaan tällaiset perustellut odotukset syntyvät väitetiedoksiannon 614 kohdasta ja komission päätöskäytännöstä, jonka mukaan yritys, joka ei kiistä väitetiedoksiannossa sen syyksi luettujen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, saa vuoden 1996 yhteistyötiedonannon mukaisesti 10 prosentin alennuksen sakkoihinsa.

421 Edellä 388 kohdassa on palautettu mieliin, että oikeuskäytännön mukaan oikeus vaatia luottamuksensuojaa koskee kaikkia oikeussubjekteja, jotka ovat sellaisessa tilanteessa, josta ilmenee, että heille on unionin hallinnon antamien täsmällisten vakuuttelujen vuoksi syntynyt perusteltuja odotuksia.

422 Yksilö ei sitä vastoin voi vedota luottamuksensuojan periaatteen loukkaamiseen, jos hallinto ei ole antanut täsmällisiä vakuutuksia, kuten on jo todettu edellä 180 kohdassa. Tällaisia vakuutuksia ovat täsmälliset, ehdottomat ja yhtäpitävät tiedot, jotka on saatu toimivaltaisista ja luotettavista lähteistä.

423 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei vuoden 1996 yhteistyötiedonannosta poiketen määrätä niiden yritysten sakkojen alentamisesta, jotka eivät kiistä komission väitetiedoksiannossaan esittämien syytteiden perusteena olevien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä. Komissio myöntää kuitenkin riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa, että väitetiedoksiannon 614 kohta oli synnyttänyt yrityksissä perusteltuja odotuksia siitä, että tosiseikkojen kiistämättä jättäminen johtaisi sakkojen alentamiseen muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla.

424 Komissio ilmoitti väitetiedoksiannon 614 kohdassa aikovansa ”myöntää muussa yhteydessä kuin [vuoden] 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella alennuksen [sakon määrään] erityisesti, jos yhtiö ei kiistä tosiseikkoja tai jos yhtiö antaa lisäapua, jonka perusteella komission toteamia tosiseikkoja voidaan selkeyttää tai täydentää”. Tällaista toteamusta ei voida pitää täsmällisenä vakuutteluna, joka olisi voinut synnyttää kantajissa perusteltuja odotuksia siitä, että niille myönnettäisiin yli 1 prosentin alennus sakkoihin. Väitetiedoksiannon 614 kohdassa ei nimitäin todeta tällaisille yrityksille soveltuvin osin myönnettävän alennuksen laajuutta tai suuruutta, joten se ei ole voinut missään tapauksessa synnyttää perusteltuja odotuksia tästä seikasta.

425 Toisekseen on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan komissio on poikennut aiemmasta käytännöstään, jonka mukaisesti yritys, joka ei kiistä väitetiedoksiannossa sen moitteeksi luettujen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, saa 10 prosentin alennuksen sille määrättävään sakkoon, koska – kuten edellä 153 kohdassa on todettu – komission päätöskäytäntöä ei vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan voida pitää kilpailuoikeuden alan sakkoihin sovellettavina oikeussääntöinä.

426 Kantajat eivät myöskään kiistä sitä, että ainoastaan vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa sovelletaan niiden hakemuksiin. Näin ollen komission päätöskäytäntö tai vuoden 1996 yhteistyötiedonannon D jakson 2 kohdan toisen luetelmakohdan soveltamista koskeva oikeuskäytäntö eivät joka tapauksessa voi synnyttää kantajissa väitetiedoksiannon 614 kohtaan perustuvia perusteltuja odotuksia, jotka liittyvät Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa toimineita kartelleja koskevien tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella myönnettävien sakkojen alennuksen suuruuteen.

427 Asioiden T-144/07 ja T-154/07 kantajat väittävät toiseksi, että komissio loukkasi suhteellisuusperiaatetta, kun se ei myöntänyt 10 prosentin alennusta tosiseikkojen

kiistämättä jättämisen perusteella. Ne väittävät tässä myös hyvän hallintotavan periaatteen tulleen loukatuksi, koska komissio oli kannustanut yrityksiä olemaan kiistämättä tosiseikkoja, mutta oli silti myöntänyt vain 1 prosentin alennuksen niille määrätystä sakoista.

428 Tässä yhteydessä on muistutettava, että suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin toimielinten säädöksillä, päätöksillä ja muilla toimenpiteillä ei saada ylittää sitä, mikä on asianmukaista ja tarpeellista niiden lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi, koska on selvää, että kun on mahdollista valita usean asianmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava, ja että toimenpiteistä aiheutuvat haitat eivät saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden (asia C-180/96, Yhdistynyt kuningaskunta v. komissio, tuomio 5.5.1998, Kok., s. I-2265, 96 kohta ja asia T-30/05, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 12.9.2007, 223 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

429 Tosiseikkojen kiistämättä jättämiseen perustuvan sakkojen mahdollisen alentamisen suuruudesta on todettava, että oikeuskäytännön mukaan on niin, että jos yritys ilmoittaa nimenomaisesti, ettei se kiistä niitä tosiasiaväitteitä, joihin komission siihen kohdistamat väitteet perustuvat, sen voidaan katsoa helpottaneen komission tehtävää eli unionin kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista ja niistä rankaisemista (asia T-352/94, Mo och Domsjö v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1989, 395 kohta ja asia T-327/94, SCA Holding v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1373, 157 kohta).

430 Riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa komissio totesi kuitenkin, että ”alennuksen suuruudessa on otettava huomioon, että väitetiedoksiannon jälkeen tarjotusta yhteistyöstä, jota tehdään, kun komissio on jo todennut kaikki rikkomiseen liittyvät seikat ja kun yrityksellä on jo tiedossaan kaikki tutkimukseen liittyvät seikat ja sillä on ollut mahdollisuus tutustua tutkimusaineistoon, ei voi parhaassakaan

tapauksessa olla komissiolle kuin vähäistä apua tämän tutkimuksessa”. Komissio lisäsi, että ”yleensä tosiseikkojen myöntäminen näissä olosuhteissa muodostaa korkeintaan todisteen, joka tukee niitä tosiseikkoja, joista komissio on tavallisesti katsonut, että ne on näytetty riittävästi toteen muiden asiakirja-aineistoon kuuluvien todisteiden avulla”.

431 Tässä yhteydessä on muistutettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa edellytetään tiivistä yhteistyötä komission kanssa ja että sen mukaan sakkojen alentamisessa olisi otettava ”paremmin huomioon se, kuinka paljon yritys on auttanut kilpailusääntöjen rikkomisen toteamisessa” (vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 5 kohta). Näin ollen, kuten edellä 378 kohdassa on jo todettu, erona vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei yhtäältä määrätä sakkojen alentamisesta tosiseikkojen kiistämisen perusteella, ja toisaalta komissiolle vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esitettyjen hakemusten osalta sakon määrän alentamisen enimmäismäärä on 20 prosenttia sellaisten yritysten kohdalla, jotka eivät ole ensimmäisiä eivätkä toisia, jotka täyttävät kyseisen tiedonannon 21 kohdassa asetetun edellytyksen mutta joiden todisteilla on kuitenkin merkittävää lisäarvoa komission hallussa jo oleviin todisteisiin nähden.

432 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että koska tässä tapauksessa tosiseikkojen kiistämisen perusteella myönnettäviin alennuksiin lisätään vuoden 2002 yhteistyötiedonannon yhteydessä jo myönnettyt alennukset ja koska väitetiedoksiannon jälkeen tehdyn yhteistyön arvo on vähäistä (riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappale), komissio ei loukannut suhteellisuusperiaatetta, kun se ei myöntänyt ThyssenKruppille 10 prosentin alennusta sakon määrään Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa toimineita kartelleja koskevien tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Asioiden T-144/07 ja T-154/07 kantajat eivät myöskään ole esittäneet minkäänlaista todistetta siitä, että komissio olisi kannustanut niitä olemaan kiistämättä tosiseikkoja, joten hyvän hallintotavan periaatteen loukkaamista koskevaa väitettä ei voida hyväksyä.

- 433 Asioiden T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat toteavat kolmanneksi, että ThyssenKruppia, joka oli ilmoittanut komissiolle Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneiden tahojen yrityksistä jarruttaa komission tutkimuksia, olisi kohdeltu syrjivästi suhteessa yrityksiin, jotka olivat kiistäneet kyseiset vehkeilyt, koska kyseiset kaksi ryhmää saivat saman alennuksen sakkoon muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella. Asian T-144/07 kantaja väittää tässä yhteydessä lisäksi, että 1 prosentin alennusta sakkoon sovelletaan kaikkiin yrityksiin niiden tekemästä yhteistyöstä riippumatta.
- 434 Kyseistä väitettä ei voida hyväksyä. Koska tutkimusten jarruttamispyrkimyksiä koskevat ThyssenKruppin väitteet eivät lisänneet komission valmiutta todeta rikkomista (ks. edellä 386 kohta), muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla ThyssenKruppin tekemä hyödyllinen yhteistyö rajoittuu tosiseikkojen kiistämättä jättämiseen. Näin ThyssenKruppin yhteistyö on vastaavanlaista kuin muiden yritysten tekemä yhteistyö, ja se rajoittuu muussa yhteydessä kuin mainitun yhteistyötiedonannon nojalla tehtyä yhteistyötä tarkasteltaessa väitetiedoksiannossa esitettyjen tosiseikkojen kiistämättä jättämiseen.
- 435 Asioiden T-144/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät neljänneksi, että tosiseikkojen kiistämättä jättämistä koskeva 1 prosentin alennuksen laskentamenetelmä aiheuttaa ThyssenKruppille taloudellista vahinkoa suhteessa muihin hallintomenettelyssä mukana oleviin yrityksiin. Kun tarkastellaan ThyssenKruppia, komissio on nimittäin laskenut sakkoihin myönnetyt alennukset kahdessa vaiheessa. Ensimmäiselle on myönnetty Belgian osalta 20 prosentin ja Alankomaiden osalta 40 prosentin alennus vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella ja tämän jälkeen 1 prosentin alennus muussa yhteydessä kuin kyseisen tiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella. Muille yrityksille 1 prosentin alennus oli kuitenkin myönnetty suoraan komission määräämään sakkoon. Näin ollen komissio suosi

laskentamenetelmällään yrityksiä, jotka eivät olleet saaneet sakkoon alennusta vuoden 2002 yhteistyötiedonannon perusteella, verrattuna yrityksiin, jotka tekivät yhteistyötä hallintomenettelyn aikana.

436 Edellä 365 kohdassa on muistutettu, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissio ei saa jättää huomiotta yhdenvertaisen kohtelun periaatetta kartellin jäsenten sen kanssa harjoittamaa yhteistyötä arvioidessaan.

437 Sen ohella, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla myönnetyt alennukset sakkoihin ja muussa yhteydessä kuin kyseisen tiedonannon nojalla myönnetyt alennukset muodostavat erilliset vaiheet sakon määrän laskennassa, on todettava, että yhtäältä yritykset, jotka tekivät ensin yhteistyötä kyseisen tiedonannon nojalla ja sitten muussa yhteydessä kuin tämän tiedonannon nojalla, ja toisaalta yritykset, jotka tekivät yhteistyötä ainoastaan muussa yhteydessä kuin kyseisen tiedonannon nojalla, eivät ole toisiinsa rinnastettavassa tilanteessa. Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista koskevaa väitettä ei näin ollen voida hyväksyä.

438 Tästä seuraa, että kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste

439 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa todetuista rikkomisista määrätyt sakot ovat asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan vastaisia, koska komissio käytti

perusteenaan ThyssenKrupp-konsernin liikevaihtoa eikä niiden tytäryhtiöiden liikevaihtoa, jotka olivat suoraan osallistuneet rikkomisiin, määrittäessään sakon enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia asianomaisten yritysten liikevaihdosta.

- 440 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät ensiksi, ettei TKAG:n ja TKE:n syyksi voida lukea rikkomisia, joihin niiden tytäryhtiöt ovat syyllistyneet, ja että näin ollen asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädetty 10 prosentin enimmäismäärä liikevaihdosta täytyisi laskea kyseisten tytäryhtiöiden liikevaihdon perusteella.
- 441 On kuitenkin todettava, että kyseisessä väitteessä sotkeudutaan edellä 100–149 kohdassa käsiteltyihin väitteisiin, jotka koskevat ThyssenKrupp-konsernin tytäryhtiöiden kilpailusääntöjen vastaisen toiminnan lukemista konsernin emoyhtiöiden syyksi. Mainittujen väitteiden käsittelystä ilmenee kuitenkin, että komissio on perustellusti arvioinut TKAG:n ja TKE:n muodostavan taloudellisen kokonaisuuden tytäryhtiöidensä kanssa. Tämä väite on siis hylättävä.
- 442 Asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat toteavat toiseksi, että sakkojen enimmäismäärän määrittäminen emoyhtiön liikevaihdon pohjalta on joka tapauksessa pois suljettua, koska asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa viitataan ”rikkomiseen osallisiin yrityksiin”. Kantajien mielestä 10 prosentin enimmäismäärää sovelletaan siis sen tahon liikevaihtoon, joka on suoraan osallistunut rikkomiseen, eikä yhteisvastuussa olevan emoyhtiön liikevaihtoon.
- 443 Tästä on todettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaan ”[k]unakin rikkomiseen osallisen yrityksen tai yritysten yhteenliittymän osalta sakko on enintään kymmenen prosenttia sen edellisen tilikauden liikevaihdosta”. Vakiintuneen

oikeuskäytännön mukaan kyseisessä säännöksessä tarkoitettu liikevaihto koskee kyseisen yrityksen kokonaisliikevaihtoa (ks. edellä 55 kohdassa mainittu asia *Dalmine v. komissio*, tuomion 146 kohta ja edellä 428 kohdassa mainittu asia *Prym ja Prym Consumer v. komissio*, tuomio 12.9.2007, 177 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁴⁴⁴ Niinpä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädetty enimmäismäärä, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta, on laskettava kaikkien niiden yhtiöiden yhteenlasketun liikevaihdon perusteella, jotka muodostavat sen taloudellisen kokonaisuuden, joka toimii EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen ominaisuudessa (edellä 311 kohdassa mainittu asia *HFB ym. v. komissio*, tuomion 528 kohta ja yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, *Tokai Carbon ym. v. komissio*, tuomio 15.6.2005, 390 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

⁴⁴⁵ Nyt käsiteltävässä asiassa komissio kuitenkin näytti toteen, että TKAG muodosti EY 81 artiklaa sovellettaessa riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettujen tytäryhtiöidensä kanssa taloudellisen kokonaisuuden (ks. edellä 100–149 kohta). Ottaen huomioon edellä 443 ja 444 kohdassa mainitun oikeuskäytännön komissio on perustellusti käyttänyt riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa määräämiensä sakkojen laskeamisen perusteena emoyhtiön liikevaihtoa tehdäkseen sakoista riittävän varoittavan.

⁴⁴⁶ Tästä seuraa, ettei komissio rikkonut asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa käyttäessään perusteenaan TKAG:n liikevaihtoa, kun se määrittäi ThyssenKrupp-konserniin kuuluville yrityksille, jotka olivat syyllistyneet rikkomisiin, määrättävien sakkojen enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta. Koska asioiden T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat eivät väitä, että niille määrätty sakko ylittäisi 10 prosentin enimmäismäärän, niiden väitteet on hylättävä.

Kanneperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sakkojen lopullista määrää laskettaessa

⁴⁴⁷ Asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat väittävät, että niille määrättyjen sakkojen lopullinen määrä on kohtuuton.

⁴⁴⁸ Osoittaakseen suhteellisuusperiaatteen loukkaamisen asioiden T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat korostavat ensiksi niiden rikkomisten kansallista luonnetta, joista on määrätty seuraamuksia riidanalaisessa päätöksessä. Asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 kantajat väittävät toiseksi, että ThyssenKruppille Belgiassa ja Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista määrättyt sakot ovat kohtuuttomia suhteessa kyseisten markkinoiden kokoon eivätkä ne kuvasta oikealla tavalla rikkomishetkellä vallineita rikkomisiin osallistuneiden yritysten välisiä taloudellisia valtasuhteita. Asioiden T-144/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajat korostavat samassa yhteydessä, että niille Belgiassa ja Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista määrättyt sakot olivat monikertaisia TKLA:n ja TKL:n liikevaihtoon nähden. Asian T-144/07 kantaja väittää kolmanneksi, että suhteellisuusperiaate velvoittaa komission vahvistamaan sakon lopullisen määrän tavalla, joka heijastaa TKLA:n todistaman yhteistyön koko laajuutta, ja erityisesti ottamaan huomioon Belgian kilpailuviranomaisten antaman leniency-lupauksen. Asian T-154/07 kantaja väittää tässä yhteydessä niin ikään, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon sakoista vapauttamista koskeva päätös, jonka Alankomaiden kilpailuviranomainen oli TKL:lle myöntänyt.

⁴⁴⁹ Aluksi on muistutettava, että suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin toimiellisten säädöksillä, päätöksillä ja muilla toimenpiteillä ei saa ylittää sitä, mikä on asianmukaista ja tarpeellista niiden lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi, koska on selvää, että silloin, kun on mahdollista valita usean asianmukaisen

toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava eivätkä toimenpiteistä aiheutuvat haitat saa olla liian suuria tavoitteisiin nähden (ks. edellä 428 kohta).

450 Tästä seuraa, etteivät sakot saa olla kohtuuttomia tavoitteeseen eli kilpailusääntöjen noudattamiseen nähden ja että kilpailun alalla tapahtuneen rikkomisen vuoksi yritykselle määrätyn sakon määrän on oltava oikeassa suhteessa rikkomiseen, jota on arvioitava kokonaisuutena ja ottamalla huomioon muun muassa rikkomisen vakavuus (edellä 428 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 12.9.2007, 224 kohta). Lisäksi sakkojen määrää määritettäessä komissio voi perustellusti ottaa huomioon tarpeen taata sakkojen riittävän varoittava vaikutus (ks. vastaavasti edellä 247 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 108 kohta ja asia T-304/94, Europa Carton v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-869, 89 kohta).

451 On ensinnäkin todettava, että nyt käsiteltävän asian kartellit tarkoittivat lähinnä kilpailijoiden välistä salaista yhteistyötä markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja modernisointitoimista). Nämä rikkomiset kuuluvat kuitenkin pelkästään luonteensa perusteella EY 81 artiklan vakavimpiin rikkomisiin (riidanalaisen päätöksen 658 perustelukappale).

452 Tässä yhteydessä asianomaisten tuotteiden markkinoiden suhteellisen pienellä koolla, jos se on osoitettu, on vain vähäinen merkitys verrattuna kaikkiin muihin rikkomisen vakavuuden osoittaviin tekijöihin (ks. vastaavasti edellä 185 kohdassa mainittu asia Roquette Frères v. komissio, tuomion 151 kohta). Kantajien väitteet, joiden mukaan komission määräämät sakot ovat kohtuuttomia kyseisten markkinoiden kokoon nähden, on siis hylättävä.

453 Kun toiseksi tarkastellaan sakkojen suhteellisuutta verrattuna niiden taloudellisten yksikköjen kokoon ja taloudelliseen valtaan, joka toimivat EY 81 artiklassa tarkoitettuina yrityksinä, on muistutettava, että edellä esitetystä seuraa, etteivät sakot ylitä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua enimmäismäärää, jolla pyritään välttämään sakkojen kohtuuttomuus suhteessa yrityksen merkitykseen (ks. vastaavasti edellä 247 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat *Musique Diffusion française* ym. v. komissio, tuomion 129 kohta ja edellä 428 kohdassa mainittu asia *Prym ja Prym Consumer* v. komissio, tuomio 12.9.2007, 229 kohta).

454 Kolmanneksi komissio voi vakiintuneen oikeuskäytännön nojalla sakkoja laskiessaan ottaa huomioon muun muassa sen taloudellisen yksikön koon ja taloudellisen vahvuuden, joka toimi EY 81 artiklassa tarkoitettuna yrityksenä. Nyt käsiteltävässä asiassa huomioon otettava merkityksellinen yritys ei vastaa kaikkia tytäryhtiöitä, jotka osallistuivat riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1, 3 ja 4 kohdassa todettuihin rikkomisiin. Sen sijaan edellä esitetystä analyysistä ilmenee, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1, 3 ja 4 kohdan neljännessä luetelmakohdassa mainituissa rikkomisiin syyllistyneissä yrityksissä on kyse TKAG:stä ja sen kaikista tytäryhtiöistä, jotka on mainittu kyseisissä riidanalaisen päätöksen säännöksissä (ks. edellä 100–149 kohta). Näin ollen on hylättävä kantajien väitteet, joissa ainoastaan osoitetaan komission määräämien sakkojen määrän ja mainittujen tytäryhtiöiden (emoyhtiö pois lukien) saavuttaman liikevaihdon välinen epäsuhta.

455 Oikeuskäytännöstä ilmenee neljänneksi, että määrittäessään sakkoja kulloisenkin rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella komissio ei ole velvollinen varmistamaan tapauksissa, joissa sakkoja määrätään useille yrityksille samasta rikkomisesta, että kunkin yrityksen osalta lasketut sakkojen lopulliset määrät heijastavat kaikkia yritysten välisiä eroavaisuuksia näiden kokonaisliikevaihdon taikka rikkomisen kohteena olevilla markkinoilla kertyneen liikevaihdon osalta (ks. vastaavasti edellä 94 kohdassa

mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 312 kohta ja asia T-304/02, Hoek Loos v. komissio, tuomio 4.7.2006, Kok., s. II-1887, 84 kohta).

- 456 Unionin yleinen tuomioistuin on täten jo katsonut, ettei sakon lopullinen määrä lähtökohtaisesti ole asianmukainen tekijä sen toteamiseksi, ettei sakko mahdollisesti ole oikeassa suhteessa kartelliin osallistuneiden merkitykseen nähden. Kyseisen lopullisen määrän määrittäminen nimittäin riippuu muun muassa kyseisen yrityksen omaan käyttäytymiseen liittyvistä seikoista, kuten rikkomisen kestosta, raskauttavien tai lieventävien asianhaarojen olemassaolosta ja siitä, missä määrin kyseinen yritys toimii yhteistyössä, eikä sen sijaan sen markkinaosuuteen tai liikevaihtoon liittyvistä seikoista (edellä 455 kohdassa mainittu asia Hoek Loos v. komissio, tuomion 85 ja 86 kohta).
- 457 Riidanalaisen päätöksen 672, 673, 674, 676, 680 ja 686 perustelukappaleesta ilmenee lisäksi, että komissio on sakkojen erityistä laskentapohjaa vahvistaessaan soveltanut kyseisiin yrityksiin erilaista kohtelua ottaakseen huomioon merkityksen kartellin kohteena olevilla markkinoilla. Komissio on näin jakanut yritykset ”useisiin ryhmiin niiden hissi- ja/tai liukuporrasmarkkinoilla saavuttaman liikevaihdon perusteella, tarvittaessa niiden huolto- ja modernisointipalveluista saama liikevaihto mukaan luettuna” (riidanalaisen päätöksen 673 perustelukappale). Näin ollen ei voida hyväksyä kantajien väitteitä, joiden mukaan määrätyt sakot eivät kuvasta oikealla tavalla rikkomiseen osallistuneiden yritysten välisiä taloudellisia valtasuhteita.
- 458 Viidenneksi on myös hylättävä asioiden T-144/07 ja T-154/07 kantajien väitteet, joiden mukaan komissio ei ole ottanut huomioon ThyssenKruppin Belgiassa tekemän yhteistyön laajuutta ja joiden mukaan sen olisi pitänyt ottaa huomioon kansallisten kilpailuviranomaisten laatimat asiakirjat.
- 459 On nimittäin palautettava mieliin, että komissio on ottanut riidanalaisen päätöksen 769–774 perustelukappaleessa asianmukaisesti huomioon TKLA:n

yhteistyön Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi. Edellä esitetystä seuraa myös (edellä 338–370 kohta), ettei komissio ole tehnyt tässä ilmeistä arviointivirhetä. Edellä 156–190 kohdasta ilmenee lisäksi, etteivät kantajat myöskään voineet vedota leniency-lupauksiin, jotka ne olivat väitetyesti saaneet Belgian ja Alankomaiden kilpailuviranomaisilta.

- 460 Kun otetaan huomioon edellä esitetyt perusteet, asioiden T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 kantajien esittämä kanneperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sakon lopullista määrää laskettaessa, on hylättävä.

Sakkojen lopullisen määrän vahvistaminen

- 461 Kuten edellä 303–323 kohdasta ilmenee, riidanalaista päätöstä on muutettava siltä osin kuin siinä määrätään ThyssenKruppille riidanalaisessa päätöksessä määrättyjen sakkojen laskentapohjaan 50 prosentin korotus rikkomisen uusimisen perusteella.

- 462 Kyseisten sakkojen lopullinen määrä lasketaan näin ollen seuraavasti:

- Belgiassa tapahtunut rikkominen: sakon laskentapohjaa (57 750 000 euroa) alennetaan 20 prosentilla vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella, minkä seurauksena sakon määrä on 46 200 000 euroa, ja 1 prosentilla muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella, minkä seurauksena sakon lopullinen määrä on 45 738 000 euroa.

- Saksassa tapahtunut rikkominen: sakon laskentapohjaa (252 000 000 euroa) alennetaan 1 prosentilla muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella, minkä seurauksena sakon lopullinen määrä on 249 480 000 euroa.

- Luxemburgissa tapahtunut rikkominen: sakon laskentapohjaa (9 000 000 euroa) alennetaan 1 prosentilla muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella, minkä seurauksena sakon lopullinen määrä on 8 910 000 euroa.

- Alankomaissa tapahtunut rikkominen: sakon laskentapohjaa (26 350 000 euroa) alennetaan 40 prosentilla vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella, minkä seurauksena sakon määrä on 15 810 000 euroa, ja 1 prosentilla muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella, minkä seurauksena sakon lopullinen määrä on 15 651 900 euroa.

Oikeudenkäyntikulut

⁴⁶³ Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, unionin tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan. Käsiteltävässä asiassa on näin ollen määrättävä, että kantajat vastaavat kolmesta neljännesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan ja että ne veloitetaan korvaamaan kolme neljänestä Euroopan komission oikeudenkäyntikuluista. Komissio vastaa yhdestä neljänneksestä oikeudenkäyntikuluistaan, ja se veloitetaan korvaamaan yksi neljännes kantajien oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Asiat T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 ja T-154/07 yhdistetään tämän tuomion antamista varten.**

- 2) **[EY] 81 artiklan mukaisen menettelyn soveltamisesta 21.2.2007 tehdyn komission päätöksen K(2007) 512 lopullinen (Asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) 2 artiklan 1 kohdan neljäs luettelukohta, 2 kohdan neljäs luettelukohta, 3 kohdan neljäs luettelukohta ja 4 kohdan neljäs luettelukohta kumotaan.**

- 3) **Asioissa T-144/07, T-149/07 ja T-150/07 ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV:lle, ThyssenKrupp Elevator AG:lle ja ThyssenKrupp AG:lle päätöksen K(2007) 512 2 artiklan 1 kohdan neljännessä luettelukohtassa Belgiassa tapahtuneesta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 45 738 000 euroa.**

- 4) **Asioissa T-147/07, T-149/07 ja T-150/07 ThyssenKrupp Aufzüge GmbH:lle, ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH:lle, ThyssenKrupp Elevatorille ja ThyssenKruppille päätöksen K (2007) 512 2 artiklan 2 kohdan neljännessä luettelukohtassa Saksassa tapahtuneesta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 249 480 000 euroa.**

- 5) **Asioissa T-148/07, T-149/07 ja T-150/07 ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl:lle, ThyssenKrupp Elevatorille ja ThyssenKruppille päätöksen K (2007) 512 2 artiklan 3 kohdan neljännessä luettelamakohdassa Luxemburgissa tapahtuneesta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 8 910 000 euroa.**

- 6) **Asioissa T-150/07 ja T-154/07 ThyssenKrupp Liften BV:lle ja ThyssenKruppille päätöksen K (2007) 512 2 artiklan 4 kohdan neljännessä luettelamakohdassa Alankomaissa tapahtuneesta kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 15 651 900 euroa.**

- 7) **Kanteet hylätään muilta osin.**

- 8) **Kussakin asiassa kantajat vastaavat kolmesta neljännesosasta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan kolme neljänestä Euroopan komission oikeudenkäyntikuluista. Komissio vastaa yhdestä neljänneksestä oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yksi neljännes kantajien oikeudenkäyntikuluista.**

Martins Ribeiro

Wahl

Dittrich

Julistettiin Luxemburgissa 13 päivänä heinäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Hallinnollinen menettely	II - 5155
1. Komission tutkimus	II - 5155
Belgia	II - 5155
Saksa	II - 5156
Luxemburg	II - 5157
Alankomaat	II - 5158
2. Väitetiedoksianto	II - 5159
3. Riidanalainen päätös	II - 5159
Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset	II - 5170
Asiakysymykset	II - 5172
1. Alustavat huomautukset	II - 5172
2. Vaatimukset riidanalaisen päätöksen kumoamiseksi	II - 5174
Kanneperuste, joka koskee komission toimivallan puuttumista	II - 5174
Ensimmäinen osa, joka koskee EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomista sen osalta, etteivät kyseiset kartellit vaikuttaneet jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.	II - 5174
Toinen osa, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 rikkomista, verkostotiedonannon rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista, koska komission olisi pitänyt jättää rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin ryhtyminen asiasta vastaavien kansallisten viranomais- ten tehtäväksi	II - 5182
	II - 5309

Kanneperuste, joka liittyy EY 81 artiklan rikkomisten syyksilukemista, syyttömyys-olettamaa, rangaistusten määräämistä yksilökohtaisesti, yhdenvertaista kohtelua ja puolustautumisoikeuksia koskevien periaatteiden loukkaamiseen sekä EY 253 artiklan rikkomiseen luottaessa tytäryhtiöiden rikkomisia emoyhtiöiden syyksi	II - 5188
Alustavat huomautukset	II - 5188
Riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettujen rikkomisten lukeminen TKE:n ja TKAG:n syyksi	II - 5191
– Olettama, joka koskee TKAG:n ja TKE:n vastuuta niiden tytäryhtiöiden toiminnasta	II - 5193
– Kantajien esittämät seikat, joiden tarkoituksena on kumota olettama, jonka mukaan TKAG ja TKE olivat vastuussa niiden tytäryhtiöiden toiminnasta	II - 5198
Perusteluvollisuuden rikkominen ja puolustautumisoikeuksien loukkaaminen	II - 5201
Asian selvittämistoimia koskevat pyynnöt	II - 5208
3. Määrättyjen sakkojen kumoamista tai niiden määrän alentamista koskevat hakemukset	II - 5210
Non bis in idem -periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste	II - 5210
Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sekä puolustautumisoikeuden loukkaamista vahvistettaessa sakkojen laskentapohjia rikkomisten vakavuuden perusteella	II - 5220
Alustavat huomiot	II - 5220
Riidanalainen päätös	II - 5222
Sakkojen yleisten laskentapohjien väitetty laittomuus	II - 5225
Sakkojen erityisten laskentapohjien väitetty laittomuus	II - 5238

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, EY 253 artiklan rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sovellettaessa konsernikohtaista kerrointa varoittavan vaikutuksen tavoitteen huomioon ottamiseksi sakon laskentapohjan vahvistamisen yhteydessä	II - 5248
Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista sekä suhteellisuusperiaatteen ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista, kun sakkojen laskentapohjaa korotettiin 50 prosentilla rikkomisen uusimisen perusteella	II - 5254
Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista sekä luottamuksensuojan periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista yhteistyötä arvioitaessa	II - 5263
Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto	II - 5263
Komission harkintavalta ja tuomioistuimen valvonta	II - 5266
ThyssenKruppin tekemä yhteistyö Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi	II - 5269
ThyssenKruppin tekemä yhteistyö Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi	II - 5278
ThyssenKruppin tekemä yhteistyö Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi	II - 5284
Kanneperuste, joka koskee luottamuksensuojan periaatteen, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista määritettäessä alennuksen määrää, joka myönnetään sakkoihin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuulumattomissa tapauksissa tehdyn yhteistyön takia	II - 5292
Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste	II - 5298
Kanneperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sakkojen lopullista määrää laskettaessa	II - 5301
Sakkojen lopullisen määrän vahvistaminen	II - 5305
Oikeudenkäyntikulut	II - 5306
	II - 5311